

Inför 2013 års avtalsrörelse

En rapport av [Industrins Ekonomiska Råd](#), oktober 2012

INDUSTRINS EKONOMISKA RÅD

Ett nytt Industriavtal gäller från den 1 juli 2011 då det ersatte det tidigare Industriavtalet från 1997, som varit en hörnsten i lönebildningen i Sverige sedan dess. Det nya Industriavtalet har undertecknats av Industrirådet, som består av ledande företrädare för svenska arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer inom industrisektorn. Industrirådets uppgift är bl a att följa och främja tillämpningen av Industriavtalet. Genom sitt Industriutskott utser Industrirådet de Opartiska ordförande (OpO) som bistår parterna samt Industrins Ekonomiska Råd.

Industrins Ekonomiska Råd är en rådgivande grupp bestående av fyra ekonomer som inte är anställda i arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation. Industrins Ekonomiska Råd ska lämna utlåtanden och rekommendationer i ekonomiska frågor på uppdrag av Industrirådet, de opartiska ordförandena eller Industrins utvecklingsråd samt Industrins förhandlingsråd. Uppdrag från de två sistnämnda institutionerna ska fastställas av Industriutskottet. Industrins Ekonomiska Råd svarar självständigt för sina utlåtanden och rekommendationer, men ska under arbetet samråda med och inhämta synpunkter från parterna, främst från organisationernas chefsekonomer eller motsvarande befattningshavare.

Rapporter från Industrins Ekonomiska Råd finns tillgängliga på Industriavtalets hemsida www.industriradet.se.

Industrins Ekonomiska Råd består för närvarande av:

Olle Djerf, Olle Djerf Ekonomikonsult AB, 08-35 44 27, 070-555 94 96

Håkan Frisé, chef för Ekonomisk Analys, SEB, 08-763 80 67

Cecilia Hermansson, chefekonom, Swedbank, 08-5859 7720

Henry Ohlsson, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet, 070-167 93 32

Innehåll	Sid
Förord	3
1 Sammanfattning	5
2 Lönebildningen och samspelet mellan industrin och industrinära tjänster	11
2.1 Nominella och reala löneökningar fram till och med 2011	11
2.2 Utvecklingen av arbetskraftskostnaderna i viktiga konkurrentländer	13
2.3 Industrins roll i ekonomin och samverkan med industrinära tjänster	15
2.4 Tjänstefieringen och det ömsesidiga sambandet mellan industrin och tjänsteföretagen	17
2.5 Industrin bör behålla sin lönenormerande roll	20
2.6 Sammanfattning	21
3 Sviktande världsekonomi med europroblemen i fokus	23
3.1 Världsekonomin inför olika utmaningar	24
3.2 Bestående låg inflation	27
3.3 Den ekonomisk-politiska balansgången fortsätter	29
3.4 Krishantering i eurozonen på bred front	32
3.4.1 Budgetbesparingar	32
3.4.2 Strukturreformer	33
3.4.3 Integration på sikt: Mot euroländernas politiska union (EPU)?	34
3.5 Sammanfattning	35
4 Svensk ekonomi och industrins konkurrenskraft	
4.1 Motståndskraftig svensk ekonomi – men med tilltagande orosmoln	37
4.2 Exporten bromsar in	37
4.3 Den inhemska ekonomin tar över som tillväxtmotor – men tillväxten lägre	39
4.4 Inflationen understiger inflationsmålet – penningpolitiken expansiv	40
4.5 Konjunkturlägets påverkan på industrin	43
4.6 Utvecklingen av produktion och sysselsättning i olika industribranscher	43
4.7 Konkurrenskraft – industrins förutsättningar	48
4.7.1 Konkurrenskraft på kort sikt	48
4.7.2 Konkurrenskraft på längre sikt	55
4.8 Sammanfattning	60
Fördjupning Osäkerhet och revideringar i nationalräkenskaperna	46
5 Arbetsmarknaden – tecken på nedgång	63
5.1 Varslen inom industrin ökar medan nyanställningarna minskar	63
5.2 Sysselsättningen inom industrin minskar åter	65
5.3 Arbetslösheten har börjat öka	68
5.4 En arbetsmarknad med matchningsproblem	69
5.5 Avslutning	72
Fördjupning Arbetskraftsrörlighet inom EU	73

Förord

I höst inleds en ny stor avtalsrörelse med start i industriparternas förhandlingar som ska avslutade innan den 31 mars 2013 då de nuvarande avtalen inom industrin löper ut. Mot bakgrund av de förestående förhandlingarna har Industrins Ekonomiska Råd fått i uppdrag att lägga fram en rapport med syfte att öka kunskapen om väsentliga förutsättningar inför den kommande avtalsrörelsen för industrin och dess anställda.

Rapporten ska också öka insikten om varför den internationellt konkurrensutsatta industrin måste vara normerande för lönebildningen. Samspelet mellan industrin och den industrinära tjänstesektorn ska också belysas och uppdateras i linje med tidigare rapporter.

Enligt uppdraget ska rapporten vidare innehålla fakta, analys och bedömningar av utvecklingen under senare tid med avseende på för svensk industri och dess anställda relevanta och aktuella frågeställningar. Fokus bör vara på utvecklingen av svensk industris konkurrenskraft och reallöneutveckling. En beskrivning av tillgänglig statistik över produktion, sysselsättning och produktivitet ska göras, kompletterat med en diskussion om i vilken omfattning statistiken enskilt och i olika kombinationer innehåller osäkerhet.

Tyngdpunkten i rapporten ska dock ligga på en beskrivning av de ekonomiska förutsättningar som kan förväntas råda framöver under de kommande åren. Det aktuella konjunkturläget och de överblickbara konjunkturutsikterna framöver i Sverige och internationellt bör beskrivas och analyseras. Bland annat bör konsekvenserna för svensk industri av den pågående krisen i eurozonen uppmärksammas.

Stockholm den 18 oktober 2012

Industrins Ekonomiska Råd

Olle Djerf

Håkan Frisé

Cecilia Hermansson

Henry Ohlsson

1 Sammanfattning

Inför den förra avtalsrörelsen 2011-2012 förändrades de ekonomiska förutsättningarna relativt mycket från våren 2011 till hösten mot bakgrund av den politiska krisen i eurozonen som medförde stor oro på de finansiella marknaderna. I den uppdatering¹ av de ekonomiska utsikterna vi gjorde på uppdrag av de opartiska ordförandena i oktober 2011 konstaterade vi att den finansiella oron hade gett realekonomiska spridningseffekter, att förtroendeindikatorer världen över hade gått ned kraftigt och att det fanns tydliga tecken på kreditåtstramning i Västeuropa. Återhämtningen i USA var långsam medan tillväxtekonomierna såg ut att bli måttligt drabbade. Med en global dämpning av tillväxten förutsågs också att den svenska ekonomin skulle bromsa in och att efterfrågeutvecklingen för svensk industri skulle försvagas.

Under 2012 har den internationella ekonomin generellt visat en vikande trend, och i större omfattning än vad vi såg framför oss under hösten 2011 och i den förra IER-rapporten i juni. Avmattningen har skett på bred front, även om den drivande kraften varit de djupgående problemen i eurozonen. Ett antal akuta krisförlopp utspelades under hela första halvåret, men efter de grekiska valen har kristemperaturen varit lägre, bl a till följd av ECB:s åtgärder för att säkerställa likviditeten på de finansiella marknaderna. Paradoxalt nog stod svensk ekonomi emot den globala avmattningen bättre än väntat under första halvåret, främst p g a en stark utveckling i den inhemska ekonomin. Industrin har dock gått sidledes eller svagt nedåt.

Sammantaget har de globala tillväxtutsikterna justerats ned ytterligare sedan IER-rapporten i juni och riskerna ligger främst på nedåtsidan. Utsikterna för den svenska ekonomin är också oroande att döma av en rad indikatorer som kommit in på senare tid. Det gäller inte minst industrin där olika barometerdata pekar på försvagad efterfrågan, samtidigt som ett antal stora varsel kan förvarna om att många företag är på väg att anpassa personalstyrkorna nedåt. De prognoser för den svenska ekonomin som publicerats efter sommaren har därför återigen reviderats nedåt jämfört med bedömningarna under våren 2012.

I det följande sammanfattas de analyser och bedömningar som vi gjort i de olika kapitlen

Lönebildningen och samspelet mellan industrin och industrinära tjänster

- Under senare år har löneökningstakten varit klart lägre än tidigare mot bakgrund av den skarpa konjunkturedgången efter finanskrisen och den osäkerhet som krisen i eurozonen medfört. De industrianställdas löner steg med 2,8 respektive 2,5 procent 2010 och 2011. Den stora osäkerheten om framtidsutsikterna har medfört att löneavtalen under senare år också blivit kortare jämfört med de treåriga löptider som gällt tidigare.
- Reallönerna har i medeltal stigit med 2 procent per år under perioden 1998-2011. KPI-inflationen har i genomsnitt uppgått till 1,4 procent per 1998-2011, men periodvis har den varit ännu lägre, t ex åren 1996-2000 samt 2004-2005.
- Historiskt har arbetskraftskostnaderna i den svenska industrin ökat något snabbare än i EU sedan slutet av 1990-talet. Utvecklingen i Sverige ligger relativt nära den i Danmark, Storbritannien och Finland, men förra året steg arbetskraftskostnaderna klart långsammare i de senare två länderna. I Tyskland steg arbetskraftskostnaderna med 3,9 procent 2011

¹ Uppdateringen avsåg IER-rapporten "Inför 2011 års avtalsrörelse" som publicerades i juni 2011.

vilket för ovanlighets skull är snabbare än i eurozonen. Kostnadsutvecklingen har dock samtidigt av naturliga skäl dämpats kraftigt i de krisdrabbade PIIGS-länderna², vilket drog ned genomsnittet i hela euroområdet till knappt 3 procent.

- Industrin drabbades hårt av den djupa konjunktur nedgången 2008-2009 men återtog en stor del av sin position i ekonomin vid återhämtningen 2010 och början av 2011. Industrins produktionsandel i ekonomin uppgår till ca 18 procent av BNP under 2010 och 2011 efter att under större delen av 2000-talet legat på 20 procent. Under den värsta finanskrisen sjönk industrins sysselsättningsandel till ca 15 procent 2009 och till skillnad mot produktionen har andelen inte stigit därefter, trots återhämtningen 2010 och 2011.
- Parallellt med att industrins direkta andel av produktion och sysselsättning har minskat enligt den konventionella statistiska indelningen, har industrinära företagstjänster ökat i omfattning. Det beror dels på industrins *outsourcing* av tjänster som tidigare producerats internt, dels på att industriella verksamheter tjänstefierats i allt högre utsträckning. Inklusiva industrinära verksamheter utgör industrisektorn i bredare mening en betydligt större del av samhällsekonomin än vad som direkt framgår av den ekonomiska statistiken.
- Därtill utvecklas industrin och industrinära tjänster i nära samverkan och till ömsesidig nytta. Hos arbetsgivarförbunden inom industrin är ca 15-20 procent av medlemsföretagen klassade som tjänsteföretag, dvs de är verkligt industrinära. Industrin är den klart största köparen av företagstjänster som många gånger utvecklas i innovativ interaktion mellan beställare och leverantör. För att svenska exportföretag ska utveckla internationell konkurrenskraft är det viktigt att både avancerade industri- och tjänsteföretag finns på marknaden.
- Industrin bör behålla sin lönenormerande roll även framöver. De argument som vi framfört i tidigare rapporter för att industrin ska vara ankaret i lönebildningen gäller fortfarande. Det är bl a industrins erfarenheter och internationella exponering som motiverar en sådan särställning. Den konkurrensutsatta sektorn känner mer direkt och omedelbart av effekterna om kostnadsökningarna kommer i otakt med omvärlden. Detta gäller i praktiken också i ett penningpolitiskt system med rörlig växelkurs och inflationsmål.

Sviktande världsekonomi med europroblemen i fokus

- Den globala konjunkturen har försvagats det senaste halvåret. Avmattningen har skett på bred front såväl i OECD-området som i tillväxtekonomier. Detta har bidragit till att de flesta bedömare justerat ned tillväxtutsikterna för 2012 och 2013 jämfört med situationen när förra IER-rapporten publicerades före sommaren. Global BNP-tillväxt väntas bli ca 3 procent i år för att sedan stiga till 3½ procent 2013. För OECD-området stannar tillväxten på strax över 1 procent i år för att stiga något nästa år.
- Den globala inflationen har fallit tillbaka det senaste året, även om stigande priser på energi och livsmedel gett en liten rekyl uppåt den allra senaste tiden. Framöver pekar de flesta prognoser på en inflation i OECD-området som ligger nära eller något under det mål på 2 procent som många centralbanker strävar efter. Lågt resursutnyttjande håller tillbaka

² PIIGS står för Portugal, Irland, Italien, Grekland och Spanien.

löneökningarna vilket ger svagt underliggande inflationstryck. Inflationsförväntningarna ligger också ganska stabilt runt 2 procent.

- Krisen i eurozonen förblir det dominerande problemet för världsekonomin de närmaste åren. Trots konjunkturavmattningen blir ändå expansionen i tillväxtekonomierna relativt snabb. Samtidigt har USA-ekonomin kommit upp på fastare mark genom en återhämtning på husmarknaden och anpassning av hushållens balansräkning. Att den globala konjunkturedgången förutses bli relativt mild beror också på förhoppningar om att centralbankernas stimulanspolitik får effekt på den ekonomiska aktiviteten. Nya stimulansprogram har nyligen presenterats av de ledande centralbankerna i OECD-länderna. Även i tillväxtekonomier har ett utrymme för lättare ekonomisk politik nu öppnats upp i spåren på sjunkande inflation och minskande resursutnyttjande.
- Riskerna i prognoserna ligger huvudsakligen på nedsidan. Fördjupad kris i eurozonen eller allvarliga misslyckanden att nå uppgörelser inom den amerikanska finanspolitiken utgör viktiga hot. En hårdlandning för den kinesiska ekonomin orsakad av spridningseffekter från en eventuellt uppblående fastighetskris utgör en annan risk. Kraftigt stigande oljepris som en konsekvens av eskalerande geopolitiska spänningar, t ex kopplade till situationen i Iran, kan också orsaka en djupare konjunkturedgång.
- Den ekonomisk-politiska balansgången fortsätter. Finanspolitiska åtstramningar och rekonstruktionen av den finansiella infrastrukturen hämmar den ekonomiska tillväxten på kort och medellång sikt. Som motvikt genomför centralbankerna kraftfulla stimulansåtgärder. Med styrräntor nära noll återstår okonventionell politik, i första hand genom expansion av centralbankernas egna balansräkningar. Både Fed och ECB har annonserat nya stimulansprogram som svar på svag konjunktur och fortsatt misstro för stabiliteten i eurosystelet. De finansiella marknaderna har initialt reagerat positivt på åtgärderna, med stigande börskurser, sjunkande obligationsräntor i Sydeuropa och starkare euro.
- På sikt är dock effekterna av de penningpolitiska stimulanserna osäkra. För stabiliteten i eurozonen är det avgörande att åtgärder vidtas på andra områden. Budgetbesparingarna har varit mycket omfattande och de beslut som tagits innebär att de flesta krisländer kommer att ligga nära strukturell balans om några år. Ytterligare besparingar är aktuella i vissa länder, men samtidigt finns risker för att återkommande åtstramningspaket pressar ned ekonomierna i en depressiv spiral. Fokus ligger därför nu främst på att redan tagna beslut verkligen implementeras. Strukturella åtgärder för att förbättra konkurrenskraft och produktionsförmåga på sikt är också avgörande för att hantera rådande obalanser. Italien och Spanien har beslutat om strukturella reformer på en rad områden även om det är svårt att bedöma effekterna på kort och medellång sikt.
- För att stabilisera situationen och ge ECB legitimitet för sitt fortsatta agerande måste det institutionella ramverket på euronivå förstärkas. Vid toppmötet 28-29 juni presenterades en färdplan för "den verkliga ekonomiska och monetära unionen" som euroländerna enades om. Färdplanen kallas också "De fyra ordförandenas rapport" efter Van Rompuy, Barroso, Juncker och Draghi som leder arbetet. Konkretiseringar och underlag för konkreta beslut ska presenteras vid EU-toppmötet den 13-14 december. På kort sikt är utvecklingen av någon form av gemensam bankunionen den viktigaste punkten. Fortfarande är det osäkert om euroländerna kommer att kunna nå överenskommelser i nödvändig takt. Trots att framsteg nåtts på en rad områden den senaste tiden är utmaningarna fortsatt stora och djupa motsättningar mellan olika länder kvarstår.

Svensk ekonomi och industrins konkurrenskraft

- Efter en period av återhämtning där svensk ekonomi visat motståndskraft sker nu en inbromsning som syns tydligt i export, industriproduktion och ökande varsel. Den svagare omvärldskonjunkturen och den starkare kronan har bidragit till att dämpa exportutsikterna, samtidigt som den inhemska efterfrågan – både investeringar och privat konsumtion – kyls av när företag och hushåll snabbt anpassar sig till svagare tillväxtförutsättningar. Bland flertalet prognosmakare förutses en BNP-tillväxt kring 1 procent i år. Efter ett par kvartal med svag tillväxt syns en långsam återhämtning under nästa år när BNP-tillväxten stiger upp mot 2 procent eller något mer.
- Riskerna handlar – förutom den utländska efterfrågan och stabiliteten som kan fördröja återhämtningen och fördjupa nedgången mer än väntat – om kronkursens utveckling och inverkan, fastighets- och kreditmarknadernas utveckling samt arbetsmarknadens funktionssätt med en ihållande hög jämviktsarbetslöshet.
- Svensk ekonomisk politik kan – till skillnad från många andra länder – göras än mer expansiv om behov uppstår. En styrräntesänkningens inverkan på tillväxt och sysselsättning ska dock inte överdrivas, men i avsaknad av sådan kan kronan komma att stärkas mer samtidigt som avvikelserna mot inflationsmålet blir större. Det finns också budgetutrymme för finanspolitiska stimulanser, till skillnad från den endast milt expansiva finanspolitik som hittills föreslagits i höstbudgeten.
- De senaste årens drastiska konjunktursvängningar fick stora effekter på industrin, i synnerhet de mest exportorienterade branscherna. Efter återhämtningen från det stora raset 2008-2009 har industriproduktionen stagnerat 2011 och minskat de senaste tre-fyra kvartalen. Även sysselsättningen har uppvisat en sjunkande tendens och indikatorerna för de senaste månaderna pekar på fortsatt svag efterfrågan. NR-statistiken på detaljerad branschnivå är osäker, särskilt efter 2010 då det inte finns tillgång till detaljerad statistik.
- De bedömningar som EU och OECD gjorde före sommaren var att arbetskraftskostnaderna per anställd väntades öka med ca 2 procent per år 2012 och 2013 såväl i EU som i eurozonen i genomsnitt. I motsats till vad som gällt tidigare år väntades ökningen av arbetskraftskostnaderna i Tyskland dra upp eurogenomsnittet, medan de krisdrabbade länderna förutsågs ligga under genomsnittet. Svenska arbetskraftskostnader bedömdes ligga något högre än genomsnittet i EU och euroområdet.
- Efter en återhämtning i arbetsproduktiviteten i svensk industri förutser KI nu en försvagad produktivitetstillväxt under det historiska genomsnittet för 2012 och 2013. Under 2010 skedde även en kraftig rekyl nedåt för enhetsarbetskostnaderna då produktivitetstillväxten stärktes och kostnadsutvecklingen hölls tillbaka. Nu förväntar KI att arbetskostnaderna stiger snabbare än produktiviteten under 2012, men tvärtom 2013 då enhetskostnaderna återigen sjunker.
- Om hänsyn tas till växelkursutvecklingen har kostnadsläget i svensk industri utvecklats förmånligt under 1990-talet och 2000-talet. Kronförstärkningen sedan 2009 bedöms dock bryta denna trend under 2011 och 2012, även om en viss stabilisering förväntas därefter.
- En starkare krona påverkar främst råvarubaserad exportindustri negativt, medan industrin i övrigt påverkas olika beroende på storleken av importinnehållet. Många företag

valutasäkrar sina kontrakt och i takt med att dessa löper ut kommer lönsamheten att påverkas negativt i ökande omfattning. Företagen väljer främst att sänka exportpriserna för att undvika tappade marknadsandelar, och deras egna bedömningar visar att förutsättningarna för god lönsamhet nu försämras. Efter en återhämtning av vinstläget tyder lägre omsättning och starkare krona på att lönsamheten återigen är på väg att försvagas.

- Valutautvecklingen framöver är svårbedömd. En tilltagande institutionell kris i euroområdet leder sannolikt till att svenska kronan i än större omfattning ses som en tillflyktsvaluta med större apprecieringstryck. Å andra sidan kan en tilltagande konjunkturedgång i både Europa och USA samt tillväxtländer skapa ett deprecieringstryck utifrån Sveriges stora exportberoende. Ett ”hanka sig fram”-scenario talar för en stabilisering av kronan på en historiskt sett stark nivå, och i kombination med vikande efterfrågan ökar rationaliseringstrycket vilket leder till högre arbetslöshet.
- Under en längre tid har svenska exportpriser i förhållande till importpriser och *sk terms of trade* har uppvisat en fallande trend. Efter 2005 syns en viss stabilisering, och efter 2009 har utvecklingen fått draghjälp av en starkare krona. Svenska industriföretags vinstnivåer ligger i linje med konkurrentländernas, vilket innebär att varken bytesförhållanden eller för hög lönsamhet kan förklara tappet i marknadsandelar för svensk export (med 26 procent sedan 2001). Sannolikt kan utvecklingen snarare delvis förklaras av att delar av produktionen flyttats till länder med växande marknader och lägre kostnader.
- För att upprätthålla och stärka konkurrenskraften på längre sikt krävs investeringar bland annat i maskiner, humankapital och FoU. Industrins investeringar ser i år ut att bli oförändrade i fasta priser enligt investeringsenkäten från maj, men troligt är att oktober månads enkät revideras ned och investeringarna återigen uppvisar en fallande trend.
- Utländska direktinvesteringar har minskat mätt i ingående stock som andel av BNP från drygt 80 procent 2009 till drygt 60 procent 2011 (den utgående stocken är större på ca 70 procent av BNP). Sverige tillhör alltså de länder som tar emot mest direktinvesteringar i förhållande till BNP. Attraktionskraften för utländska företag att investera i Sverige är viktig då de hjälper omställningen till en mer kunskapsorienterad näringsstruktur.
- Ett fåtal stora multinationella svenska företag svarar för en övergripande del av näringslivets FoU-investeringar i Sverige, en situation som även råder i många andra länder. Dock syns nu en svag negativ trend sedan 2003, från 2,8 procent till 2,4 procent av BNP 2010. Detta bortfall kompenseras inte tillräckligt av högre offentliga FoU-investeringar, vilket får den totala FoU-andelen att sjunka från 3,8 procent till 3,4 procent av BNP. Konkurrensen om forskningen har ökat i och med att den blivit mer globaliserad, och risken finns att den negativa trenden i näringslivets FoU-investeringar fortsätter.
- Flera olika konkurrenskraftsundersökningar visar att Sverige rankas högt som ett av världens mest konkurrenskraftiga länder. Särskilt väl kommer Sverige ut vad gäller innovationsklimat, samhällsstyrning, utrikeshandel och utbildning (även om en viss nedgång märks). Störst reformbehov syns inom områdena skatter, entreprenörskap och arbetsmarknad, och även infrastruktur. Med tilltagande globalisering och regionalisering blir det allt viktigare att den miljö industrin befinner sig fungerar väl. Konkurrenskraftsundersökningar ger främst en bakåtblickande bild, medan den nuvarande och kommande reformtakten i Sverige och andra länder bestämmer morgondagens konkurrenskraft.

Arbetsmarknaden – tecken på nedgång

- Arbetsmarknadsläget för de anställda inom industrins verkar ha passerat en topp under det senaste året efter gradvisa förbättringar sedan krisåret 2009. Nu har dock industrins arbetsmarknadsläge återigen börjat försämrats. Nivån är fortfarande god men riktningen är nedåt.
- Varslen inom industrin har börjat öka samtidigt som nyanställningarna har börjat minska. Antalet anställda inom industrin har börjat minska. Detta gäller såväl tillsvidareanställda som visstidsanställda. Vidare minskar också antalet timmar per anställd vilket innebär att det totala antalet arbetade timmar inom industrin går ner.
- Antalet bemanningsföretagsanställda som är verksamma inom industrin ökar, men detta motverkar bara delvis den direkta sysselsättningsnedgången av de industrianställda. Ytterligare ett tecken på en försämring på industriella arbetsmarknaden är att andelen arbetslösa kassamedlemmar också har börjat öka.
- Det finns även ett stort arbetsmarknadsproblem som inte är specifikt för industrin utan handlar om hela arbetsmarknaden. Det finns tecken som tyder på att matchningen på arbetsmarknaden inte fungerar lika väl som vid motsvarande konjunkturläge 2008. De lediga platserna är idag lika många som de var då. Samtidigt är arbetslösheten idag 1½ procentenhet högre än den var motsvarande tid under 2008.

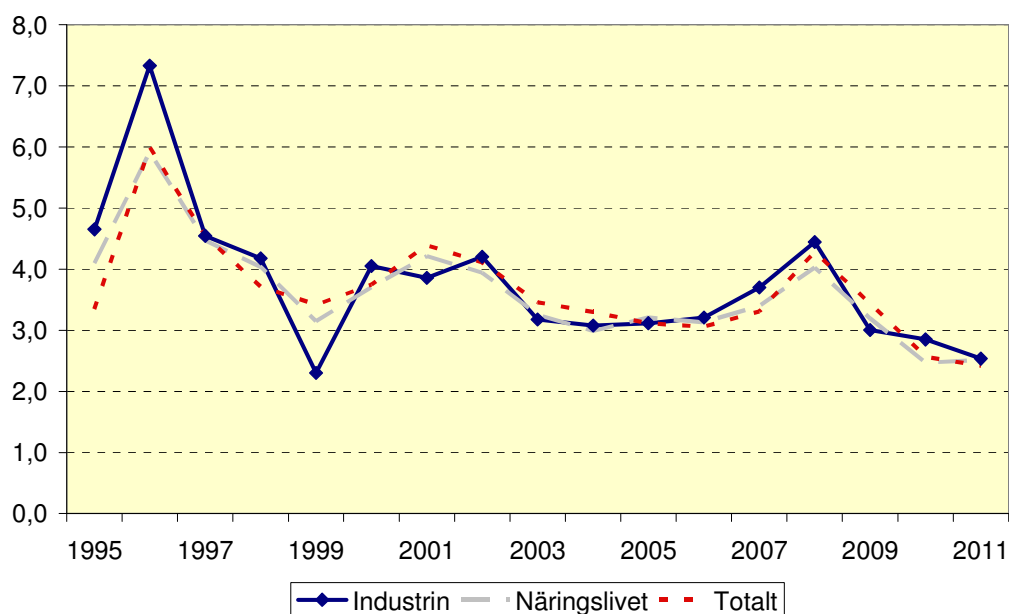
2. Lönebildningen och samspelet mellan industrin och industrinära tjänster

I detta kapitel beskrivs lönebildningen under de senaste åren sett mot bakgrund av utvecklingen sedan 1998. För de industrianställda har reallönerna ökat med i genomsnitt 2 procent per år under denna period. Industrin, som utgör kärnan i den internationellt konkurrensutsatta sektorn, arbetar i nära samspel med transportsektorn och handeln samt inte minst med industrinära företagstjänster. Detta samspel har blivit allt viktigare för att klara den hårdnande internationella konkurrensen. Industrisektorn i bred mening, inklusive dess underleverantörer och andra samarbetspartners, har därför fortfarande en central roll i den svenska ekonomin. Industrin har därtill mångåriga erfarenheter genom Industriavtalet och en unik internationell exponering. Industrins normerande roll i lönebildningen bör därför bibehållas även framöver.

2.1 Nominella och reala löneökningar fram till och med 2011

Alltsedan Industriavtalet tecknades 1997 har industrin haft en tydligt normerande roll i avtalsrörelserna, se diagram 2.1. Löneökningstakten på hela arbetsmarknaden har varit näst intill densamma som för industrisektorn. Nästan genomgående har löneökningarna uppgått till mellan 3 och 4 procent under perioden 1998-2009. En viss fallande tendens har dock gjort sig gällande, i synnerhet i förhållande till vad som gällde under perioden 1995-1997.

Diagram 2.1 Löneökningstakten i industrin, näringslivet och hela ekonomin, procent per år

Källa: Medlingsinstitutet, konjunkturlönestatistiken

Av tabell 2.1 framgår att de industrianställdas löner har ökat med 3,5 procent per år i genomsnitt under perioden 1998-2009.³ Samma ökningstakt har också gällt för näringslivet som helhet, medan lönerna i den offentliga sektorn har stigit något mera, 3,8 procent per år 1998-2009.

³2007 års avtal täckte de tre åren 2007, 2008 och 2009.

Under de senaste åren har löneökningstakten på hela arbetsmarknaden varit klart lägre än tidigare mot bakgrund av den skarpa konjunkturedgången efter finanskrisen och den osäkerhet som krisen i eurozonen medfört. De industrianställdas löner steg med 2,8 respektive 2,5 procent 2010 och 2011. Den stora osäkerheten om framtidsutsikterna under senare år har också medfört att löneavtalen fått kortare löptider. Ända från och med 1995 års avtalsrörelse har grundregeln varit treåriga löneavtal men i 2010 års avtalsförhandlingar blev resultatet löptider på 18 och 22 månader för tjänstemän respektive arbetare inom industrin. I avtalsrörelsen 2011-2012 resulterade förhandlingarna för industrin i löneavtal på 14 månader och löper fram till och med den 31 mars 2013. Preliminära utfall finns nu i lönestatistiken för 2011 (se tabell 2.1) och för första halvåret 2012. Vad gäller 2011 kan de preliminära utfallen komma att stiga med någon tiondels procentenhet enligt det mönster som brukar föreligga i konjunkturlönestatistiken.

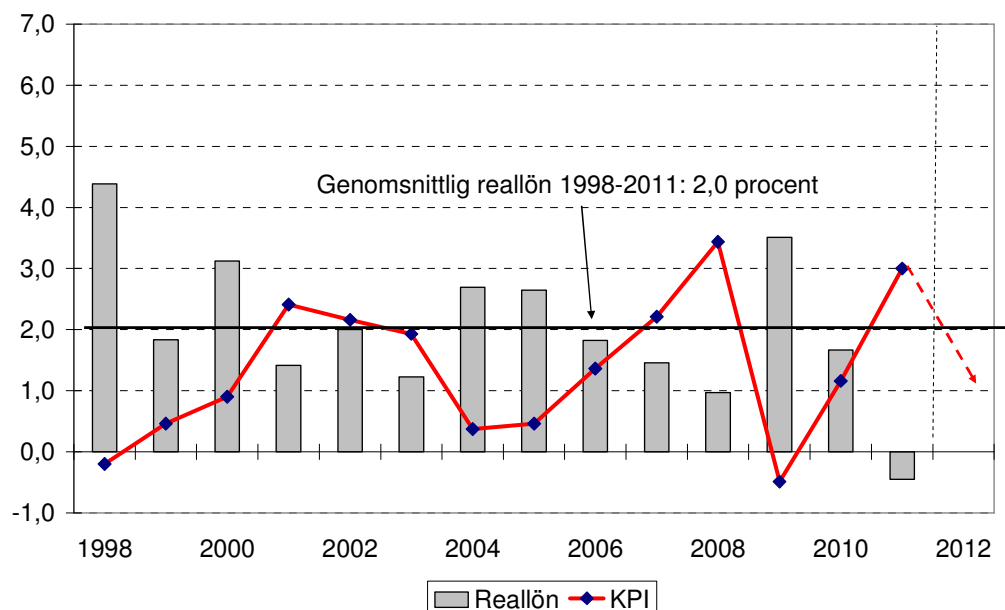
Tabell 2.1 Löneutvecklingen enligt konjunkturlönestatistiken, procent per år

	1998-2003	2004-2009	1998-2009	2010	Prel 2011
Industrin	3,6	3,4	3,5	2,8	2,5
Byggsektor	4,0	3,3	3,6	1,9	3,1
Öv. näringsliv	3,7	3,3	3,5	2,4	2,4
Näringslivet	3,7	3,3	3,5	2,5	2,5
Kommuner	4,0	3,6	3,8	2,7	2,3
Staten	4,1	3,5	3,8	3,1	1,9
Offentlig sektor	4,0	3,6	3,8	2,8	2,2
Totalt	3,8	3,4	3,6	2,6	2,4

Källa: Medlingsinstitutet samt egna beräkningar

Medan de nominella lönerna utvecklats relativt stabilt har inflationstakten mätt enligt KPI svängt en hel del, se diagram 2.2. Variationerna i reallöneökningarna från år till år beror således främst på inflationens svängningar. Sammantaget under perioden 1998-2011 har reallönerna i medeltal stigit med 2 procent per år.

Diagram 2.2 Inflation och reallöneökning för de industrianställda, procent per år

Källa: SCB, Medlingsinstitutet samt egna beräkningar

KPI-inflationen har i genomsnitt uppgått till 1,4 procent per 1998-2011 att jämföra med drygt 2 procent under den föregående perioden 1992-1997. Periodvis har KPI-inflationen varit betydligt lägre än inflationsmålet, t ex åren 1996-2000 samt 2004-2005. Eftersom Riksbankens styrränteförändringar slår direkt på konsumentprisindex via bostadsräntorna har också detta gett upphov till en stor del av svängningarna i KPI. Exempelvis sjönk KPI-takten under noll 2009 till följd av den lätta penningpolitiken medan motsatsen gällde då Riksbanken åter började höja reporäntan 2010 och 2011. Som framgår av diagram 2.2 steg KPI med 3 procent detta år, vilket förklarar nedgången i reallönerna 2011. I år vrids detta tillbaka på motsatt sätt igen då bostadsräntorna anpassats nedåt igen, bl a via Riksbankens styrräntesänkningar. De prognoser som allmänt görs för närvarande pekar på en inflation på drygt 1 procent under 2012. Det betyder att de industrianställda åter kan se fram mot höjda reallöner på 2-3 procent i år.

Tabell 2.2 Inflation, nominella löneökningar och reallöner för industrianställda

	1992-1997	1998-2011	1992-2011
Inflation (KPI)	2,2	1,4	1,6
Nominell löneökning	4,6	3,4	3,8
Reallöneökning	2,5	2,0	2,2

Källa: Medlingsinstitutet och SCB

Ett alternativt sätt att mäta inflationen är den så kallade KPIF, KPI med fast ränta. Detta mått har inte svängt lika kraftigt som KPI över tiden och reallöner beräknade utifrån KPIF utvecklas därför också mera stabilt år från år. Över längre perioder utjämnas däremot skillnaderna mellan KPI och KPIF, varför långsiktiga genomsnitt över inflation och reallöner inte skiljer sig särskilt mycket.⁴

2.2 Utvecklingen av arbetskraftskostnaderna i viktiga konkurrentländer

Internationella jämförelser av hur löner och arbetskraftskostnader utvecklas är generellt svåra att göra på grund av metodskillnader, osäkerhet i dataunderlag mm. Jämförelseproblemen har emellertid varit större än vanligt under konjunkturedgången 2008-2009 och därefter. Det beror bl a på att antalet arbetade timmar per sysselsatt varierade betydligt mer under finanskrisen än vid en normal konjunkturcykel och vid den statistiska hanteringen har man inte tagit tillräcklig hänsyn till detta i alla länder. Liksom i tidigare rapporter har vi valt att utgå från *Labour Cost Index* (LCI), där data samlas in från EU-länderna över arbetskostnader per timme för olika branscher i alla EU-länder. Som jämförelse redovisar Eurostat även utvecklingen av arbetskraftskostnaderna för USA och Norge. För Sverige bygger Eurostats arbetskostnadsindex på konjunkturlönestatistiken.⁵

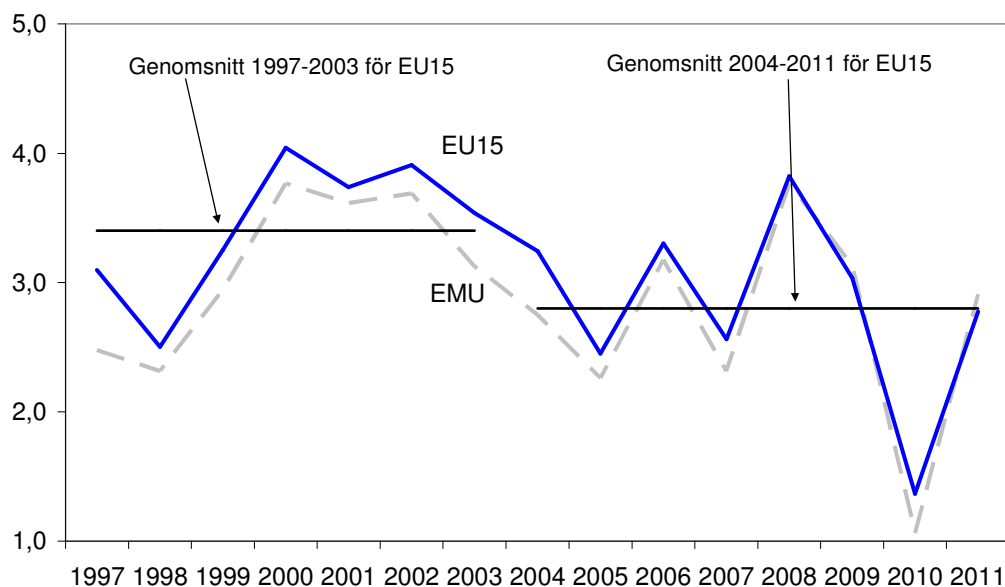
Som vi beskrev närmare i vår rapport under våren 2011 överskattade LCI-statistiken det faktiska utfallet för 2009. Antalet arbetade timmar minskade mer än den utbetalda lönen i ett antal länder, vilket i statistiken på ett missvisande sätt registrerades som en hög eller till och med stigande ökningstakt av arbetskraftskostnaderna inom tillverkningsindustrin. Under återhämtningen 2010, då antalet arbetade timmar per sysselsatt ökade snabbare än den utbetalda lönen, redovisades detta som kraftigt fallande ökningstakt. Därför tyder det mesta på

⁴ Den årliga genomsnittliga KPIF-takten är 0,3 procentenheter högre än KPI-takten under perioden 1998-2011, vilket betyder att reallöneökningarna blir i motsvarande mån lägre under samma period.

⁵ En annan källa är det amerikanska arbetsmarknadsdepartementets enhet för arbetsmarknadsstatistik, Bureau of Labor Statistics (BLS) vars årsrapporter ger internationella jämförelser av arbetskraftskostnader för industrianställda i ca 30 olika länder.

att de data för 2010 som redovisas i LCI-statistiken är en underskattning av det verkliga utfallet, se diagram 2.3. Exempelvis ökade lönen per anställd (i hela ekonomin) med cirka 2 procent 2010 i både EU15 (exkl Sverige) och euroområdet. Under 2011 visar LCI-statistiken också på mera ”normala” ökningstakter för arbetskraftskostnaderna våra konkurrentländer i Europa. Såväl inom euroområdet som i EU15 (exkl Sverige) har arbetskraftskostnaderna stigit med 2,8 respektive 2,9 procent 2011. För första halvåret 2012 visar osäkra och preliminära LCI-data att arbetskraftskostnaderna stigit med 2 procent.

Diagram 2.3 Arbetskraftskostnader per tim i tillverkningsindustrin, procent per år

Källa: Eurostat och Medlingsinstitutet

Tabell 2.3 Ökning av arbetskraftskostnader per tim i tillverkningsindustrin i olika länder, %

	1998-2003	2004-2010	2011	1998-2011
Euroområdet	3,2	2,6	2,9	2,9
Tyskland	2,8	1,5	3,9	2,2
Frankrike	3,1	3,5	3,9	3,4
Finland	4,2	3,4	2,3	3,7
PIIGS-länder	3,4	3,5	1,3	3,3
Portugal	4,6	2,8	-0,5	3,3
Irland	6,1	3,3	-1,3	4,2
Italien	2,1	3,6	2,4	2,9
Grekland	4,3	1,0	-5,2	2,0
Spanien	4,4	3,9	1,5	3,9
EU 15 exkl Sverige	3,5	2,8	2,8	3,1
Storbritannien	4,5	3,7	1,3	3,9
Danmark	4,0	3,1	3,0	3,5
Sverige	4,1	3,3	2,8	3,6
Nya EU-länder	8,7	7,3	4,7	7,7
Polen	8,8	6,2	4,6	7,2
Estland	10,5	10,1	4,5	9,8
Lettland	5,2	13,9	5,5	9,6
Litauen	4,1	9,7	2,9	6,8
Norge	5,0	5,9	3,4	5,4
USA	3,6	2,6	2,9	3,0

Källa: Eurostat och Medlingsinstitutet

Källa: Eurostat och Medlingsinstitutet

Av tabell 2.3 framgår att arbetskraftskostnaderna i den svenska industrin har ökat något snabbare än EU-genomsnittet sedan slutet av 1990-talet. Historiskt ligger utvecklingen i Sverige relativt nära den i Danmark och Storbritannien samt i eurolandet Finland. Under förra året steg dock arbetskraftskostnaderna klart mindre i Storbritannien och Finland än i den svenska industrin.

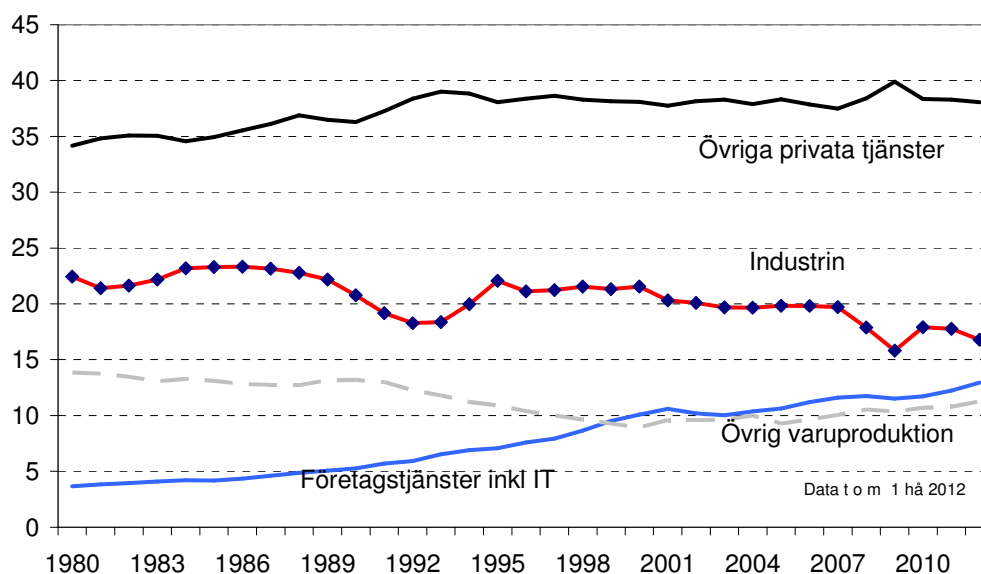
I Tyskland steg arbetskraftskostnaderna för ovanlighets skull snabbare än i eurozonen under 2011. Ökningstakten på 3,9 procent 2011 är klart högre än tidigare. Men samtidigt har också kostnadsutvecklingen av naturliga skäl dämpats kraftigt i de krisdrabbade PIIGS-länderna vilket drog ned genomsnittet i hela euroområdet till knappt 3 procent. Under 2011 sjönk arbetskraftskostnaderna i Portugal, Irland och Grekland, medan ökningstakten är historiskt låg i Spanien och lägre än genomsnittet också i Italien.

För några av de nya EU-länderna i Östeuropa har den historiska ökningen av arbetskraftskostnaderna varit mycket snabb till följd av den ekonomiska upphämtning som dessa länder genomgått sedan början av 1990-talet. De baltiska staterna, som drabbades hårt av finanskrisen, har tvingats att anpassa sitt kostnadsläge genom sjunkande timlöner de senaste åren. Dessa länder har nu större delen av denna anpassningsprocess bakom sig. Under 2011 ökade arbetskraftskostnaderna med 4,5-5,5 procent i Estland och Lettland men något lägre i Litauen.

2.3 Industrins roll i ekonomin och samverkan med industrinära tjänster

De senaste årens drastiska konjunktursvängningar, med raset för världshandeln under 2008 och 2009 och återhämtningsfasen därefter, har av naturliga skäl också fått stora genomslag på den exportberoende svenska industrin. Samtidigt som industrins produktion och sysselsättning rasade via exportbortfall under den värsta krisen 2009, hölls den inhemska efterfrågan uppe tack vare en expansiv ekonomisk politik. Det medförde att privata tjänster fick "onormalt" hög andel av BNP 2009 medan industrins andel av totalproduktionen blev lägre än normalt. Under återhämtningsfasen 2010 återställdes produktionsandelarna till tidigare nivåer för tjänstesektorerna men inte riktigt för industrin.

Diagram 2.4 Olika näringsgrenars andelar av BNP, procent

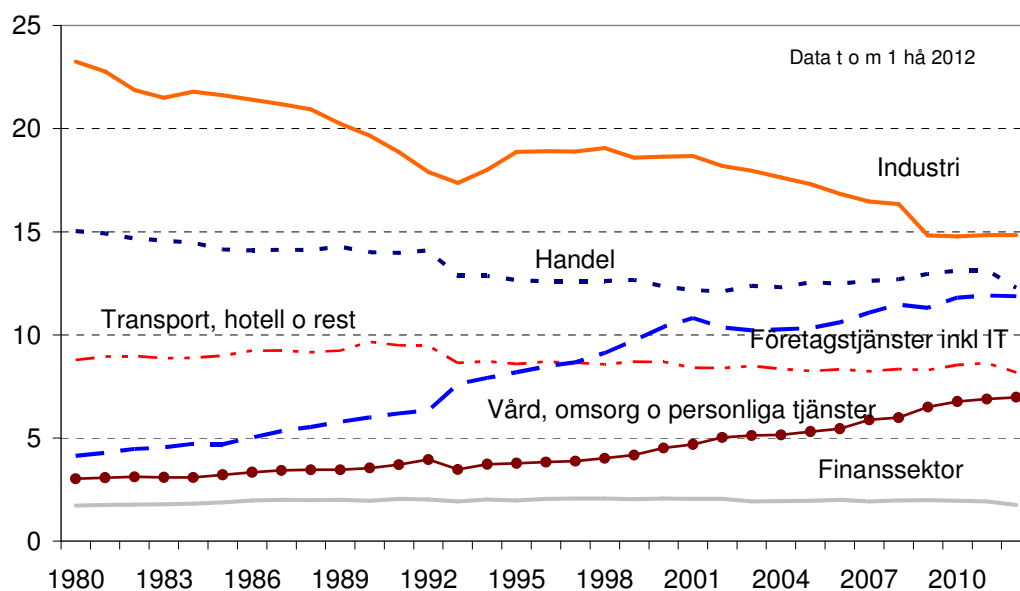

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

Sålunda har industrins andel av BNP stannat kvar på 18 procent av BNP under 2010 och 2011 efter att under större delen av 2000-talet legat på 20 procent. Under första halvåret i år har industrins andel minskat ytterligare. Samtidigt som industrins direkta BNP-andel⁶ har minskat över tiden har andelen för företagstjänster, som tidigare delvis producerades inom industrisektorn i egen regi, stigit kontinuerligt. Om dessa industrinära tjänster räknades som ”indirekt industriproduktion” skulle industrisektorn troligen inte uppvisa en sjunkande tendens vad gäller produktionsandelarna.

Eftersom produktivitetens utvecklingen varit snabbare inom industrin än i andra näringsgrenar, har industrins andel av den totala sysselsättningen minskat i ännu högre grad än vad gäller produktionen. Som framgår av diagrammet nedan har industrins andel av sysselsättningen mätt som antalet arbetade timmar minskat kontinuerligt över tiden. Under finanskrisen sjönk industrins sysselsättningsandel till ca 15 procent 2009 och till skillnad mot produktionen har andelen inte stigit därefter, trots återhämtningen 2010 och 2011.

Diagram 2.5 Andel av den totala sysselsättningen (tim) i olika näringsgrenar, procent

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

Däremot har andelen för företagstjänster fortsatt att öka något under senare år liksom för vård, omsorg, sociala och personliga tjänster. Ökningen för dessa två näringsgrenar beskriver främst de strukturella förlopp som gjort sig gällande på arbetsmarknaden under de senaste decennierna. En viktig faktor bakom den stigande tendensen för vård, omsorg, sociala och personliga tjänster är det faktum att en rad sådana tjänster gått över från offentlig sektor till privata företag.

När det gäller industrin har det som nämnts skett en sk *outsourcing* av företags- och IT-tjänster som tidigare producerats i industriföretagen. Dessa är främst olika typer av företagstjänster som utvecklats i nära samarbete med industrin. En ytterligare tendens under senare år är också att industrin i allt högre grad köper från bemanningsföretag i stället för att nyanställa personal direkt i företagen. Bemanningsbranschen är en av mest snabbväxande

⁶ Den direkta industriproduktionen innefattar även tjänster till viss del.

delarna företagstjänsterna och av den totala omsättningen i bemanningsföretagen svarar industrin för ungefär en fjärdedel. Under återhämtningsfasen 2010-2011 steg omsättningen för industrirelaterade jobb tidvis över 100 procent. Bemanningsföretagen behandlas ytterligare i kapitel 5.

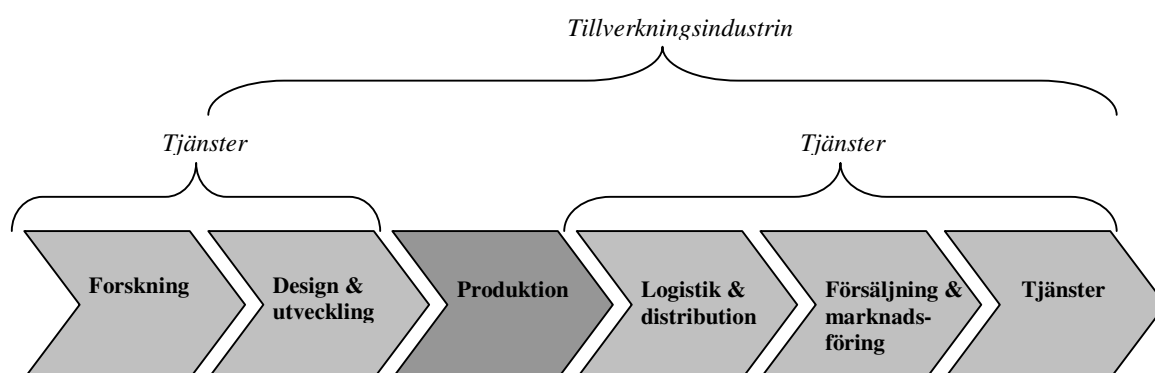
Sammanfattningsvis bibehåller industrisektorn inklusive underleverantörer av varor och tjänster en central roll i den svenska ekonomin vad gäller export, produktion och sysselsättning. Detta trots den tydliga nedgången av direkt sysselsatta i de företag som enligt statistiska indelningar klassas som industriföretag.

2.4 Tjänstefieringen och det ömsesidiga beroendet mellan industrin och tjänsteföretagen

I flera av våra tidigare rapporter har vi belyst samspelet mellan industrin och den industrinära tjänstesektorn. Framställningen i det följande bygger därför i hög grad på dessa rapporter.⁷ Som redan nämnts har två parallella utvecklingstrender präglat industri- och tjänsteföretagen de senaste decennierna. För det första har industriföretagens verksamheter **tjänstefierats** i högre utsträckning. I samband med att en produkt säljs kopplas ofta en rad olika tjänster till försäljningen, t ex olika ”*after-sales*”-tjänster som underhåll, kvalitetsuppgaderingar etc. Andra exempel är logistik- och distributionstjänster eller utbildning.

För det andra har industriföretagen genom s k *outsourcing* lagt mer traditionella tjänsteverksamheter som marknadsföring, forskning och utveckling, finansiella tjänster och liknande utanför kärnverksamheten. Dessa typer av tjänster kan också ha lagts i särskilda koncernbolag, som då statistiskt klassas som tjänsteföretag. I allt högre grad upphandlar industriföretagen också sådana tjänster av renodlade tjänsteföretag som inte ingår koncernen.

Diagram 2.6 Exempel på tjänsteintensitet i tillverkande industriföretags värdekedja

För att belysa tendensen att stycka upp förädlingskedjan i form av *outsourcing* eller avknoppningar när det gäller stödtjänster har vi tidigare samlat i uppgifter av hur stor andel av medlemsföretagen till industrins olika arbetsgivarförbund som klassas som tjänsteföretag. Enligt denna undersökning av drygt 11 000 medlemsföretag med bortåt 600 000 anställda i industrins olika arbetsgivarförbund var det 20 procent av företagen som klassades som tjänsteföretag. Dessa tjänsteföretag svarade för ca 13 procent av antalet anställda, eller ca

⁷ Det gäller särskilt i IER-rapporten, ”*Ekonomi i omvandling*”, februari 2008.

75 000 personer. Att sysselsättningsandelen är lägre förklaras av att många av tjänsteföretagen är relativt små. En stor del av de tjänsteföretagen var handelsbolag, t ex partihandelsföretag för olika industriprodukter, speciella importbolag och exportförsäljningsbolag. Bland övriga tjänster märks IT-tjänster, städning, logistik, reservdelar mm.

Slutsatsen av undersökningen från 2008 var att en inte oväsentlig del av tjänstesektorn kan betraktas som verkligt industrinära. Uppgifterna anger i vilken grad det skett *outsourcing* de senaste decennierna och avspeglar också tjänstefieringen av värdekedjan. 75 000 anställda i industriförbunden motsvarade 4-5 procent av privata tjänster och mer än 10 procent av industrissysselsatta enligt NR-statistiken.

Frågan är om tendensen till allt högre grad av tjänsteföretag har fortsatt i industrin också under senare år. För att få en uppfattning om detta har vi tagit in motsvarande uppgifter från det största av arbetsgivarförbunden, Teknikföretagen som 2008 svarade närmare 50 procent samtliga anställda i industriförbunden. Resultaten redovisas i tabell 2.4 där det framgår att andelen tjänster stigit både när det gäller antalet företag och anställda.

Tabell 2.4 Tjänsteföretag hos tekniskarbetsgivarnas medlemsföretag

	Alla medlemsföretag		Säljbolag mm		Övriga tjänster		Andel tjänsteföretag, %	
	Antal företag	Antal anställda	Antal företag	Antal anställda	Antal företag	Antal anställda	Antal företag	Antal anställda
Teknikföretagen 2008	3292	282237	399	13048	304	15715	21	10
Teknikföretagen 2012	3621	305688	506	21635	413	26215	25	16

Källa: Teknikföretagens medlemsregister

Ett annat sätt att belysa samverkan mellan industrin och industrinära tjänster är att använda s k *Input-Output-analys*⁸ (IO) på liknande sätt som vi gjort i tidigare rapporter. NR:s detaljerade IO-tabeller visar varu- och tjänsteflöden i hela ekonomin inklusive flöden över gränserna i form av export och import. I det inhemska produktionssystemet redovisas insatser för 60 olika varu- och tjänsteområden, hemmaproducerade eller importerade. Om de inte används som insatser går de till slutlig efterfrågan i form av privat eller offentlig konsumtion, investeringar, lagerförändringar eller export. Genom att studera dessa produktflöden kan de ömsesidiga sambanden mellan ekonomins olika delbranscher belysas, även om indelningarna avser produkterna och inte branscherna.

Som vi konstaterat tidigare är industrin en stor köpare av handelstjänster, transporttjänster och i synnerhet företagstjänster. Företagstjänster innefattar ett brett spektrum av tjänster som främst ingår som insatser i olika delar av näringslivet (ca 60 procent), men en del går också till slutlig användning som export, investeringar eller konsumtion. Exempel på företagstjänster är juridisk rådgivning, patent och copyright-tjänster, ekonomiska konsulttjänster som revision, skatterådgivning och bokföring, marknads- och opinionsundersökningar, konsulter inom management, HR-tjänster, reklamverksamhet, tekniska konsulttjänster, arkitekt- och byggkonsulttjänster, FoU-tjänster samt teknisk provning och inspektion av motorfordon. Även uthyrningsverksamhet och bemanningsföretag ingår i företagstjänsterna. Vad gäller IT-och datatjänster ingick dessa också enligt den äldre näringsindelningen SNI 2002. I den nya SNI 2007 ingår IT-tjänsterna (programmering, konsultverksamhet, datordrifttjänster mm) samt även olika typer av informationstjänster i näringsgrenen Informations- och kommunikationsverksamhet (J58-63).

⁸ Mera avancerad IO-analys möjliggör skattningar både direkta och indirekta effekter på produktion och sysselsättning av efterfrågeförändringar, se t ex L. Hagman, Almega och D. Lind, Unionen, 2008: *Det nya näringslivet – samspelet mellan industrin och tjänstesektorn*

Industrin är den klart största köparen av företagstjänster, se tabell 2.5. Stora köpare är också andra företagstjänstebolag i närbeliggande verksamheter vilket framgår av internleveranserna inom sektorn. Av IO-materialet kan också utläsas att den andel av företagstjänsterna som går till slutlig användning har ökat över tiden. Detta sammanhänger med att exportandelen stigit, dels generellt sett, dels i synnerhet för FoU-tjänster. Tendensen till ökad exportandel har fortsatt enligt IO-undersökningen 2008, se tabell 2,6. .

Tabell 2.5 Användning av företagstjänster i olika branscher samt för slutlig användning
Andel av total användning (=bruttoproduktion)

	Andel av total inhemsk produktion av företagstjänster, procent					Total input	Slutlig användning	varav Export	Total användning
	Input till								
	Industrin	Handel	Samfärdsel	Företagstj	Övriga				
Input-Output 1995									
Företagstjänster	20	8	5	16	18	67	33	12	100
Uthyrning	12	4	10	8	20	54	46	6	100
Data o IT-tjänster	14	6	6	21	11	58	42	8	100
FoU-tjänster	37	2	5	8	9	61	39	9	100
Övriga företagstj.	21	10	4	17	21	73	27	15	100
Input-Output 2000									
Företagstjänster	21	5	6	17	14	63	37	16	100
Uthyrning	13	4	13	9	14	53	47	6	100
Data o IT-tjänster	10	4	6	21	8	49	51	11	100
FoU o övriga tj.	25	6	5	16	17	69	31	19	100
Input-Output 2005									
Företagstjänster	17	6	6	16	14	59	41	20	100
Uthyrning	12	4	14	9	15	54	46	10	100
Data o IT-tjänster	11	4	6	18	9	48	52	15	100
FoU o övriga tj.	19	7	5	15	18	64	36	23	100

Anm: Branschindelning enligt SNI 2002

Källa: SCB, Input-Output-undersökningarna 1995,2000 och 2005.

Tabell 2.6 Användning av företagstjänster 2008 i olika branscher samt för slutlig användning
Andel av total användning (=bruttoproduktion)

	Andel av total inhemsk produktion av företagstjänster, procent						Total input	Slutlig användn.	varav Export	Total användn.
	Input till									
	Industrin	Handel	Transport	IKT	Företagstj	Övriga				
IT-tjänster	9	4	2	4	7	14	40	60	26	100
Företagstjänster	14	7	3	4	12	23	63	37	23	100
<i>Juridiska tjänster</i>	15	8	3	4	19	22	71	29	28	100
<i>Arkitekt o tekn konsult, FOU</i>	12	2	2	2	8	34	60	40	25	100
<i>Reklam o markn.undersökn</i>	23	16	3	8	17	21	88	12	11	100
<i>Andra konsulttj. Veterinärtj.</i>	17	11	3	6	22	17	76	24	15	100
<i>Uthyrning och leasing</i>	7	9	6	4	6	9	41	59	40	100
<i>Bemanningsföretag</i>	25	9	6	5	19	36	100	0	0	100
<i>Resetjänster</i>	1	1	1	0	7	3	13	87	35	100
<i>Övr företagstj</i>	19	8	3	3	13	46	92	8	3	100
<i>Företags+IT-tj.</i>	13	6	3	4	11	20	57	43	23	100

Anm: Branschindelning enligt SNI 2007

Källa: SCB, Input-Outputundersökningen 2008

Sammanfattningsvis visar IO-materialet på det stora ömsesidiga beroende som råder mellan industrin och den snabbväxande företagstjänstesektorn. Samtidigt som industrin har blivit alltmer internationaliserad har också allt större andel av företagstjänsterna gått på export. Delvis förklaras detta av en ökad grad av tjänstefiering av industriprodukterna, delvis också av att företagsägandet blivit mer internationaliserat, vilket lett till en omstrukturering varu- och tjänsteflödena över gränserna. Tidigare svenska företag är nu i utländsk ägo och vice versa.

2.5 Industrin bör behålla sin lönenormerande roll

I flera av våra tidigare rapporter har vi diskuterat den svenska modellen med den internationellt konkurrensutsatta industrin som lönenormerare. Något realistiskt alternativ till denna modell har inte framkommit trots den kritik som riktats åtskilliga gånger mot den från olika håll. För en fylligare beskrivning av de viktigaste argumenten för att industrins ska behålla sin lönenormerande roll hänvisas till vår rapport i oktober 2009 samt till vår artikel i Ekonomisk Debatt i september 2008.⁹

I denna rapport begränsar vi oss till att framhålla följande:

Industrin spelar fortfarande en nyckelroll i ekonomin. Svensk industrin drabbades hårt under finanskrisen men har sedan återhämtat sig trots en turbulent omvärldsmiljö. Vad gäller produktionen har industrin nästan återtagit förlorad mark medan antalet direkt sysselsatta är lägre än tidigare. Samtidigt har dock andelen bemanningsanställda ökat

Industrin samverkar alltmer med företagstjänster och andra branscher. Det råder ett starkt ömsesidigt beroende mellan industrin och en rad andra näringsgrenar, i synnerhet företagstjänster. Delvis är detta traditionella tjänsteverksamheter som tidigare producerades internt i industriföretagen men som nu *outsourcats* eller lagts i särskilda dotterbolag. Inklusivt industrinära verksamheter och underleverantörer utgör industrisektorn en betydligt större del av samhällsekonomin än vad som direkt framgår av branschindelningarna i den ekonomiska statistiken.

Samspelet mellan industrin och industrinära tjänster är ofta en förutsättning att klara den globala konkurrensen. Specialiseringen och interaktionen mellan industrin och tjänstenäringarna skapar dynamiska och innovativa processer. För att svenska exportföretag ska utveckla internationell konkurrenskraft är det därför viktigt att både avancerade industri- och tjänsteföretag finns på marknaden. Exportföretagen inom industrin är bland de viktigaste köparna av ett brett spektrum av tjänster och många tjänsteföretag är därför nästan helt beroende av deras efterfrågan.

Den svenska ekonomin blir alltmer integrerad i vår omvärld. Detta gäller såväl i ett europeiskt som i ett globalt perspektiv. Sverige har under de senaste tio åren blivit klart mer beroende av utrikeshandel och den strukturomvandling som skett i det svenska näringslivet är till stor del en effekt av globaliseringen som har medfört en allt intensivare konkurrens, inte bara för industriföretag utan också för en rad tjänsteföretag. Industrin är i särklass mest beroende av utrikeshandel och de stora industriföretagen är de som är mest involverade i direktinvesteringar och FoU-satsningar över gränserna. Samtidigt har även flera av tjänstesektorerna blivit alltmer internationellt konkurrensutsatta.

Vår huvudslutsats är att industrins erfarenheter och internationella exponering motiverar en särställning som lönenormerare i lönebildningen även framöver, samtidigt som parterna inom industrin bör beakta att flera tjänstesektorer är mer internationellt konkurrensutsatta än tidigare. Ett skäl att hålla fast vid den konkurrensutsatta sektorns lönenormerande ställning är att denna sektor mer direkt och omedelbart känner av effekterna om kostnadsökningarna kommer i otakt med omvärlden. Detta gäller i praktiken också i ett penningpolitiskt system med rörlig växelkurs och inflationsmål

⁹ IER 2008, Krisstämpeln på det svenska avtalssystemet - en överdrift, Ekonomisk Debatt, nr 5 2008.

2.6 Sammanfattning

- Under de senaste åren har löneökningstakten varit klart lägre än tidigare mot bakgrund av den skarpa konjunkturedgången efter finanskrisen och den osäkerhet som krisen i eurozonen medfört. De industrianställdas löner steg med 2,8 respektive 2,5 procent 2010 och 2011. På grund av den stora osäkerheten om framtidsutsikterna har löneavtalen under senare år också blivit kortare jämfört med de treåriga löptider som tidigare varit huvudregeln.
- Reallönerna har i medeltal stigit med 2 procent per år under perioden 1998-2011. Variationerna i reallöneökningarna från år till år beror främst på inflationens svängningar, bl a till följd av Riksbankens styrränteförändringar. KPI-inflationen har i genomsnitt uppgått till 1,4 procent per 1998-2011, men periodvis har den varit betydligt lägre än inflationsmålet, t ex åren 1996-2000 samt 2004-2005.
- Historiskt har arbetskraftskostnaderna i den svenska industrin ökat något snabbare än i EU sedan slutet av 1990-talet. Utvecklingen i Sverige ligger relativt nära den i Danmark, Storbritannien och Finland, men förra året steg arbetskraftskostnaderna klart långsammare i de senare två länderna än i den svenska industrin. I Tyskland steg arbetskraftskostnaderna med 3,9 procent 2011 vilket för ovanlighets skull är snabbare än i eurozonen. Samtidigt har dock kostnadsutvecklingen av naturliga skäl dämpats kraftigt i de krisdrabbade PIIGS-länderna¹⁰ vilket drog ned genomsnittet i hela euroområdet till knappt 3 procent.
- Industrin drabbades hårt av den djupa konjunkturedgången 2008-2009 men återtog en stor del av sin position i ekonomin genom återhämtningen 2010 och början av 2011. Industrins produktionsandel i ekonomin uppgår till ca 18 procent av BNP under 2010 och 2011 efter att under större delen av 2000-talet legat på 20 procent. Under den värsta finanskrisen sjönk industrins sysselsättningsandel till ca 15 procent 2009 och till skillnad mot produktionen har andelen inte stigit därefter, trots återhämtningen 2010 och 2011.
- Parallellt med att industrins direkta andel av produktion och sysselsättning har minskat enligt den konventionella statistiska indelningen, har industrinära företagstjänster ökat i omfattning. Det beror dels på industrins *outsourcing* av tjänster som tidigare producerats internt, dels på att industriella verksamheter tjänstefierats i allt högre utsträckning. Inklusiva industrinära verksamheter och underleverantörer utgör industrisektorn i bredare mening en betydligt större del av samhällsekonomin än vad som direkt framgår av den ekonomiska statistiken.
- Därtill utvecklas industrin och industrinära tjänster i nära samverkan och till ömsesidig nytta. Hos arbetsgivarförbunden inom industrin är ca 15-20 procent av medlemsföretagen klassade som tjänsteföretag, dvs de är verkligt industrinära. Industrin är den klart största köparen av företagstjänster som många gånger utvecklas i innovativ interaktion mellan beställare och leverantör. För att svenska exportföretag ska utveckla internationell konkurrenskraft är det viktigt att både avancerade industri- och tjänsteföretag finns på marknaden.

¹⁰ PIIGS-länderna avser Portugal, Irland, Italien, Grekland och Spanien.

- Industrin bör behålla sin lönenormerande roll även framöver. De argument som vi framfört i tidigare rapporter för att industrin ska vara ankaret i lönebildningen gäller fortfarande. Det är bl a industrins erfarenheter och internationella exponering som motiverar en sådan särställning. Den konkurrensutsatta sektorn känner mer direkt och omedelbart av effekterna om kostnadsökningarna kommer i otakt med omvärlden. Detta gäller i praktiken också i ett penningpolitiskt system med rörlig växelkurs och inflationsmål.

3. Sviktande världsekonomi med europroblemen i fokus

I detta kapitel diskuteras de internationella utsikterna avseende konjunktur och inflation. Därtill analyseras den ekonomiska politikens möjligheter att stabilisera situationen i världsekonomin. Speciellt fokus ligger på olika delar av eurozonens krishantering.

Den internationella ekonomin har generellt visat en vikande trend det senaste halvåret. Avmattningen har skett på relativt bred front, även om de djupgående problem i eurozonen varit den drivande kraften. USA-ekonomin hämmas fortfarande av anpassningsprocesser efter finanskrisen. Inte minst bidrar finanspolitiska motsättningar till att skapa en osäkerhet som dämpar hushållens och företagets ekonomiska aktivitet. Den allra senaste tiden har också den japanska ekonomin försvagats efter att tidigare ha stimulerats av återuppbyggnadsarbetet efter naturkatastroferna våren 2011. Expansionstakten i tillväxtekonomier i Asien och Latinamerika har därtill gradvis mattats av det senaste året, delvis som följd av tidigare ekonomisk-politiska åtstramningar. Sammantaget har de globala tillväxtprognoserna justerats ned sedan IER-rapporten i juni. Genomsnittet för tongivande prognosmakare pekar på att den globala tillväxten för 2012 hamnar något över 3 procent (mätt i köpkraftskorrigerade termer). I OECD-området stannar tillväxten vid 1-1½ procent.

För år 2013 förväntas en viss acceleration. Den globala tillväxten stiger till ca 3½ procent medan OECD-områdets tillväxt når upp till runt 1½ procent. Att lågkonjunkturen förutses bli relativt mild, speciellt jämfört med 2008-2009, beror bl a på förhoppningar om att centralbankernas stimulanspolitik får effekt på den ekonomiska aktiviteten. De senaste månaderna har de tongivande centralbankerna i OECD-länderna levererat nya åtgärdsprogram. Den europeiska centralbanken ECB har annonserat ett "obegränsat" program för stödköp av statspapper i krisländer ("Outright Monetary Transactions"). I USA har centralbanken Federal Reserve (Fed) åtagit sig att genomföra nya kvantitativa lättnader (QE3) så länge arbetslösheten ligger kvar hög nivå. I tillväxtekonomierna har ett utrymme för lättare ekonomisk politik nu öppnats upp i spåren på sjunkande inflation och minskande resursutnyttjande.

Vår samlade bedömning är dock att riskerna gentemot konsensusprognosen ligger på nedsidan.

- Krisen i eurozonen kan fördjupas ytterligare, t ex om krishantering i enskilda länder som Grekland och Spanien ger spridningseffekter och hotar den krislösingsstrategi som nu lanserats. Om inte ECB:s åtgärder snabbt kompletteras med framsteg när det gäller t ex gemensamt ansvarstagande för banksystemet kan den finansiella oron komma tillbaka med full kraft.
- På kort sikt kan den amerikanska ekonomin tappa fart om kongressen misslyckas med att komma överens om förlängningar av tillfälliga skattesänkningar eller utgiftssatsningar. Då kan en kraftig åtstramning motsvarande 4-5 procent av BNP utlösas runt årsskiftet (*fiscal cliff-effekten*).
- Den kinesiska ekonomin kan drabbas av en kraftigare nedgång. Riskerna är främst kopplade till att en eventuell kris i fastighetssektorn får spridningseffekterna till andra delar av ekonomin.
- Geopolitiska konflikter kan leda till en kraftig uppgång i oljepriset som hämmar världsekonomin. I första hand är detta knutet till riskerna för att konflikten kring Irans atomprogram eskalerar.

Diagram 3.1 BNP-prognoser för 2012 enligt konsensus
 Procentuell förändring, bedömningar vid olika tidpunkter

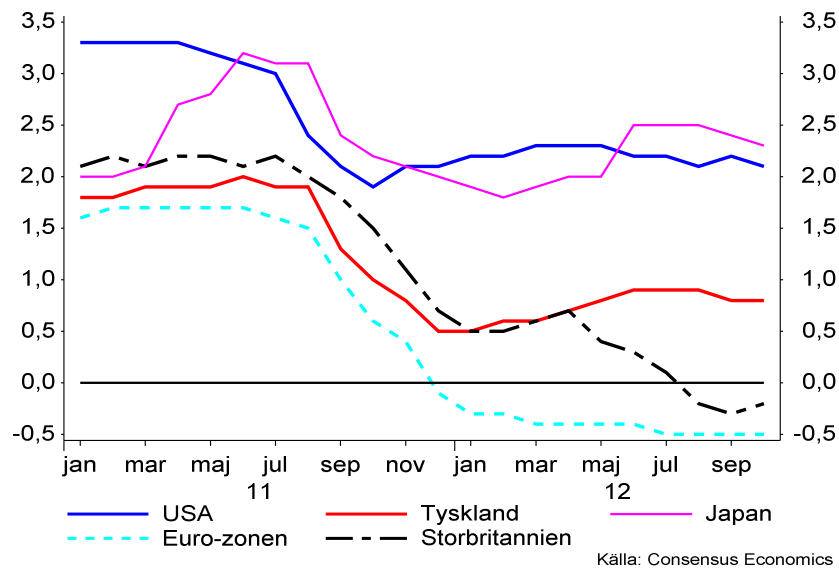
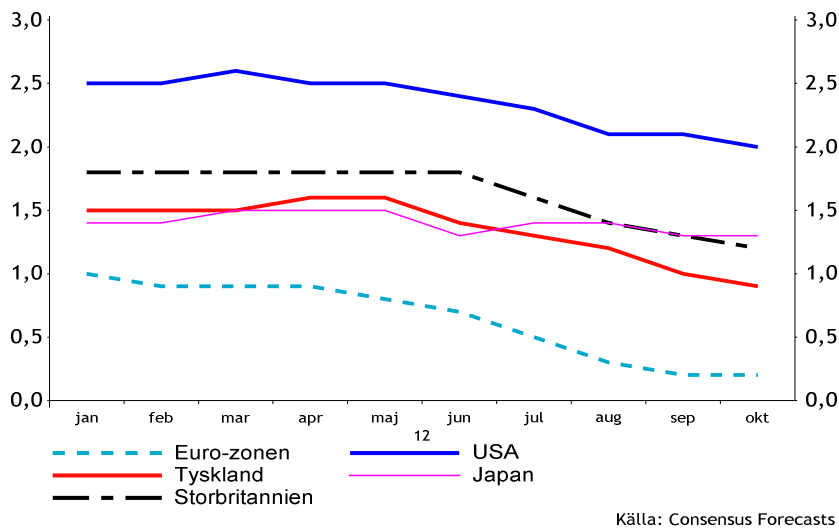

Diagram 3.2 BNP-prognoser för 2013 enligt konsensus
 Procentuell förändring, bedömningar vid olika tidpunkter

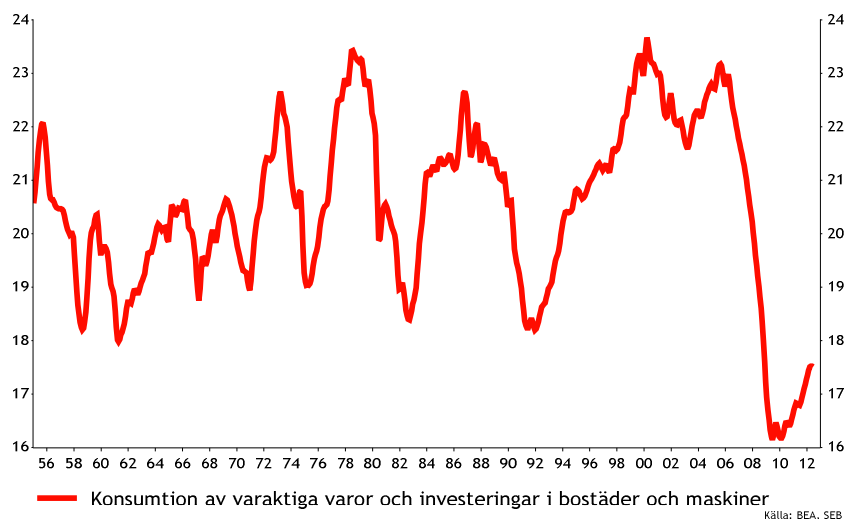

3.1 Världsekonomin inför olika utmaningar

Den amerikanska ekonomin spelar en viktig roll när det gäller möjligheterna att stabilisera den globala konjunkturen. Mönstret från 2010 och 2011 med avmattningstendenser i mitten på året har upprepats även i år. BNP växte med endast 1,3 procent under andra kvartalet, mätt i uppräknad årstakt. De flesta bedömningar pekar på en BNP-tillväxt något över 2 procent för såväl 2012 som 2013. USA-ekonomin tycks således inte vara mogen för en tydlig återhämtning i en miljö där vacklande omvärldskonjunktur innebär motvind för exportindustrin. Därtill hämmas konsumtionen av fortsatt konsolideringsbehov för hushållen. Finanspolitikens utformning blir viktig för utvecklingen framöver. Djupgående splittring mellan de politiska partierna skapar en osäkerhet som blir extra tydlig under pågående presidentvalskampanj. Den närmaste tiden ligger fokus på om överenskommelser kan nås när det gäller förlängning av temporära skattesänkningar och utgiftsökningar. I värsta fall kan

åtstramningseffekten i början av 2013 bli så stor som 4-5 procent av BNP (den sk fiscal cliff effekten). Någon form av uppgörelse är dock det mest sannolika och de flesta bedömningar bygger på att den finanspolitiska åtstramningen för 2013 stannar vid 1-1½ procent av BNP.

Diagram 3.3 Cykliska sektorer i USA-ekonomin
Andel av BNP, procent

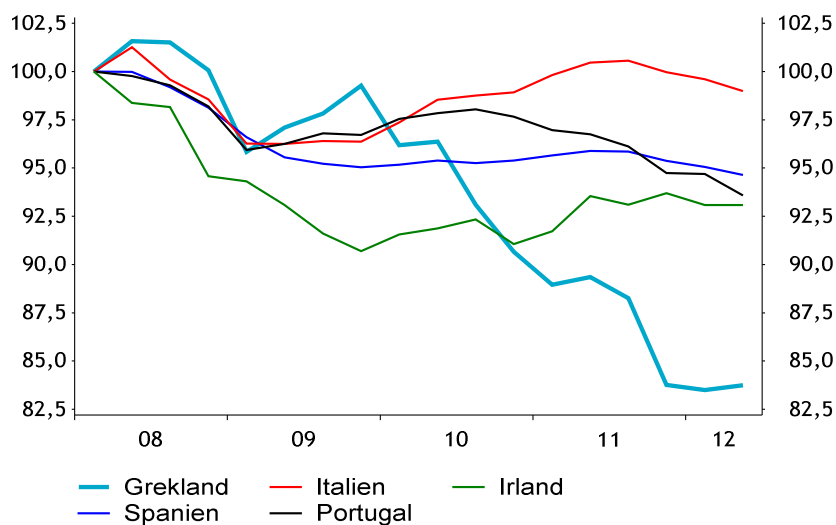
Å andra sidan finns potential för positiva överraskningar på lite längre sikt i USA. Kombinationen av måttlig tillväxt, låg inflation och varaktigt nedpressat resursutnyttjande ger Fed utrymme att stötta ekonomin under lång tid framöver, vilket påtagligt dämpar recessionsriskerna. Därtill tyder flera faktorer på att läkeprocessen i ekonomin kommit en bra bit på väg. Cykliskt känsliga delar som konsumtion av varaktiga varor, bostadsbyggande och investeringsutgifter har gradvis börjat vända uppåt. Den nedpressade nivån innebär därtill stor potential för ytterligare återhämtning. De underliggande förutsättningarna för en generell uppgång i konsumtionen rycker också närmare. Efter det dramatiska husprisfallet 2007-2009 har hushållens skuldanpassning kommit en bra bit på väg. Förbättringen i hushållens balansräkning kan därtill påskyndas av den återhämtning i huspriserna som nu har påbörjats. Husmarknaden får stöd av att bostadsräntorna fortsätter att pressas nedåt bl a som en följd av Feds stödköp av bostadsobligationer. Historiska erfarenheter visar också att anpassningen av hushållens förmögenhetsställning efter en brusten tillgångsprisbubbla ofta tar 6-8 år, vilket ger stöd för att anpassningsprocessen är på väg att avslutas de närmaste åren.

Västeuropa har präglats av en mild recession under 2012. Såväl i Storbritannien som i eurozonen har BNP-fallit tillbaka flera kvartal i rad. Som helårsgenomsnitt ser BNP i eurozonen ut att minska med ca ½ procent i år medan konsensusprognosen tyder på att tillväxten hamnar nära nollstrecket 2013. Exportutvecklingen har hållits uppe hyfsat, bl a beroende på perioder av valutaförsvagning. Den ekonomisk-politiska krisen hämmar dock inhemsk efterfrågan på olika sätt. Svårigheterna i banksystemet och osäkerheten om hållbarheten i statsfinanserna skapar en generellt stram kreditmiljö med högt ränteläge som följd i många länder. Bristande framtidstro hämmar därtill företagets investeringsvilja. De finanspolitiska åtstramningsprogram som nu genomförs i krisländer leder också till en negativ spiral av vikande inkomster, stigande arbetslöshet och fallande produktion (se vidare avsnitt 3.4). Diagram 3.4 visar det ackumulerade BNP-fallet i krisländerna sedan finanskrisens utbrott 2008. I Grekland har BNP-nivån fallit med över 15 procent medan nedgången ligger runt 6-7 procent i Spanien, Portugal och Irland. I Italien har ekonomin krympt relativt kraftigt det

senaste året, men en återhämtning 2009 och 2010 gör att nedgången under hela perioden stannar vid någon procentenhet.

Diagram 3.4 BNP i Europas krisländer

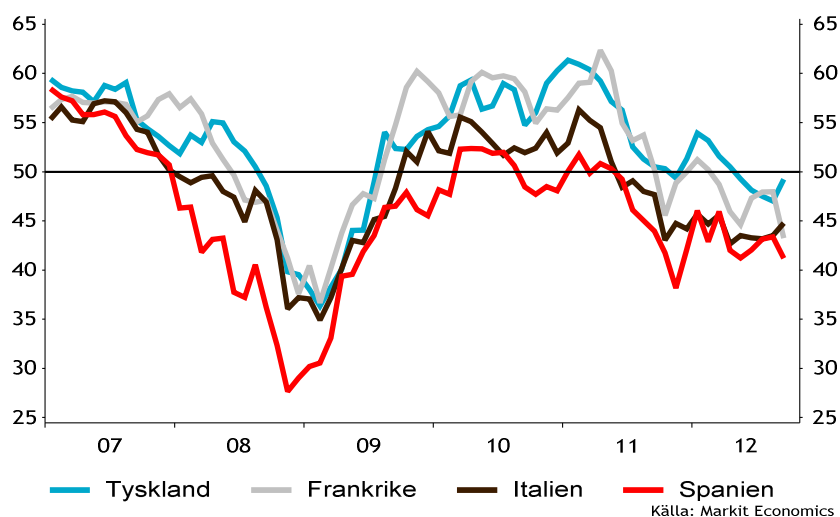
Index 100= Första kvartalet 2008

Den tyska ekonomin har länge visat god motståndskraft mot problemen i Sydeuropa. Svag valuta har motverkat de tendenser till exportnedgång som genererats av kraftigt vikande internhandel inom eurozonen. Därtill har den inhemska ekonomin gynnats av det exceptionellt låga ränteläget. Arbetslösheten har därigenom fortsatt att sjunka till nivåer som inte uppnåtts på decennier. Den senaste tiden har dock de negativa smittoeffekterna på tysk ekonomi varit ganska tydliga. Framtidstron har försvagats och BNP-tillväxten har mattats av. I nuläget pekar de flesta bedömningar på att BNP-ökningen hamnar något under 1 procent såväl 2012 som 2013. **Fransk ekonomi** är i nuläget svårbedömd. Inköpschefsindex har fallit brant de senaste månaderna. President Hollande tycks vara på väg att sjösätta en tuffare finanspolitik jämfört med vad som signalerades i presidentsvalkampanjen. Det innebär att tillväxten pressas på kort sikt, vilket också manifesterats i vikande förtroendeindikatorer. Fransk BNP-tillväxt ser ut att hamna nära nollstrecket både 2012 och 2013.

Diagram 3.5 Inköpschefsindex i euroländer

Indexnivå

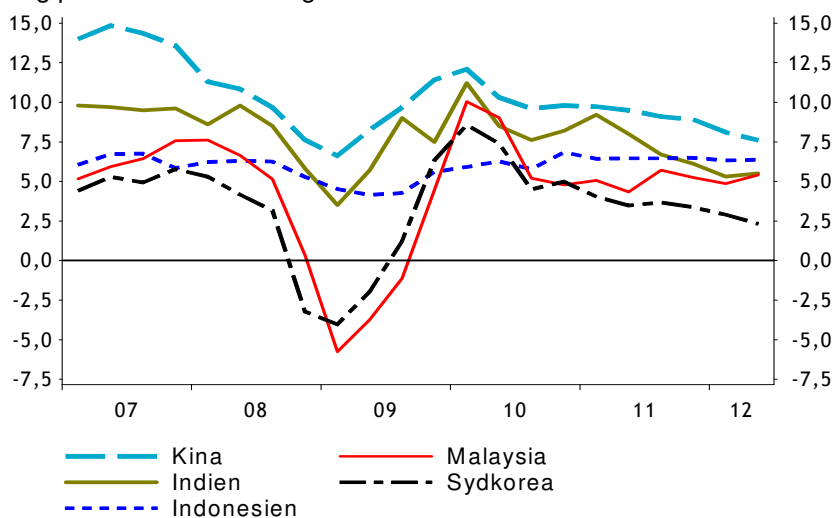

När det gäller **de nordiska ekonomierna** har Norge länge utgjort ett undantag genom att uppvisa en fortsatt stark tillväxt och en arbetsmarknad som i allt högre prägels av överhettning. BNP-tillväxten i Norge ser ut att hamna över 3 procent i år och förbli relativt hög även 2013. De finska och danska ekonomierna har i betydligt högre grad påverkats av krisen. I år ser BNP-tillväxten ut att hamna något över nollstrecket i båda länderna för att sedan förstärkas något under 2013.

Också tillväxtekonomierna¹¹ är nu inne i en svagare tillväxtfas, vilket bidrar till att den internationella avmattningen blir mer synkroniserad än tidigare. De asiatiska ekonomierna pressas av svag omvärldsefterfrågan, tidigare ekonomisk-politiska åtstramningar och i många fall av apprecierande valutor. Ledande indikatorer som inköpschefsindex har fallit tillbaka och BNP-tillväxten bromsade in ytterligare under andra kvartalet. I länder med stort exportberoende som Singapore och Taiwan är dämpningen mest markant. Även för Latinamerika pekar den generella bilden på att tillväxten lagt in en lägre växel. Att inflationen har dämpats den senaste tiden gör dock att den ekonomiska politiken i tillväxtekonomierna nu i högre grad får utrymme att stötta tillväxten. I kombination med låg skuldsättning för hushållen och en god löneutveckling gör detta att tillväxten troligen hålls uppe hyggligt. I år hamnar BNP-tillväxten troligen en bit under 5 procent för att sedan accelerera något 2013. Nedåtrisker överväger dock. Spridningseffekterna från den europeiska krisen kan bli större, samtidigt som det är osäkert hur effektiva nya stimulansprogram verkligen kommer att vara. Inte minst gäller det för den kinesiska ekonomin där tidigare överinvesteringar i fastighetssektorn utgör ett särskilt riskmoment

Diagram 3.6 BNP-utvecklingen i valda asiatiska ekonomier

Årlig procentuell förändring

Källa: Nationella statistikbyråer

3.2 Bestående låg inflation

Inflationstakten i världsekonomin har det senaste året uppvisat en fallande trend när tidigare uppgångar för råvarupriserna fallit ur 12-månaderstalen. Nedgången i tillväxtekonomierna var extra tydlig under första halvåret. Därefter har stigande livsmedelspriser gett en viss rekyl

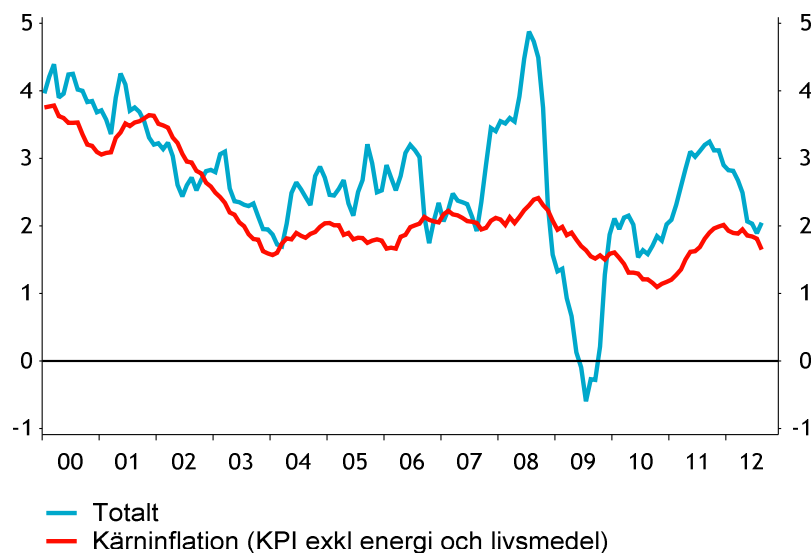
¹¹ Avser BRIC-länderna (Brasilien, Ryssland, Indien och Kina) samt en rad andra snabbväxande ekonomier utanför OECD-området i främst Asien och Latinamerika.

uppåt, men det mesta tyder på att denna blir tillfällig. Även i OECD-området har den faktiska inflationen stigit något den allra senaste tiden beroende på högre priser på energi och livsmedelspriser. Kärninflationen (där volatila mat och energipriser exkluderas) har dock fortsatt sjunka och ligger nu på 1,6 procent.

Framöver pekar de flesta prognoser på en inflation i OECD-området som ligger nära eller något under det mål på 2 procent som många centralbanker strävar efter. Lågt resursutnyttjande håller tillbaka löneökningarna vilket ger svagt underliggande inflationstryck. Priserna på livsmedel och energi bidrar dock till att hålla uppe inflationstakten på kort sikt. Även på längre sikt kvarstår risker för att störningar i oljeproduktionen kan pressa upp inflationstakten. Dessa risker är framförallt kopplade till motsättningar i Mellanöstern och hotet om en upptrappning av konflikterna kring Irans atomprogram. Vissa skatthöjningar inom ramen för åtstramningspolitiken i Sydeuropa bidrar också till att hålla uppe KPI-inflationen.

Diagram 3.7 Inflation i OECD-området

Årlig procentuell förändring

Sett över en längre period har inflationen varit anmärkningsvärt stabil. Under den perioden av finansiella excesser på global nivå 2004-2007 som föregick krisen låg underliggande inflation lågt och stabilt. Sedan krisen bröt ut har diametralt olika inflationsscenarier diskuterats; såväl risker för deflation drivet av bristande framtidstro och lågt resursutnyttjande som galopperande inflation drivet av monetär expansion. Ytterligheterna har dock inte alls realiserats utan kärninflationen har fortsatt att uppvisa ett stabilt mönster.

Även framöver finns en bred tilltro till stabil inflation. I såväl enkäter som i prissättningen på realobligationsmarknaden ligger förväntningar om inflation runt 2 procent på medellång sikt. Dagens exceptionellt låga nominella räntor i många länder tycks således inte återspegla deflationsoro utan snarare en tro på varaktig ekonomisk stagnation. Man bör visserligen vara försiktig med tolkningen eftersom räntenivåerna är extra nedpressade av investerarens jakt på säker avkastning ("säkra hamnar") under rådande ekonomiska oro. Att underliggande pris- och lönebeteende varit relativt okänsligt för förändringar i den ekonomiska aktivitetsnivån har såväl positiva som negativa sidor. Trögheten har bidragit till att en generell deflationsprocess kunnat undvikas på global nivå trots lågt resursutnyttjande och fallande tillgångspriser. Löneökningarna i OECD-området har visserligen dämpats, men ändå bidragit till att

hushållens köpkraft hållits uppe hyggligt. Detta har mildrat såväl nedgången i den allmänna efterfrågan som prisfallen på husmarknaden.

De stabila inflationsförväntningarna har bidragit till att centralbankerna kunnat genomföra exceptionell stimulanspolitik utan större trovärdighetsproblem. Samtidigt är inte detta helt problemfritt. Trögheterna på inflationssidan bidrar dock också till att olika anpassningsprocesser fördröjs. Trots djup recession i Sydeuropa ligger t ex inflationen i krisländerna på ungefär samma nivå som i eurozonen som helhet. Att mildra konkurrenskraftsskillnader mellan Sydeuropa och Tyskland med interndevalvering/revalvering tar lång tid. Att den underliggande inflationen är så stabil gör också att den inte fungerar så bra som det signalsystem inflationsmålspolitiken behöver. Under den finansiella bubblan invaggades centralbankerna i falsk trygghet av låg inflation. Ränthöjningarna kom i sent skede, och då som en reaktion på stigande råvarupriser som därtill redan orsakat rejäl uppbromsning. Även i nuläget kan centralbanker ha svårt att tolka situationen. När inflations- och löneökningstakt ligger relativt nära långsiktiga trendnivåer signalerar vissa modeller att också resursutnyttjandet ligger nära jämvikt. Ekonomiska aktörers tilltro till inflationsmålen kan därigenom paradoxalt försvåra beslutssituation för centralbankerna.

3.3 Den ekonomisk-politiska balansgången fortsätter

I vårens IER-rapport analyserades hur de kortsiktiga svängningarna i konjunkturbild och finansiellt förtroende de senaste åren i hög grad har styrts av förändrade ekonomisk-politiska signaler. Bakgrunden är de dubbla ambitioner som präglade politiken sedan finanskrisen. Å ena sidan finns en strategi för att åtgärda orsakerna till de excesser som orsakade krisen. I detta ingår rekonstruktionen av det finansiella systemet, bl a genom att stärka banksystemets motståndskraft med ökade kapitaltäckningskrav (Basel III mm). En annan central del är att pressa ned den offentliga skuldsättningen för att öka trovärdigheten för långsiktiga offentliga åtaganden och minska sårbarheten för ekonomiska svängningar. Åtstramningseffekterna av denna politik måste sedan kompenseras med åtgärder som syftar till att mildra anpassningen och verka för att den privata och offentliga skuldbantningen inte leder till en alltför kraftig ekonomisk nedgång. Centralbankernas exceptionellt låga räntor och ickekonventionella åtgärder syftar t ex till att dämpa takten i den privata skuldneddragningen. I ett lite starkare konjunkturläge har centralbankerna gjort försök att diskutera exitstrategier, dvs börja avisera avvecklingen av de extraordinära stimulansåtgärderna. Detta har i sin tur vid flera tillfällen skapat oro på finansiella marknader och lett till bristande framtidstro i den reala ekonomin. Denna reaktion har sedan i sin tur lett till nya åtgärdsprogram med syfte att återskapa förtroendet.

Krislösingsstrategin innebär att expansiv penningpolitik och åtstramande finanspolitik drar åt olika håll. En strukturpolitik som förbättrar de långsiktiga tillväxtmöjligheterna är på sikt avgörande för att komma tillrätta med obalanserna inom eurozonen. I rätt utformning kan strukturpolitiken därtill mildra spänningarna på kort sikt, bl a genom att öka förtroende för hållbarheten i de offentliga finanserna och därmed pressa ned ränteläget. För att mildra dragkampen har t ex OECD och IMF rekommenderat länder med frihetsgrader att senarelägga besparingar eller om möjligt för en expansiv finanspolitik.

Den totala åtstramningseffekten från **finanspolitiken** i industriländerna ligger relativt konstant under perioden 2011-2013. Sammanställningar av prognoser från IMF tyder på en åtstramande effekt runt 1 procent av BNP årligen. Något förvånande är åtstramningarna i t ex

USA och Storbritannien större än i eurozonen som genomsnitt. Kalkylerna baseras på antagande om att överenskommelser på viktiga områden kan nås i den amerikanska kongressen. Åtstramningarna bidrar till att budgetunderskotten gradvis minskar de närmaste åren. Statskulden enligt IMF:s beräkningar når sin topp 2014 eller 2015 i de flesta länder. I Japan sker nedgången betydligt långsammare och någon utplaning av den enorma statskulden är ännu inte i sikte. Sammantaget ligger underskott och statskulder i de utvecklade länderna ändå på oroväckande höga nivåer. Åtstramningsprocessen kommer att fortgå under en ganska lång tid framöver, vilket hämmar tillväxten också på medellång sikt.

Tabell 3.1 Effekt av finanspolitiska förändringar

	Förändring av strukturellt saldo Procent av BNP		
	2011	2012	2013
USA	0,8	1,1	1,3
Japan	-0,4	-0,8	0,4
Storbritannien	1,9	1,2	1,4
Eurozonen	1,0	0,4	0,2
varav PIIGS	2,2	2,5	2,0
Norden	0,3	-0,4	-0,1
G7-länderna	0,7	0,7	1,0
OECD	1,0	1,0	1,3

Källa: IMF, OECD; SEB samt egna beräkningar

På det **penningpolitiska** området har vi sett nya stimulansåtgärder de senaste månaderna. I USA är detta främst ett svar på bestående tröghet i återhämtningen på arbetsmarknaden. I eurozonen har ECB på nytt tvingats agera för att möta misstro mot stabiliteten i det finansiella systemet och mot det statsfinansiella läget i Sydeuropa. I och med att styrräntorna nu ligger nära noll i samtliga stora ekonomier måste okonventionella åtgärder vidtas. Detta innebär i första hand en exempellös expansion av centralbankernas balansräkning i syfte att pressa ned räntorna på olika löptider. Som tidigare nämnts annonserade ECB i början på september ett ”obegränsat” program för stödköp av statspapper i krisländer i Sydeuropeiska (”Outright Monetary Transactions”). Bara några veckor senare lanserade Federal Reserve ett nytt kvantitativt program (QE3) där man signalerade att stimulanserna ska fortsätta tills en ”väsentlig förbättring” av arbetsmarknaden, har uppnåtts. Varken ECB eller Fed har i förväg satt något tak för hur mycket tillgångar man kan komma att köpa. Även centralbanken i Japan har nyligen utvidgat sina stödköp bl a som en reaktion på den starka valutan.

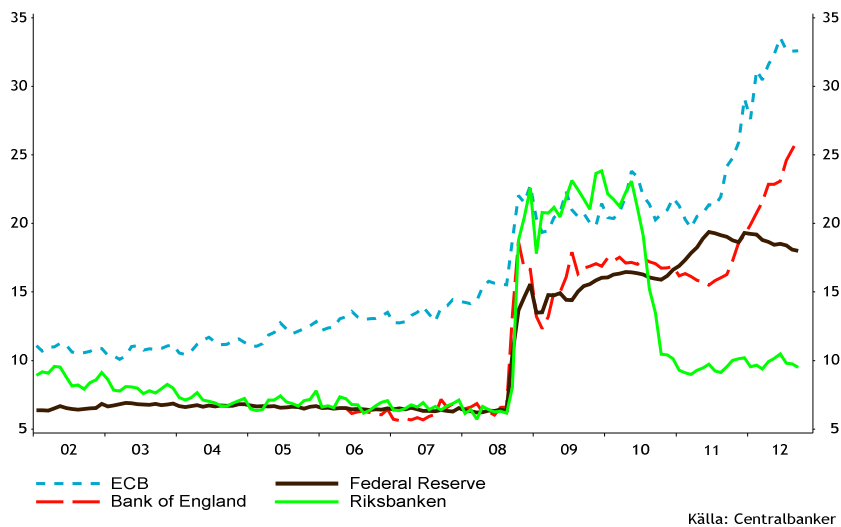
Centralbankernas okonventionella åtgärder har flera syften:

Säkra tillgången på likviditet. Misstagen från 2008 då det globala finansiella systemet drabbades av en akut likviditetskris måste undvikas. ECB:s treåriga lån mot säkerheter (LTRO) i slutet av 2011 och början av 2012 som lanserades t ex för att motverka en hotande kredittorka i det europeiska banksystemet.

Utgöra ”lender of last resort”. ECB:s nya program för tillgångsköp (OMT) syftar till att undanröja marknadens farhågor för att länder som Spanien och Italien inte längre skulle kunna finansiera sig på marknaden.

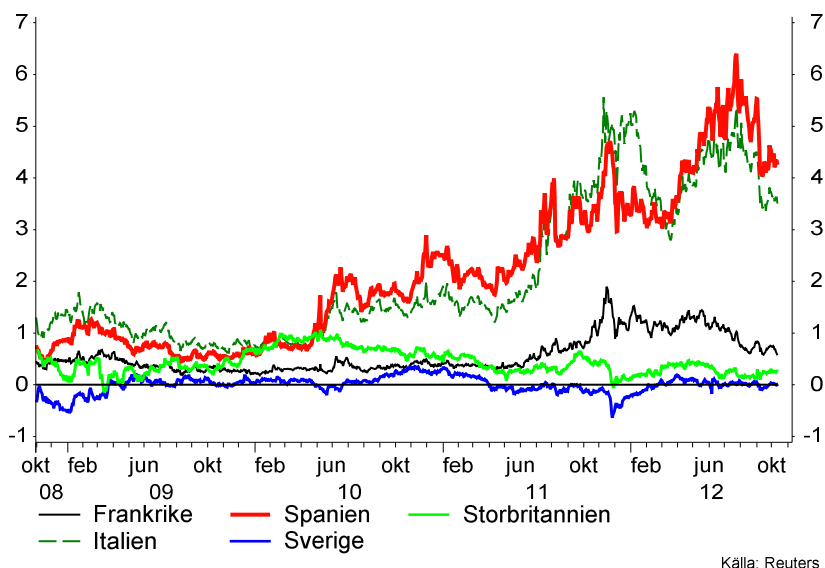
Motverka fallande tillgångspriser. En stabilisering av priserna på t ex råvaror, bostäder och aktier bidrar till att motverka en deflationistisk spiral. Genom att stötta tillgångspriser på aktier och bostäder förstärks balansräkningen hos hushåll och företag, vilket i förlängningen gynnar konsumtion och investeringar.

Diagram 3.8 Centralbankernas balansräkning
Procent av BNP .

I nuläget är det ganska osäkert och omdiskuterat hur effektiva stimulansåtgärderna egentligen är. När det gäller effekten på börsen kan man konstatera att tidigare amerikanska stimulanspaket har haft relativt kortvarig effekt. Därmed har också effekterna på hushållens och företagens framtidstro blivit relativt liten. Feds första program (QE1) följdes av 10 månader med stigande aktiekurser, medan uppgången efter det mindre omfattande QE2 avtog efter ungefär ett halvår. Möjligen är utformningen av QE3 mer effektiv eftersom det i förväg garanterar månatliga stödköp till dess arbetslösheten kommit ned till en nivå som ger förutsättningar för en mer självgående konjunkturuppgång. ECB:s upptrappning av stödåtgärderna, som i realiteten påbörjades i slutet av juli i samband med ett tal av ECB-chefen Mario Draghi, har tydligt pressat ned ränteläget i främst Spanien och Italien. Ränteskillnaden gentemot Tyskland har minskat med 150-200 räntepunkter sedan toppnoteringarna i början på sommaren.

Diagram 3.9 Räntespread mot Tyskland,
10-åriga statsobligationer, procentenheter.

Vilka risker finns då med den okonventionella penningpolitiken? Risken för att centralbankernas sedelpressar skapar inflation verkar än så länge ganska liten i en miljö där hög arbetslöshet och låg efterfrågan på lån gör att de deflationistiska krafterna dominerar. Centralbankerna borde ha möjlighet och redskap för att i tid normalisera politiken och undvika en kraftig inflationsuppgång. Inte heller ter sig riskerna för nya bubblor när det gäller t ex bostadspriserna speciellt stora. Däremot finns risken att centralbanksinjektionerna mer allmänt sätter prismetanismerna på finansiella marknader ur spel. Detta kan ge upphov till ineffektiv allokering av finansiella resurser som i sin tur hämmar långsiktig ekonomisk tillväxt. I eurozonen finns också en risk att ECB åtgärder bidrar till att reformpolitiken i krisländerna tappar fart. Det tyska motståndet mot flera av ECB:s åtgärder beror på detta. Men det baseras också på en oro för att ECB ska överskrida sina legala befogenheter och skapa gemensamma åtaganden mellan euroländerna som saknar både folkligt eller konstitutionellt stöd i många länder.

3.4 Krishantering i eurozonen på bred front

ECB:s nya stödåtgärder bidrar till att mildra de akuta krissymptomen och skapa ökat manöverutrymme för åtgärder på såväl nationell nivå som gemensam euronivå. För att en trovärdig lösning av eurokrisen ska kunna nås krävs därför betydande åtgärder på en rad områden.

3.4.1 Budgetbesparingar

Krisländerna i Euro-zonen har de senaste åren tagit kraftiga beslut om budgetbesparingar och även nästa år är åtstramningseffekten betydande. Just nu präglas diskussionen om ytterligare budgetbesparingar av en tydlig ambivalens. Riskerna för en negativ spiral med skadliga förtroendeeffekter är uppenbar. I nuläget ligger fokus i hög grad på Grekland och Spanien. För att erhålla ytterligare utbetalningar från stödprogrammen måste den grekiska regeringen nu övertyga IMF och EU-institutionerna om att man har en trovärdig implementeringsplan för redan fattade beslut. Man måste troligen också gå vidare med ytterligare sparåtgärder för att förbättra den strukturella balansen för de offentliga finanserna. Samtidigt är representanter från såväl EU som IMF benägna att ge Grekland mer tid att genomföra åtgärderna för att undvika alltför depressiva effekter på ekonomin. I Spanien togs beslut om ett nytt program i budgeten i slutet av september. Det programmet kan tas som utgångspunkt för en förhandling mellan Spanien och övriga Euroländer om att skapa ett så kallat ”precautionary program” för Spanien. Ett sådant program innebär att EU:s stödfonder EFSF/ESM kan delta i Spaniens obligationsemissioner medan ECB intervenerar på andrahandsmarknaden.

Tabell 3.2 Finanspolitiska förändringar i krisdrabbade euroländer

	Procent av BNP(negativa värden anger stimulans)			
	2010	2011	2012	2013
Italien	0,4	-0,1	2,8	1,2
Spanien	1,7	-0,2	2,1	1,9
Grekland	6,5	3,9	3,7	3,5
Portugal	0,4	2,3	2,5	1,8
Irland	1,7	1,6	1,5	0,8

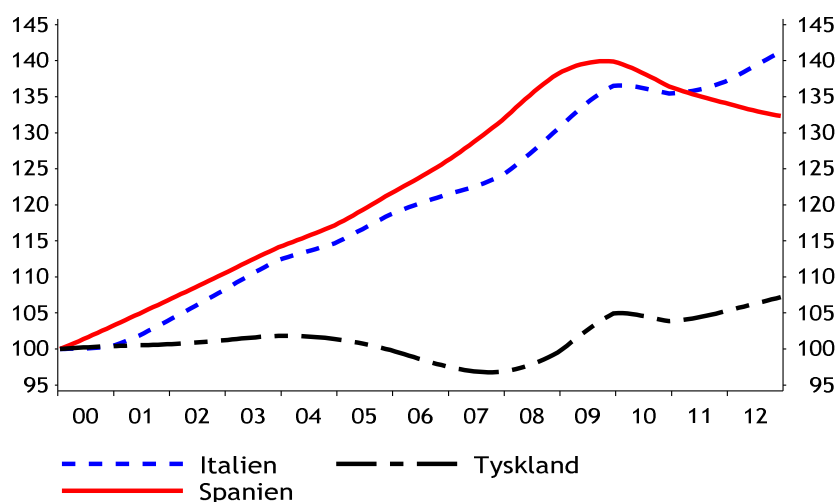
Källa: IMF

3.4.2 Strukture reformer

I ett läge då nackdelarna med ytterligare budgetbesparingar är uppenbara ökar fokus på strukturpolitiken. De flesta strukture reformer verkar på ganska lång sikt men kan ändå förbättra trovärdigheten för hållbarheten i utvecklingen på kortare sikt. En rad strukturåtgärder har genomförts i Sydeuropa. Många områden är gemensamma även om prioriteringar och tyngdpunkten skiljer sig en del åt mellan olika länder. När det gäller påverkan på euroländernas ekonomi och konkurrenskraftssituationen i Europa är utvecklingen i Italien och Spanien av störst intresse. Nedan redovisas de viktigaste punkterna på ländernas reformagenda:

- Avregleringar på arbetsmarknaden som bl a underlättar uppsägningar och minskar kostnaderna för avgångsvederlag.
- Nytt ramverk för den statliga budgetprocessen, med bl a lagstiftat krav på strukturell budgetbalans.
- Ökad statlig kontroll och stramare regelverk för regionernas budgetprocesser (Spanien).
- Avregleringar av produktmarknad samt handels- och tjänstesektorer.
- Privatiseringar och försäljningar av statliga tillgångar.
- Pensionsreform med syfte att stärka hållbarheten i de offentliga systemen och minska kostnadstrycket på företagen.
- Skapa en mer decentraliserad lönebildning.

Diagram 3.10 Enhetsarbetskostnader
Index 2000=100

Än så länge är det naturligt nog svårt att utvärdera effekterna av reformerna. På lång sikt kan hela Europa dra nytta av att obalanserna minskar och Sydeuropas ekonomier repar sig från dagens krisläge. På kortare sikt kan förändrade konkurrensförhållanden påverka situationen i enskilda branscher. Officiell statistik ger delvis lite olika signaler hur kostnadsläget allmänt sett har förändrats under krisåren. OECD:s mått på enhetsarbetskostnader tyder på att den spanska konkurrenskraften förbättrats jämfört med t ex Tyskland.

3.4.3 Integration på sikt: Mot Euroländernas Politiska Union (EPU)?

Förutom besparingar och strukturreformer i enskilda länder ökar nu ambitionerna att utveckla det generella ramverket för samarbetet inom eurozonen. På sikt avgörs eurons framtid och utrymmet för ECB:s agerande av vilka institutionella framsteg som görs på andra områden inom eurosamarbetet. Länderna står inför många kontroversiella frågor de närmaste åren som rör ekonomiska, finansiella och politiska strukturer. Vid toppmötet 28-29 juni presenterades en färdplan för "den verkliga ekonomiska och monetära unionen"¹² som euroländerna enades om. Färdplanen kallas också "De fyra ordförandenas rapport" efter Van Rompuy, Barroso, Juncker och Draghi som leder arbetet. Underlag för mer konkreta beslut ska presenteras vid EU-toppmötet den 13-14 december. Planen består av fyra byggstenar som tillsammans syftar till att ge stadga till den monetära unionen.

1. Bankunionen förväntas inbegripa gemensam tillsynsmekanism och insättningsgaranti samt ett system för rekonstruktion och avveckling av banker.
2. En finanspolitisk union innebär utökat kollektivt beslutsfattande, central budget med gemensamma statsfinansiella resurser (utjämnings/solidaritetsunion) samt skatte- och statsskuldsmyndigheter (inklusive gemensamma skuldebrev).
3. Ekonomisk-politiska unionens bidrag blir ett finanspolitiskt ramverk och drivkrafter för ökad harmonisering av bl a skatteskalor (inkomst/kapital/företag), pensionssystem och arbetsmarknadspolitik.
4. Demokratiunionen syftar till att säkerställa de demokratiska värdena samt ge legitimitet för fattade beslut och skapa en tydlig ansvarsfördelning för implementering av tagna beslut.

Sannolikt krävs också en konstitutionell översyn i ett stort antal euroländer med vidhängande folkomröstningar och/eller grundlagsbekräftande parlamentsval. Att förankra den politiska integrationen i befolkningen blir inte lätt i en miljö med krympande BNP och stigande arbetslöshet. En känslig fråga rör EU-institutioners roller i förhållande till nationella parlament och regeringar. Planen pekar i riktning mot ökad överstatlighet och minskad nationell suveränitet, vilket går på tvärs med de senaste årens utveckling där nationella parlament sökt begränsa de överstatliga organens befogenheter.

Färdplanen pekar också mot en förändring av relationer och samsamarbetsformer mellan euroländer och övriga EU-länder, inte minst Storbritannien, Sverige och Danmark. Om euroländerna verkligen tar nya stora steg mot integration finns risk för att det övriga EU-samarbetet får perifer betydelse och att övriga länder stängs ute från viktiga beslut på ett sätt som får allvarliga konsekvenser.

Sammanfattningsvis tycks den senaste tidens åtgärder bidra till att öka förtroendet för möjligheterna att hålla ihop eurosamarbetet. Vår slutsats i förra IER-rapporten var att eurozonens politiker och institutioner var indragna i ett illavarslande ställningskrig och att läget troligen skulle bli än mer akut innan beslut om vägval tvingades fram. Vi kan nu konstatera att flera steg framåt tagits på en rad områden. Utmaningarna är dock fortsatt stora och djupa motsättningarna mellan olika länder kvarstår.

¹² TOWARDS A GENUINE ECONOMIC AND MONETARY UNION. Herman Van Rompuy m fl

3.5 Sammanfattning

Den globala konjunkturen har försvagats det senaste halvåret. Avmattningen har skett på bred front såväl i OECD-området som i tillväxtekonomier. Detta har bidragit till att de flesta bedömare justerat ned tillväxtutsikterna för 2012 och 2013 jämfört med situationen när förra IER-rapporten publicerades före sommaren. Global BNP-tillväxt (mätt i köpkraftskorrigerade termer) väntas bli ca 3 procent i år för att sedan accelerera till 3½ procent 2013. För OECD-området stannar tillväxten på något över 1 procent i år för att stiga något nästa år.

Den globala inflationen har fallit tillbaka det senaste året, även om stigande priser på energi och livsmedel gett en liten rekyl uppåt den allra senaste tiden. Framöver pekar de flesta prognoser på en inflation i OECD-området som ligger nära eller något under det mål på 2 procent som många centralbanker strävar efter. Lågt resursutnyttjande håller tillbaka löneökningarna vilket ger svagt underliggande inflationstryck. Även inflationsförväntningar ligger ganska stabilt runt 2 procent.

Krisen i eurozonen förblir det dominerande problemet för världsekonomin de närmaste åren. Trots konjunkturavmattningen förblir expansionen i tillväxtekonomierna relativt snabb. Samtidigt har USA-ekonomin kommit upp på fastare mark genom att återhämtningen på husmarknaden påbörjats samtidigt som anpassningen av hushållens balansräkning kommit ganska långt. Att den globala konjunkturedgången förutses bli relativt mild, speciellt jämfört med 2008-09, beror också på förhoppningar om att centralbankernas stimulanspolitik får effekt på den ekonomiska aktiviteten. De senaste månaderna har nya stimulansprogram presenterats av de ledande centralbankerna i OECD-länderna. Även i tillväxtekonomier har ett utrymme för lättare ekonomisk politik nu öppnats upp i spåren på sjunkande inflation och minskande resursutnyttjande.

Riskerna i prognoserna ligger huvudsakligen på nedsidan. Fördjupad kris i eurozonen eller allvarliga misslyckanden att nå uppgörelser inom den amerikanska finanspolitiken utgör viktiga hot. En hårdlandning för den kinesiska ekonomin orsakad av spridningseffekter från en eventuellt uppblående fastighetskris utgör en annan risk. Kraftigt stigande oljepris som en konsekvens av eskalerande geopolitiska spänningar, t ex kopplade till situationen i Iran, kan också orsaka en djupare konjunkturedgång.

Den ekonomisk-politiska balansgången fortsätter. Finanspolitiska åtstramningar och rekonstruktionen av den finansiella infrastrukturen hämmar den ekonomiska tillväxten på kort och medellång sikt. Som motvikt genomför centralbankerna kraftfulla stimulansåtgärder. Med styrräntor nära noll återstår okonventionell politik, i första hand genom expansion av centralbankernas egna balansräkningar. De senaste månaderna har både Fed och ECB annonserat nya stimulansprogram som svar på svag konjunktur och fortsatt misstro på stabiliteten i eurosystelet. De finansiella marknaderna har initialt reagerat positivt på åtgärderna. Börskurserna har stigit och de långa obligationsräntorna i Sydeuropa har fallit tillbaka samtidigt som euron återtagit förlorad mark.

På sikt är dock effekterna av de penningpolitiska stimulanserna osäkra. För stabiliteten i eurozonen är det avgörande att åtgärder vidtas på andra områden. Budgetbesparingarna har de senaste åren varit mycket omfattande. De beslut som tagits innebär att de flesta krisländer kommer att ligga nära strukturell balans om några år. Ytterligare besparingar är aktuella i

vissa länder, men samtidigt finns risker för att återkommande åtstramningspaket pressar ned ekonomierna i en depressiv spiral. Fokus ligger därför nu främst på att redan tagna beslut verkligen implementeras. Strukturella åtgärder för att förbättra konkurrenskraft och produktionsförmågan på sikt är också avgörande för att hantera rådande obalanser. Italien och Spanien har beslutat om strukturella reformer på en rad områden även om det är svårt att bedöma effekterna på kort och medellång sikt.

För att stabilisera situationen och ge ECB legitimitet för sitt fortsatta agerande måste det institutionella ramverket på euronivå förstärkas. Vid toppmötet 28-29 juni presenterades en färdplan för "den verkliga ekonomiska och monetära unionen" som euroländerna enades om. Färdplanen kallas också "De fyra ordförandenas rapport" efter Van Rompuy, Barroso, Juncker och Draghi som leder arbetet. Konkretiseringar och underlag för konkreta beslut ska presenteras vid EU-toppmötet den 13-14 december. På kort sikt är utvecklingen av någon form av gemensam bankunionen den viktigaste punkten. Fortfarande är det osäkert om euroländerna kommer att kunna nå överenskommelser i nödvändig takt. Trots att framsteg nåtts på en rad områden den senaste tiden är utmaningarna fortsatt stora och djupa motsättningar mellan olika länder kvarstår.

4. Svensk ekonomi och industrins konkurrenskraft

I detta kapitel ges en uppdaterad beskrivning av det svenska konjunkturläget och utsikterna framåt. Kapitlet innehåller även en beskrivning av utvecklingen av produktions- och sysselsättningsläget inom industrin fördelat på branscher. Slutligen diskuteras förutsättningarna för Sveriges och svensk industris konkurrenskraft på kort och lång sikt.

4.1 Motståndskraftig svensk ekonomi – men med tilltagande orosmoln

I slutet av fjolåret krympte svensk ekonomi, men under första halvåret i år fortsatte aktiviteten att stiga. BNP-tillväxten har hittills blivit starkare än flertalet prognosmakare förväntat. En tydlig inbromsning gör sig dock gällande, vilket inte minst märks i Konjunkturbarometern och Inköschefsindex, och prognoserna har återigen börjat justeras nedåt. Prognoserna för BNP-tillväxten 2012 har efter SCB:s nedrevidering av andra kvartalet närmast sig 1 procent, med en större spridning kring 2 procent (+/-0,5 procentenheter) för 2013. Regeringens bedömning är den mest optimistiska, där BNP förutses växa med 2,7 procent 2013, och med 3,4 procent 2014-2016 i genomsnitt.

De flesta bedömare räknar med att en återhämtning inleds under 2013, efter en nedgång andra halvåret i år. Dock ser tillväxtförutsättningarna ut att bli något svagare än normalt under återhämtningen, med hänsyn till obalanserna som långsamt korrigeras inom OECD-området. Den svenska ekonomin kommer att drivas alltmer av den inhemska efterfrågan, medan den utländska efterfrågan hålls tillbaka. Även om Sverige har förutsättningar att växa något snabbare än många andra OECD-länder finns ett antal faktorer – förutom omvärldskonjunkturen – som riskerar utmana en sådan relativt ljus bild:

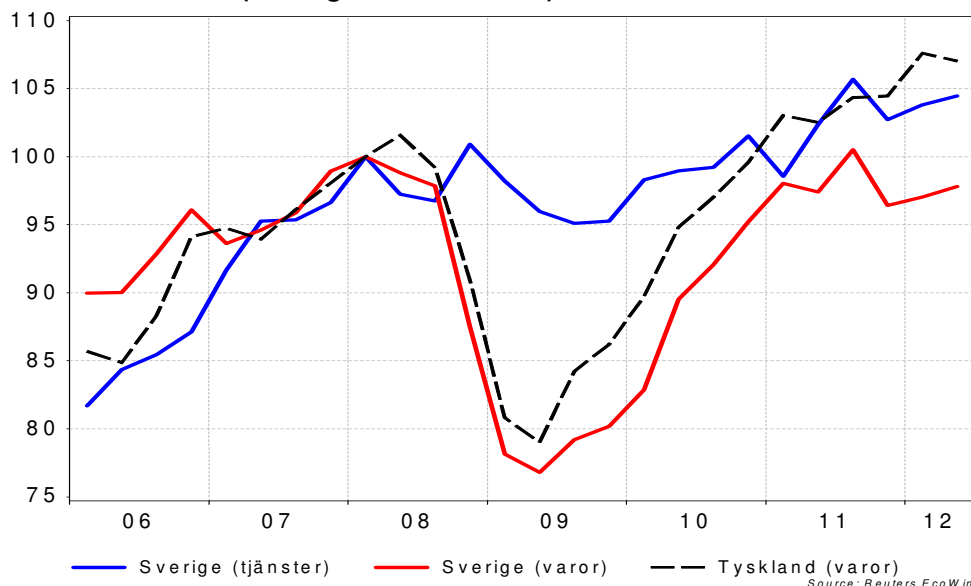
- En ihållande och tilltagande kronappreciering skulle kunna hålla tillbaka tillväxten i exportsektorn. Just kombinationen av en vikande internationell efterfrågan och en starkare krona är relativt ovanlig för svenska företag, vilket kan generera ett större rationaliseringstryck med mer negativa effekter för den svenska arbetsmarknaden och inhemska efterfrågan än förväntat.
- Även om en viss avkylning av svensk fastighetsmarknad redan syns, skulle nedgången kunna bli större om arbetsmarknaden försvagas samtidigt som internationell ränteoro får bostadsröntorna att stiga. Hushållens höga skuldsättning i förhållande till de disponibla inkomsterna riskerar då främst att försvaga den inhemska efterfrågan med en lägre konsumtion och en högre sparkvot som följd, men kan även orsaka finansiell instabilitet.
- När arbetsmarknaden försvagas minskar nu kompetensbristen vid anställningar i företagen, men i takt med att återhämtningen inleds blir behovet av god matchning på arbetsmarknaden allt viktigare. Bristen på arbetskraft med den kompetens som efterfrågas riskerar att bidra till att matchningsproblemen kvarstår, vilket försvårar återhämtningen och försämrar ekonomins funktionssätt.

4.2 Exporten bromsar in

Exporten ökade starkt under fjolåret, men redan fjärde kvartalet märktes en inbromsning som har dröjt sig kvar under första halvåret i år. Det är särskilt varuexporten som stagnerat jämfört med för ett år sedan, medan tjänsteexporten (som svarar för ca 1/3 av svensk export)

utvecklats starkare. Tjänstebalansen visar idag större överskott än varubalansen. Svensk varuexport har även utvecklats betydligt sämre än tysk dito under det senaste året. Utmärkande är också att importen av varor dämpats betydligt mer än exporten, vilket innebär att nettobidraget till svensk BNP-tillväxt alltjämt är positivt, trots exportens inbromsning.

Diagram 4.1 Svensk export av varor och tjänster, samt tysk export av varor, Index 100 = 2008:1 (säsongrensad tidsserie)

Källa: SCB

Medan exporten till USA och krisländerna i eurozonen har minskat under första halvåret jämfört med samma period ifjol, och varit oförändrad på senare tid till Tyskland och Frankrike, har den ökat markant till de nordiska länderna och till Storbritannien. Däremot har exporten till BRIC-länderna¹³ sjunkit, vilket visar att inte heller dessa absorberar mer av svensk export när avsättningsmarknaderna i eurozonen försvagas. Bland branscherna som noterat en nedgång märks råvaror och verkstadsvaor (främst elektronik och vägfordon), medan exporten av energivaror och livsmedel stärkts. Kemivaruexporten har stabiliserats.

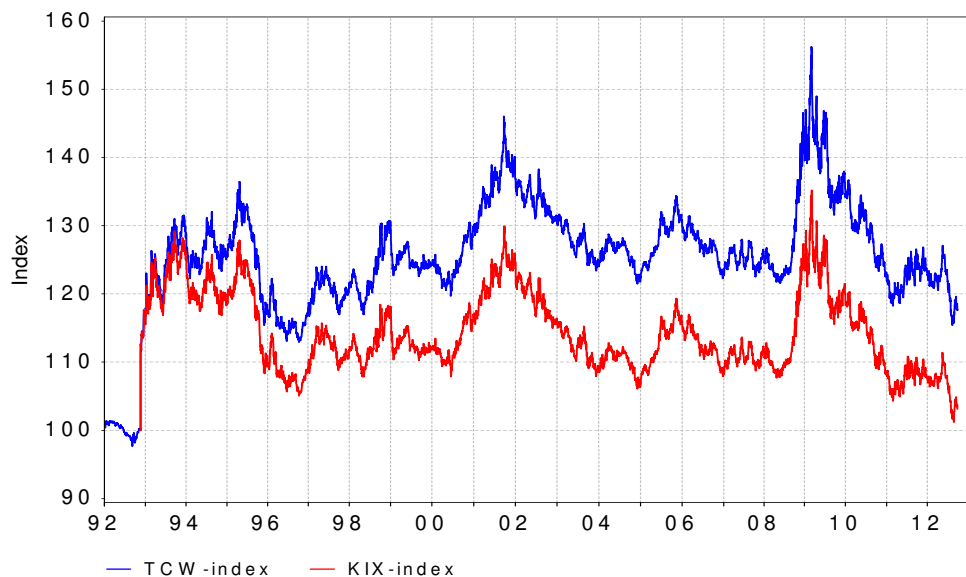
Vad förklarar inbromsningen i svensk varuexport? Konjunkturavmattningen i både de utvecklade länderna och tillväxtländerna dämpar efterfrågan på konjunkturkänsliga insats- och investeringsvaror. Den svenska kronan har också stärkts mot andra valutor sedan 2009, och markant under innevarande år. I nominella handelsvägda (KIX) termer är kronan på den starkaste nivån sedan 1992. Det som talar för att den svenska kronan fortsätter att vara starkare än det historiska genomsnittet är att obalanserna är färre än i övriga OECD-området, och att kronan mer än tidigare uppfattas som en tillflyktsvaluta. Emellertid skulle även en starkare konjunkturedgång kunna försvaga kronan, med hänsyn till Sveriges exportberoende och även utifrån vilka val svenska exportföretag gör avseende var vinsterna placeras.

Många företag valutasäkrar sina transaktioner i andra valutor, och gradvis löper dessa kontrakt ut. Kronförstärkningen påverkar lönsamheten då företagen i första hand blir mer återhållsamma i sin prissättning. Exportchefsindex signalerar en fortsatt svagare lönsamhet i exportförsäljningen, medan Inköschefsindex signalerar en svagare exportorderingång och

¹³BRIC avser de stora tillväxtländerna Brasilien, Ryssland, Indien och Kina.

mindre gynnsamma exportförutsättningar de närmaste kvartalen. Avseende faktorer som påverkar industrins konkurrenskraft inklusive kronan i reala effektiva termer, se 4.8 nedan.

Diagram 4.2 Nominell växelkurs, handelsviktad enligt TCW-index och KIX-index, Index 18 nov 1992 = 100

Källa: Riksbanken, Konjunkturinstitutet

Source: Reuters EcoWin

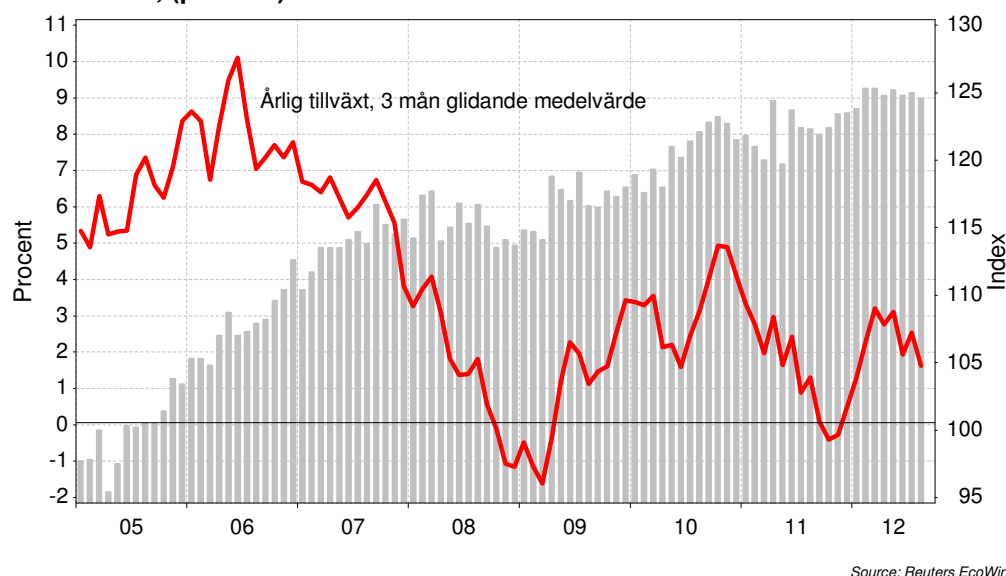
4.3 Den inhemska ekonomin tar över som tillväxtmotor – men tillväxten lägre

Efter en ovanligt kraftig ökning i de fasta bruttoinvesteringarna första kvartalet i år, då de ökade med drygt 11 procent i årstakt drivna av satsningar i energi och gruvor, föll ökningstakten tillbaka till 2 procent andra kvartalet. Maskin- och bostadsinvesteringarna har dämpats, medan bygg- och anläggningsinvesteringar utvecklas förhållandevis starkt.

Även den privata konsumtionen har kommit in i en lugnare fas. Framför allt syns en nedgång i antalet bilköp, medan nödvändighetskonsumtion fortsätter att utvecklas hyggligt. Hushållen blir nu försiktigare, sparandet prioriteras och konjunkturkänslig konsumtion av dyrare kapitalvaror skjuts delvis på framtiden: Detta styrks även av nedgången makroindex i KI:s konjunkturbarometer, dvs hur hushållen ser på den svenska ekonomin. Detaljhandeln uppvisar en lätt negativ trend, men inte någon större nedgång vilket rimmar väl med bilden av att hushållen ser relativt positivt på framtiden om den egna ekonomin enligt mikroindex i konjunkturbarometern. Den inhemska efterfrågan dämpas, men kommer likväl att ta över som huvudsaklig tillväxtmotor när exporten dämpas.

En viktig förklaring till varför hushållen blir försiktigare är den svagare arbetsmarknaden. Hushållens uppfattning om arbetslösheten är återigen att den kommer att stiga, vilket dämpar deras konsumtionsvilja. Bedömningen bland flertalet prognosmakare är en svag uppgång till kring 8 procent, innan den långsamt kommer ned igen mot nuvarande 7,5 procent först under 2014.

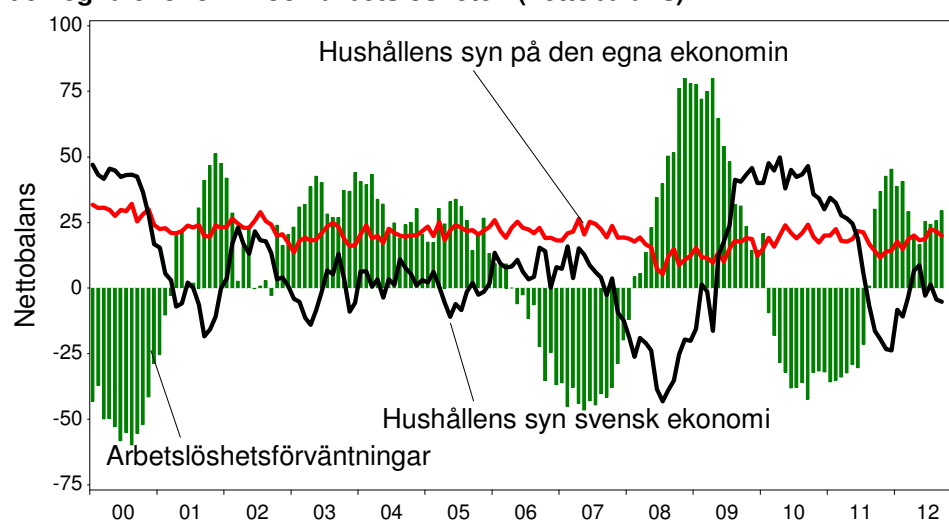
Diagram 4.3 Detaljhandel, index 2004 = 100, samt ökningstakt med tre månaders glidande medelvärde, (procent)

Källa: SCB

Försvagningen på arbetsmarknaden syns t ex genom att studera antalet varsel och nyanmälda lediga platser (den industriella arbetsmarknaden behandlas mer utförligt i kapitel 5). Antalet varsel de senaste tre kvartalen uppgår till i genomsnitt 16 000, jämfört med knappt 10 000 de närmast föregående tre kvartalen. Antalet nyanmälda lediga platser har minskat. Bilden av arbetsmarknaden är dock något splittrad eftersom sysselsättningen visat sig motståndskraftig och antalet sysselsatta fortsätter att öka, samtidigt som arbetslösheten stiger och antalet arbetade timmar sjunker. Arbetskraftsutbudet har stigit när färre registreras som sjuka, men sysselsättningen har ökat långsammare vilket medför ökar rapporterad arbetslöshet. Antalet timmar sjunker till följd av den svagare konjunkturen som minskar övertidsuttaget, men även för att korttidsfrånvaron vid sjukdom ökat.

Diagram 4.4 Konjunkturbarometer avseende hushållens syn på svensk ekonomi, den egna ekonomin och arbetslösheten (nettobalans)

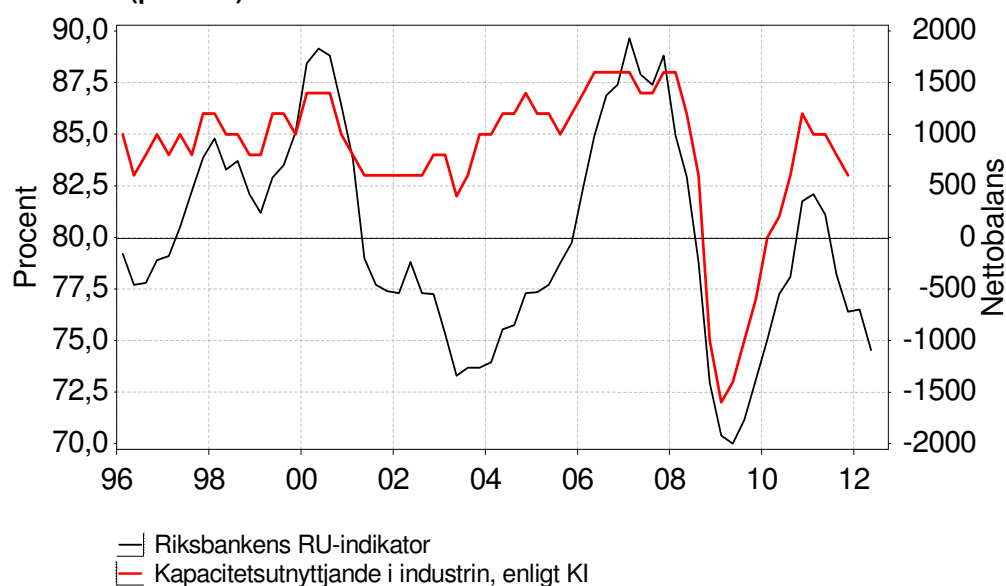

Källa: Konjunkturinstitutet

4.4 Inflationen understiger inflationsmålet – penningpolitiken expansiv

Det är tydligt att det finns gott om lediga resurser i företagen och att maskiner och personal inte används fullt ut. Under det senaste året har företagen i ökande utsträckning rapporterat om att det är efterfrågan som är det största hindret för produktionsökningar och att produktionen kan ökas utan att anställa ny personal (se t ex Företagarnas och Swedbanks Småföretagsbarometer samt KI:s undersökning om kapacitetsutnyttjandet i industrin). Riksbankens egen undersökning om resursutnyttjandet visar att det är nere på nivåer som signalerar tydlig lågkonjunktur.

Diagram 4.5 Resursutnyttjandet i hela ekonomin (nettobalans) samt kapacitetsutnyttjandet i industrin (procent)

Källa: Riksbanken, Konjunkturinstitutet

Source: Reuters EcoWin

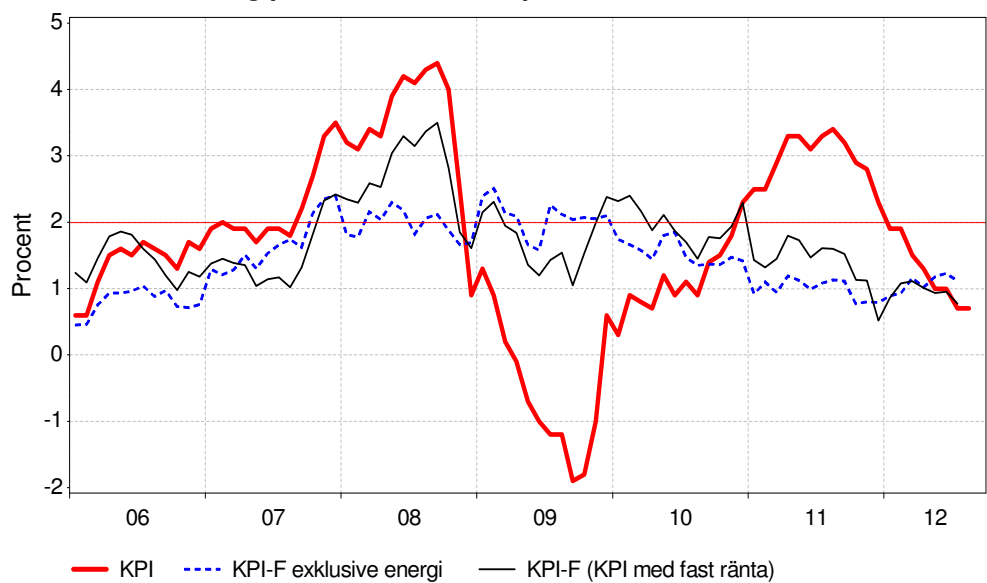
Fortfarande är det dock samtidigt svårt för företag att hitta viss kompetens. KI uppger att matchningseffektiviteten har försämrats. Se vidare Beveridgekurvan och dess utveckling av vakanser och antalet arbetslösa, avsnitt 5.4. Vilken bedömning som görs avseende jämviktsarbetslösheten är avgörande för vilken betydelse penningpolitiken får för möjligheterna att få ned arbetslösheten. Å ena sidan har reformer genomförts på arbetsmarknaden som förutses öka arbetskraftsutbudet och förbättra matchningen, men å andra sidan riskerar en längre period av lågkonjunktur minska effektiviteten genom att antalet långtidsarbetslösa ökar. På kort sikt riskerar därför jämviktsarbetslösheten att stiga, medan den har förutsättningar att komma ned på några års sikt. Medan regeringen bedömer jämviktsarbetslösheten till 5,8 procent i år enligt egna undersökningar (och den förutses sjunka till 5,1 procent 2016), bedömer KI den till 6,7 procent i år, d v s nästan en procentenhet högre.

BNP-gapet mellan faktisk och potentiell BNP, uttryckt i procent av potentiell BNP, förutses av KI öka från knappt 2 procent till knappt 2,5 procent 2011-2013. Detta gap delas i sin tur upp i ett produktivitetssgap samt ett arbetsmarknadsgap, som mäter variationen i produktiviteten som beror av konjunkturläget samt arbetade timmars utveckling i förhållande till potentiellt arbetade timmar. Produktivitetssgapet bedöms bli svagt negativt i avtagande utsträckning, vilket innebär att resursutnyttjandet väntas öka under nästa år när efterfrågan stiger och den faktiska produktiviteten då stiger snabbare än den potentiella. Tvärtom kommer

antalet arbetade timmar öka långsammare än potentiellt arbetade timmar, och antalet sysselsatta kommer att ligga under vad som vore fallet under ett konjunkturellt balanserat läge.

Även om det är svårt att skatta dessa gap, synes det rimligt att förvänta att resursutnyttjandet minskar på kort sikt och vänder upp först under nästa år, och att återhämtningen då går relativt trögt och att det kommer att ta flera år, minst 3-4 år, innan balans nås. Medan produktiviteten växte snabbare än förväntat andra kvartalet då den steg med 3 procent i näringslivet i faktiska termer i årstakt, har inflationen fortsatt sjunka under inflationsmålet på 2 procent.

Diagram 4.6 Inflation enligt konsumentprisindex (KPI) samt KPI med fast ränta och KPI med fast ränta och energipriser exkluderade, procent

Källa: SCB

Prisutvecklingen i konsumentledet är fortsatt dämpat och konsumentprisindex (KPI) ökade med 0,4 procent i september. Då Riksbankens förändringar av reporäntan och energiprisutvecklingen får stort genomslag i KPI ger KPI med fast ränta och KPI med fast ränta exklusive energi ett mått på den underliggande inflationen. KPI med fast ränta uppgick till 0,9 procent i september.

Avgörande för konsumentprisernas utveckling – förutom ränteförändringar – är utvecklingen av enhetsarbetskostnaderna i näringslivet, företagens möjligheter att höja priserna samt importpriserna för konsumtionsvaror. Dock sker genomslaget med viss fördröjning. Enhetsarbetskostnadernas beskedliga utveckling 2010 och 2011 skapar ett relativt svagt kostnadstryck i nuläget, men genom att arbetskraftskostnaderna stiger i år samtidigt som produktiviteten utvecklas något svagare, tilltar genomslaget under 2013. Samtidigt avtar dock ökningen igen under nästa år, och genom att det är svårt för företagen att höja priserna i detta efterfrågeläge, torde kostnadsökningar främst påverka företagens vinstutveckling. Importpriserna dämpas av kronförstärkningen, och denna effekt väntas hålla i sig de kommande åren eftersom effekterna kommer med fördröjning.

Medan inflationen i eurozonen uppgick till 2,7 procent i september enligt HIKP och Eurostats snabbstatistik, uppgick den till 1,0 procent enligt samma mått i Sverige. Förutom den starkare

valutautvecklingen i Sverige, beror den högre inflationen i eurozonen bland annat på momshöjningar som görs för att konsolidera de offentliga finanserna.

I september var Riksbankens bedömningar om KPI med fast ränta 1,1 procent 2012, 1,6 procent 2013 och 2,0 procent 2014. Många av de övriga prognosmakarna har dock en prognos som är något lägre än Riksbankens, i synnerhet för 2014 då den underliggande inflationen väntas stanna vid ca 1,5 procent. Ett lägre underliggande inflationstryck i kombination med att många bedömare räknar med en lägre räntebana gör att också deras prognoser för KPI-inflationen ligger lägre än Riksbankens. Sammantaget pekar prognosmakarnas bedömningar på en fortsatt låg KPI-inflation på drygt 1 procent 2012 och 2013, medan den förutses uppgå till knappt 2 procent 2014.

4.5 Konjunkturlägets påverkan på industrin

Huvudscenariot för flertalet prognosmakare är att konjunkturläget förblir svagt de närmaste två kvartalen och att det sedan gradvis stärks, men att återhämtningen blir långsammare än normalt då omvärldskonjunkturen hålls tillbaka av många länders och aktörers skuldsanering. En lägre efterfrågan innebär en krympande industriproduktion, lagerminskningar och återhållsamhet i investeringarna. Låga räntor och en lugnare prisökningstakt i råvaru- och insatsvaruledet håller tillbaka kostnadsläget, men en förhållandevis stark krona försvårar samtidigt exportmöjligheterna. Många företag väljer att i första hand hålla nere prisökningarna, vilket slår på lönsamheten. Den starka kronan kan även leda till ökade rationaliseringskrav. Ett lägre resursutnyttjande på kort sikt håller nere nyanställningsbehovet, och snarare stiger varslen. Fortsatta matchningsproblem innebär att det samtidigt är svårt för företagen att hitta viss kompetens. Konjunkturläget inverkar dämpande på industrin i det korta perspektivet. Nedan beskriver vi utvecklingen av industrins produktion och sysselsättning, samt därefter förutsättningarna för industrins konkurrenskraft.

4.6 Utvecklingen av produktion och sysselsättning i olika industribranscher

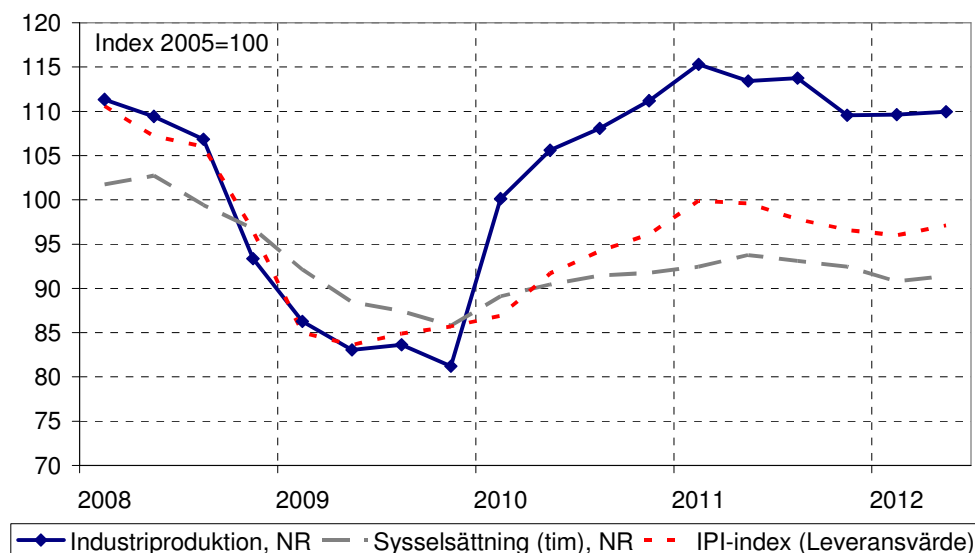
De drastiska internationella konjunktursvängningarna under perioden 2008-2011 fick de största effekterna för de mest investeringsvaru- och exportorienterade industribranscherna, i synnerhet områden som motorfordon, stål- och metalltillverkning samt metallvaru- och maskintillverkning.

Industrins produktionsvolym sjönk med 25-30 procent 2008 och 2009 medan leveranser enligt industriproduktionsindex, IPI, minskade med drygt 20 procent. Under återhämtningen 2010 steg emellertid volymen för förädlingsvärdet emellertid betydligt snabbare än enligt IPI. Detta beror på att insatsandelen i fasta priser minskade påtagligt från 2009 till 2010 enligt den detaljerade årsstatistik för 2010 som nyligen presenterats. Insatskostnadernas andel av produktionsvärdet minskade mer än vad SCB räknat med tidigare och därför har förädlingsvärdena reviderats upp så att skillnaderna jämfört med IPI nu är större än tidigare för år 2010. För 2011 och första halvåret 2012 har volymutvecklingen av förädlingsvärdena skrivits fram i stort sett helt i enlighet med IPI.

Antalet arbetade timmar i hela industrin minskade med ca 15 procent under nedgångsfasen, varefter det skedde en återhämtning med knappt 10 procent från slutet av 2009 till mitten av 2011. Sedan dess har sysselsättningen uppvisat en sjunkande tendens.

Utvecklingen under den senaste konjunkturcykeln av produktion, sysselsättning och produktivitet i de olika industribranscherna redovisas i tabellerna 4.1-4.2. Redovisningen bygger på mer detaljerade branschdata än vad SCB har publicerat i den senaste NR-statistiken. Det senare beror bl a på att de branschvisa uppgifterna i NR är betydligt osäkrare än mera aggregerade data. Vad gäller produktionen finns också IPI data med som jämförelse. Kvalitetsproblem och osäkerheter diskuteras mera utförligt i en fördjupningsruta i slutet av detta kapitel.

Diagram 4.7 Industrins produktion och sysselsättning, säsongrensad index

Källa: SCB

Tabell 4.1 Produktionsutvecklingen i olika branscher enligt IPI och NR

Procentuell förändring per år	IPI			NR		
	2001-2007	2008-2009	2010-2011	2001-2007	2008-2009	2010-2011
B+C Hela industrin	2,6	-11,3	8,3	5,2	-13,3	17,1
B Gruvor och mineralutvinningsindustri	3,0	-7,7	16,1	-0,1	-14,5	19,7
C Tillverkningsindustri	2,6	-11,4	8,1	5,3	-13,2	17,1
10-12 Livsmedelsindustri	-0,3	1,1	-3,5	1,4	-7,3	10,1
13-15 Textil- och beklädnadsindustri	-0,5	-13,6	0,5	-0,7	-9,9	1,5
16 Trävaruindustri	2,4	-9,2	-1,5	1,8	-3,5	-2,0
17 Massa-, pappers- och pappersvaruindustri	1,5	-4,4	2,9	0,9	-1,3	9,5
18 Grafisk industri	-1,0	-3,9	4,9	-1,6	-3,6	-3,2
19 Petroleum- och kolindustri	-2,4	7,8	-2,9	31,0	43,9	-6,9
20-21 Kemisk industri, läkemedel	4,0	-6,0	8,5	4,1	2,8	9,1
22 Gummi- och plastvaruindustri	0,2	-11,5	11,7	2,1	-16,2	16,7
23 Icke-metalliska mineraliska produkter	2,2	-8,5	8,7	5,1	-7,7	17,3
24 Stål- och metallverk	1,5	-19,1	12,2	2,8	-40,4	62,2
25 Metallvaruindustri	0,3	-16,5	11,5	2,0	-18,2	12,6
26 Datorer, elektronikvaror och optik	5,6	-4,2	10,8	58,3	9,2	25,9
27 Industri för elapparatur	-0,5	-9,9	5,5	2,4	-16,6	11,7
28 Övrig maskinindustri	5,0	-18,0	13,3	6,4	-27,7	37,7
29 Motorfordonsindustri	5,8	-28,0	29,6	6,1	-40,2	67,1
30 Annan transportmedelsindustri	-1,6	-14,2	7,3	3,0	-7,1	4,2
31-33 Övrig tillverkningsindustri	1,7	-6,4	-2,3	4,1	-10,2	-2,0
Tillverkn.ind exkl Dator, el o optik, ovägt	2,3	-11,8	8,1	4,6	-14,5	16,3
Tillverkn.ind exkl Dator, el o optik, viktat				3,5	-15,2	12,1

Källa: SCB, IPI resp NR

Utvecklingen av leveransvärdena i fasta priser enligt IPI visar som nämnts på stora minskningar 2008-2009 för stål- och metallverk, metallvaruindustri, maskinindustri samt motorfordonsindustri, men även gummi- och plastvaruindustrin, tekoindustrin och annan transportmedelsindustri föll kraftigt med mer än 10 procent per år.

Nästan genomgående visar utvecklingen av industribranschernas förädlingsvärden enligt NR på en kraftigare nedgång av produktionsvolymerna. Det gäller inte minst stål- och metallverken, maskinindustrin och bilindustrin. Som vi visat bl a i vår förra rapport i juni beror detta på att insatsförbrukningens andel av bruttoproduktionsvärdet (ungefär detsamma som IPI) ökade 2008-2009. Det betyder då att förädlingsvärdeandelen minskade i motsvarande mån och därmed också NR:s volymutveckling för förädlingsvärdena. Känsligheten på utvecklingen för förädlingsvärde är extremt stor i några branscher där insatsandelen är över 85 procent, t ex motorfordon och stål- och metallverk.

Under återhämtningsfasen har utvecklingen av insatsandelarna varit den motsatta. Som redan nämnts tidigare minskade insatsandelen i fasta priser under 2010 baserat på data från den detaljerade årsstatistiken, dvs förädlingsvärdets andel steg. Produktionsvolymen mätt med NR:s förädlingsvärden ökade därmed betydligt snabbare än enligt leveransvolymerna i IPI under 2010. För några branscher steg produktionsvolymen enligt NR mycket kraftigt, se tabellen. Under 2011 finns inte uppgifter om insatsförbrukningen varför överensstämmelsen mellan NR och IPI är stor på totalnivå, medan det finns större skillnader på branschnivå.

Tabell 4.2 Antal arbetade timmar och produktivitet i olika industribranscher

Procentuell förändring per år	Antal arbetade timmar			Produktivitetstillväxt		
	2001-2007	2008-2009	2010-2011	2001-2007	2008-2009	2010-2011
B+C Hela industrin	-1,3	-5,7	2,8	6,6	-8,0	13,9
B Gruvor och mineralutvinningsindustri	0,9	-4,1	9,4	-1,0	-10,8	9,4
C Tillverkningsindustri	-1,3	-5,8	2,7	6,7	-7,9	14,0
10-12 Livsmedelsindustri	-2,5	-0,8	3,9	4,1	-6,5	5,9
13-15 Textil- och beklädnadsindustri	-3,9	-10,2	-2,7	3,3	0,3	4,3
16 Träindustri	-0,4	-6,2	2,5	2,2	2,9	-4,4
17 Massa-, pappers- och pappersvaruindustri	-2,9	-3,3	-0,9	3,8	2,1	10,5
18 Grafisk industri	-3,6	-3,6	-2,1	2,2	0,0	-1,0
19 Petroleum- och kolindustri	1,7	1,7	3,7	28,8	41,5	-10,2
20-21 Kemisk industri, läkemedel	-1,0	-6,0	0,6	5,2	9,4	8,5
22 Gummi- och plastvaruindustri	-1,6	-7,1	6,7	3,8	-9,8	9,4
23 Icke-metalliska mineraliska produkter	-0,4	-4,6	10,0	5,5	-3,3	6,6
24 Stål- och metallverk	0,7	-7,9	8,8	2,1	-35,2	49,0
25 Metallvaruindustri	-0,5	-7,4	2,9	2,6	-11,7	9,4
26 Datorer, elektronikvaror och optik	-6,2	-0,2	-1,7	68,7	9,4	28,1
27 Industri för elapparatur	-1,3	-4,3	0,7	3,7	-12,9	11,0
28 Övrig maskinindustri	0,6	-7,4	3,3	5,7	-21,9	33,3
29 Motorfordonsindustri	-0,7	-11,9	5,9	6,8	-32,2	57,8
30 Annan transportmedelsindustri	-0,3	3,2	7,7	3,3	-10,0	-3,3
31-33 Övrig tillverkningsindustri	-0,5	-3,9	-2,6	4,6	-6,5	0,6
Tillv.ind exkl Dator,el o optik, ovägt	-0,9	-6,1	3,0	5,6	-8,9	13,0
Till.ind exkl Dator,el o optik, viktat	-0,9	-6,1	3,0	4,4	-9,7	8,8

Källa SCB, nationalräkenskaperna

Anm: Med "ovägt" avses tillverkningsindustri i fasta priser minus bransch 26. "Viktat" är vägt med resp branschvikt i löp priser

I tabellerna är den historiska utvecklingen extrem vad gäller dator-, elektronik- och optikindustrin. Ökningstakten anges i NR till inte mindre än 58 procent per år i genomsnitt under perioden 2001-2007, dvs inklusive millennieboomens år. Dessa beräkningar bygger på kvalitetsjusterade prisindex vid volymbereäkningarna och har diskuterats och ifrågasatts i flera olika sammanhang. Vi har tidigare i flera rapporter¹⁴ pekat på de stora osäkerheter som råder

¹⁴ Se t ex IER; *Inför 2007 års avtalsrörelse*, Att mäta produktivitet, sid 24-25, oktober 2006

när det gäller att uppskatta prisutvecklingen på högteknologiska produkter som teleprodukter och elektronik. Därför har vi här i tabellerna över produktion, sysselsättning och produktivitet redovisat data för industrisektorn exklusive dator-, elektronik- och optikindustrin.

Liksom vad gäller produktionsvolymen finns det påtagliga statistiska osäkerheter rörande sysselsättningsutvecklingen. NR:s sysselsättningsberäkningar bygger på AKU-undersökningarna men därutöver görs justeringar av olika slag. Generellt är data osäkrare på disaggregerad nivå i olika branscher, se fördjupningsruta, ff. Produktivitetsberäkningarna påverkas givetvis av osäkerheterna i både täljare och nämnare. Notera exempelvis den stora effekt som dator-, elektronik- och optikindustrin historiskt har haft på industrin totalt sett. Produktivitetsutvecklingen för industrisektorn exklusive denna delbransch är ungefär en procentenhet lägre än för hela industrin.

Fördjupning: Osäkerhet och revideringar i nationalräkenskaperna

Nationalräkenskaper (NR) är ett sammanhållet bokföringssystem för de ekonomiska transaktioner som utförs i ett land och följer de internationella konventioner som beslutas på överstatlig nivå i FN och OECD. NR består av både års- och kvartalsräkenskaper. Årsräkenskaperna bygger på ett mera detaljerat underlag, fram till och med 2010. Kvartalsräkenskaperna syftar till att så snabbt som det går (fram till ca 1,5-2 månader) ge en bild av utvecklingen det senaste kvartalet. Tidserier bakåt bygger på det detaljerade underlaget fram till och med 2010, medan kvartalsdata för 2011 och 2012 baseras på indikatorer och mera ofullständiga data. Det är självklart att kvartalsdata efter 2010 ger en osäkrare bild av utvecklingen än den kvartalsstatistik som bygger på årsräkenskaperna.

I ekonomisk analys spelar beräkningar av den ekonomiska aktiviteten i form av produktion och BNP en viktig roll liksom resursanvändningen i form av arbetsinsatser. BNP kan beräknas från tre olika håll; från produktionssidan som summering av de olika näringsgrenarna, från användningssidan, via uppgifter om konsumtion, investeringar och utrikeshandel, samt från inkomstsidan, dvs utifrån de inkomster som produktionen genererar (löner, löneskatter, driftöverskott mm.). I Sverige görs BNP-beräkningarna främst från användningssidan och från produktionssidan.

Ett generellt osäkerhetsproblem vid analysen av de ekonomiska transaktionerna av varor och tjänster är metoderna för fastprisberäkningar. I grundstatistiken samlas ofta data i den prisnivå som råder det aktuella året, s k löpande priser. För att kunna särskilja hur mycket av förändringen i en transaktion som beror av en pris- respektive volymförändring görs fastprisberäkningar, dvs värden i löpande priser deflateras med prisindex som avspeglar prisutvecklingen för den aktuella produkten. Kvaliteten i volymberäkningarna i fasta priser¹⁵ blir således beroende av prismätningarnas kvalitet. De prisindex som används är SCB:s indexsystem för konsumentpriser (KPI), prisindex i producent- och importled (PPI), tjänsteprisindex (TPI) samt byggnadsprisindex. I vissa fall då det saknas prisinformation används t ex volymutveckling i fysiska termer och i några fall används sysselsättningen som volymindikator.

Ett allmänt problem är bl a prismätningarnas representativitet för de aktuella produkterna på varje område. Osäkerhet råder generellt sett och i synnerhet på vissa områden. I NR:s årsräkenskaper deflateras bruttoproduktion och insatsförbrukning var för sig på detaljerad nivå. Förädlingsvärdet i fasta priser beräknas därefter som skillnaden mellan fastprisvärdet för bruttoproduktion och insatsförbrukning. I kvartalsräkenskaperna skrivs förädlingsvärdet fram med förenklade metoder, i regel med utgångspunkt från leveransvärdena i IPI som justeras för lagerförändringar, tjänstetillägg mm, se vår rapport i juni.

¹⁵ Tidigare byttes basåret vart femte år men nu byts basåret varje år med s k kedjeindex.

Ett särskilt problem med prismätningarna är hur de beaktar kvalitetsförändringar. Förändringar i kvaliteten hör till volymkomponenten och inte till priskomponenten, som bör avspegla de ”rena” prisförändringarna. I likhet med andra länder försöker SCB ta hänsyn till kvalitetsförbättringar där detta är motiverat. Mätproblemet är störst för avancerade produkter med snabb teknisk utveckling som elektronikvaror och teleprodukter. Faktorer som organisation, industriell struktur, integrationsgrad m fl faktorer kan också påverka den kvalitetsjusterade produktionen.¹⁶ I Sverige har beräkningarna av volymutvecklingen för elektronik- och teleprodukter ifrågasatts vid ett flertal tillfällen, och det är mot den bakgrunden vi också på sista raden redovisar industrin exklusive denna delbransch i tabellerna 4.1-4.2. Skillnaden i produktions- och produktivitetsutveckling för hela industrin inklusive respektive exklusive dator-, elektronik- och optikindustrin är därmed ett grovt uttryck för osäkerheten i sättet att mäta volymutvecklingen i industrin.

Tabell Revideringar av produktion, sysselsättning och arbetsproduktivitet i industrin

	Revideringar 1998-2008 av genomsnittlig procentuell förändring		
	Produktionsvolym	Antal arbetade timmar	Arbetsproduktivitet
Gruvor och mineralbrott	-4,9	-1,0	-3,9
Tillverkningsindustri	1,6	-0,2	1,8
Livsm, dryck, tobaks	1,7	0,0	1,7
Textil o beklädnad	2,1	0,0	2,1
Trävaruindustri	0,6	-1,2	1,9
Massa papper grafisk	-1,5	0,1	-1,5
Petroleum, kemi mm	2,1	-0,4	2,6
Jord o stenvaror	1,9	-0,3	2,2
Stål- o metallverk	-1,2	0,8	-2,0
Verkstadsindustri	2,5	-0,3	2,8
Metallvaror	1,0	-0,9	1,8
Maskiner	1,5	-0,5	2,1
Datorer mm	2,1	0,2	1,8
Elektriska apparater	1,6	1,6	0,0
Teleprodukter
Medicinska o optiska prod	-3,8	1,2	-4,9
Motorfordon	-3,6	0,0	-3,6
Andra transportmedel	3,4	-0,4	3,8
Övr tillverkningsindustri	4,6	-0,5	5,2

Anm: baserat på SNI 2002, dvs tidsserier före omläggningen till SNI 2007 i sept.2011. Revideringar från prel. data (då årsuppgifter första gången publiceras som summan av fyra kvartal) till definitiva uppgifter. Detta är då årsdata första gången är baserade på definitiva uppgifter från detaljerad årsstatistik.

Källa: SCB samt egna beräkningar

Ett annat sätt illustrera osäkerheterna är att studera hur SCB har reviderat NR-beräkningarna år efter år. Revideringar görs löpande då underlagsdata revideras eller mer tillförlitliga eller mer täckande data kommer in. För de senaste årens NR-statistik är sådana revideringar därför ett naturligt inslag, men även i långa tidsserier bakåt i tiden sker revideringar t ex vid metodförändringar och upptäckt av felaktigheter eller större förändringar i underlaget för beräkningarna. I nedanstående tabell redovisar vi SCB:s revideringar av produktionsvolym (förädlingsvärde), sysselsättning (arbetade timmar) och arbetsproduktivitet per arbetstimme under perioden 1998-2008.

En generell observation är att revideringarna oftast blir större på branschnivå än på aggregerad nivå. I hela ekonomin har produktivitetstillväxten reviderats med 0,7 procentenheter under perioden 1998-2008. Motsvarande tal för näringslivet, varuproduktion och tjänsteproduktion är 0,8, 1,3 respektive 0,3 procentenheter samt för tillverkningsindustrin 1,8 procentenheter. På delbranschnivå har revideringarna varit klart större, men åt olika håll och teleprodukter särredovisas inte. En annan generell observation är att revideringarna har varit större för produktionen än för sysselsättningen. Den övergripande slutsatsen är att produktivitetmätningar på detaljerad branschnivå är så osäkra att de bör tas med en stor nypa salt, i synnerhet på högteknologiska områden som teleprodukter.

¹⁶ Se t ex IER: *Inför 2007 års avtalsrörelse*, Att mäta produktivitet, sid 24-25

4.7 Konkurrenskraft – industrins förutsättningar

Begreppet konkurrenskraft förekommer ofta i diskussioner utan att det definieras mer utförligt om det gäller företag, branscher eller länder samt hur det mäts. Ifråga om företag och branscher avses ofta marknadsandelar, medan länders konkurrenskraft mer handlar om att kunna sälja exportprodukter till ett så högt pris som möjligt och samtidigt köpa importprodukter till ett så lågt pris som möjligt. Ett lands ekonomiska välbefinnande ökar om exportpriser relativt importpriser kan höjas utan att marknadsandelar går förlorade.

Vi kommer här framför allt diskutera svensk konkurrenskraft utifrån industrins perspektiv. På kort sikt är det viktigt att kostnadsutvecklingen per producerad enhet inte väsentligt överstiger konkurrentländernas enhetskostnadsutveckling. Om så är fallet riskerar marknadsandelar gå förlorade. Hur exportpriser utvecklas i förhållande till importpriser, dvs bytesförhållandena eller terms of trade, är också centralt.

På längre sikt handlar konkurrenskraften snarare om industrins förmåga till omvandling, innovationsförmåga samt investeringar i real- och humankapital. Därmed blir det också viktigt att arbets-, produkt- och bostadsmarknader fungerar effektivt, och att företagsklimatet är gynnsamt. För att klara av att hålla uppe investeringarna krävs också långsiktigt en god lönsamhetsutveckling i industrin.

4.7.1 Konkurrenskraft på kort sikt

- **Prognoser för arbetskraftskostnader i viktiga konkurrentländer**

Tabell 4.3 Prognoser våren 2012 över arbetskraftskostnader per anställd i hela ekonomin, procentuell förändring

	EU hela ekonomin				OECD hela ekonomin			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
Euroområdet	1,8	2,3	2,2	1,9	1,7	2,4	2,2	2,2
Tyskland	2,0	3,0	2,7	2,8	2,0	3,0	2,5	3,0
Frankrike	2,1	2,8	2,1	2,0	2,0	2,9	2,4	1,7
Finland	3,5	2,7	3,3	3,3	3,5	2,7	3,0	2,8
PIIGS-länder	0,8	0,6	0,2	0,7	0,6	0,8	0,5	0,5
Portugal	1,4	-0,8	-3,1	-0,6	1,4	-0,8	-3,1	-0,6
Irland	-3,2	-1,4	-0,8	0,1	-3,2	1,9	0,3	1,7
Italien	2,3	1,4	1,5	1,4	2,0	1,1	1,0	0,9
Grekland	-3,3	-3,2	-8,0	-1,3	-3,3	-3,2	-5,2	-3,9
Spanien	0,0	0,8	0,1	0,1	-0,1	0,9	1,1	0,1
EU 15 exkl Sverige	2,0	2,2	2,2	1,9	2,0	2,3	2,2	2,2
Storbritannien	3,6	1,9	2,4	2,6	3,5	1,8	2,5	2,6
Danmark	2,5	1,7	1,7	1,6	2,6	1,7	1,8	1,9
Sverige	3,0	0,8	2,9	3,1	3,0	0,8	1,9	2,9
Nya EU-länder	2,9	3,4	3,4	3,8				
Polen	5,7	5,1	4,7	5,1	5,6	4,4	7,4	5,6
Estland	1,4	1,4	4,0	5,4				
Lettland	-5,5	4,2	1,7	2,2				
Litauen	-0,9	3,4	2,1	3,3				
Norge					3,9	4,5	3,4	3,9
USA	2,7	3,2	2,5	4,1	2,8	2,8	3,0	3,5

Anm: 8 nya EU-länder exkl Bulgarien och Rumänien

Källa: EU, *Economic Forecast*, Spring 2012 samt OECD *Economic Outlook no 91*, maj 2012

Liksom i tidigare rapporter redovisar vi de senaste prognoser för arbetskraftskostnaderna som ledande internationella organisationer som EU och OECD presenterat. Tyvärr kommer de båda organisationernas höstprognoser att publiceras i november efter att denna rapport färdigställts, så därför avspeglar sammanställningen i nedanstående tabell de bedömningar som gjordes före sommaren 2012. De prognoser som redovisas avser inte industrisektorn utan hela ekonomin. Vidare görs bedömningarna inte i termer av arbetskraftskostnaden per timme i enlighet med den löpande lönestatistiken (LCI), se kapitel 2.

I stället är OECD:s och EU:s prognoser baserade på nationalräkenskaperna, d v s på utbetalda lönesummor dividerat med antal arbetade timmar, eller arbetskostnaden per anställd. Normalt utvecklas arbetskostnaden per anställd något långsammare än arbetskostnaden per arbetstimme i konjunktorens nedgångsfas.

I uppgångsfasen är det tvärtom då medelarbetstiden stiger och ger större ökning i lönekuvertet än per arbetstimme. Under den senaste konjunkturcykeln i samband med finanskrisen och åren därefter har timkostnaderna därför varierat mera än arbetskraftskostnaden per anställd.

De allmänna bedömningar som EU och OECD gjorde före sommaren var att arbetskraftskostnaderna per anställd väntades öka med ca 2 procent per år 2012 och 2013 såväl i EU som i Eurozonen i genomsnitt. I motsats till vad som gällt tidigare år väntades ökningstakten för arbetskraftskostnaderna i Tyskland dra upp eurogenomsnittet, medan de krisdrabbade PIIGS-länderna av tvingande skäl förutsågs ligga under genomsnittet. Som fram går av tabellen förväntades fallande arbetskraftskostnader i Irland, Portugal och i synnerhet i Grekland. För Spanien var prognosen oförändrade arbetskraftskostnader enligt EU och något högre enligt OECD. Ökningstakten för Italien förväntades bli måttliga 1-1,5 procent per år.

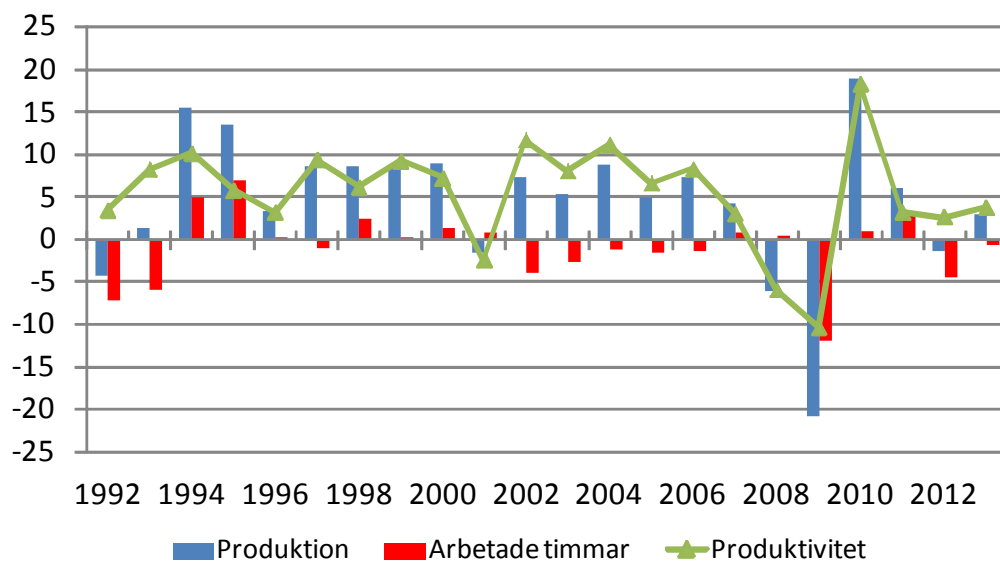
För de baltiska länderna, som har en stor del av sin kostnadsanpassning bakom sig, bedömdes arbetskraftskostnaderna öka i snabb takt i Estland men klart långsammare i Lettland och Litauen. För Polen förväntades en oförändrat hög ökningstakt för arbetskraftskostnaderna. Sedan dessa prognoser publicerades har utsikterna för den globala ekonomin försvagats, inte minst i euroområdet där recession registrerades under andra kvartalet. Bland annat talade OECD i sin prognosuppföljning i september¹⁷ om en ”signifikant försvagning” sedan våren 2012. Det skulle därför inte förvåna om prognoserna för arbetskraftskostnaderna revideras ned något när de nya prognoserna publiceras i november.

- **Produktivitetstveckling**

Arbetsproduktiviteten i svensk industri föll tillbaka markant i samband med den globala recessionen och finanskrisen då industriproduktionen och dess förädlingsvärde sjönk mer än antalet arbetade timmar. Under 2010 noterades en motsatt utveckling, och en återhämtning i arbetsproduktiviteten kunde noteras. Under 2012 och 2013 förutser KI en relativt svag produktivitetstillväxt, svagare än det historiska genomsnittet.

¹⁷ OECD: An interim assessment, 6 september 2012.

Diagram 4.8 Industriproduktion, produktivitet och antalet arbetade timmar i industrin (procentuell förändring)

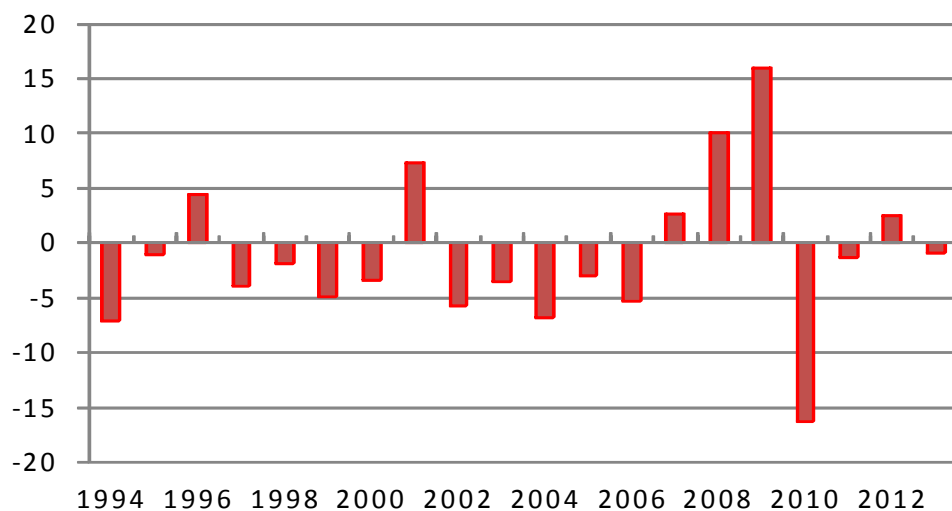

Källa: Konjunkturinstitutet

- **Enhetsarbetskostnadernas utveckling**

Arbetskostnaderna per producerad enhet tar både hänsyn till utvecklingen för arbetsproduktiviteten och arbetskraftskostnaderna. På kort sikt ger detta en bild av hur konkurrenskraften för industrin i Sverige utvecklas över tiden, och det går även att se hur den utvecklas jämfört med industrin i andra länder. Under större delen av 2000-talet stärktes produktiviteten samtidigt som kostnadsutvecklingen var måttlig, vilket bidrog till fallande enhetsarbetskostnader. Inför den globala finanskrisen avtog produktivitetstillväxten, och under krisperioden sjönk produktiviteten, vilket fick enhetsarbetskostnaderna att stiga.

Diagram 4.9 Enhetsarbetskostnader i industrin (procentuell förändring)

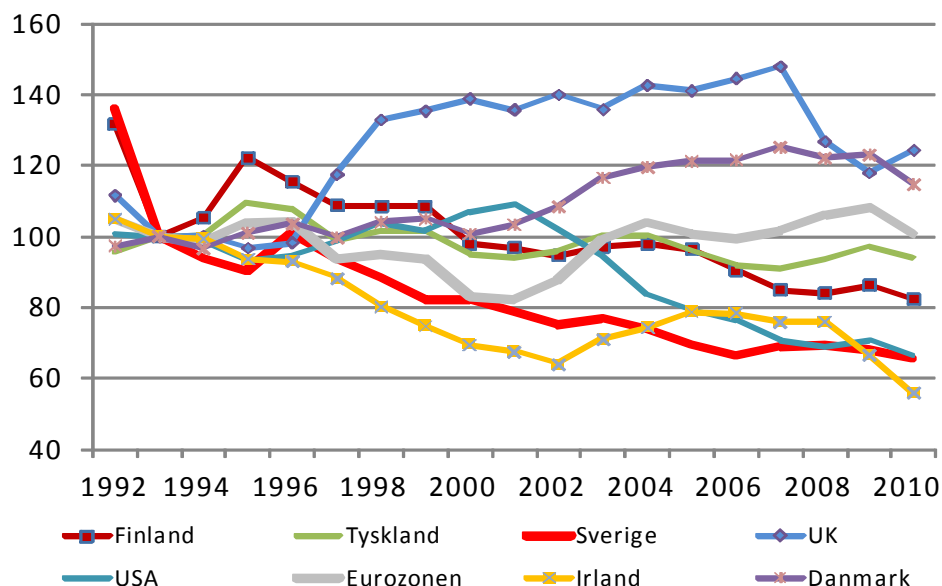
Källa: Konjunkturinstitutet

Under 2010 skedde en rekyl, som både kan kopplas till en starkare produktivitetsutveckling och en mer återhållsam kostnadsutveckling till följd av 2010 års avtal. Enligt

Konjunkturinstitutets bedömning kommer arbetskostnaderna att stiga snabbare än produktivitetstillväxten under 2012, men under 2013 stiger produktiviteten något mer vilket dämpar enhetsarbetskostnadernas utveckling. Enligt OECD:s Annual Indicators steg enhetsarbetskostnaderna i svensk industri något långsammare än i euroområdet 2008-2010, och även jämfört med USA och Norge. I Storbritannien var kostnadsutvecklingen per producerad enhet dock mer beskedlig sammantaget under perioden. Alltjämt saknas data för 2011.

Om hänsyn tas till växelkursutvecklingen har kostnadsläget i svensk industri utvecklats förmånligt. Den relativa arbetskostnaden per producerad enhet beräknad av OECD i US dollar har sjunkit trendmässigt sedan början av 1990-talet, och jämfört med andra länder även under krisperioden då kronan försvagades kraftigt i handelsviktade termer. Därefter – från och med början av 2009, men mer märkbart sedan 2010 och särskilt under innevarande år – har kronan stärkts både mot euron och mot US dollarn, vilket sannolikt kommer att försämra kostnadsutvecklingen i relativa termer under perioden 2011-2012, med en viss stabilisering under 2013.

Diagram 4.10 Relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet i tillverkningsindustrin i gemensam valuta

Källa: OECD

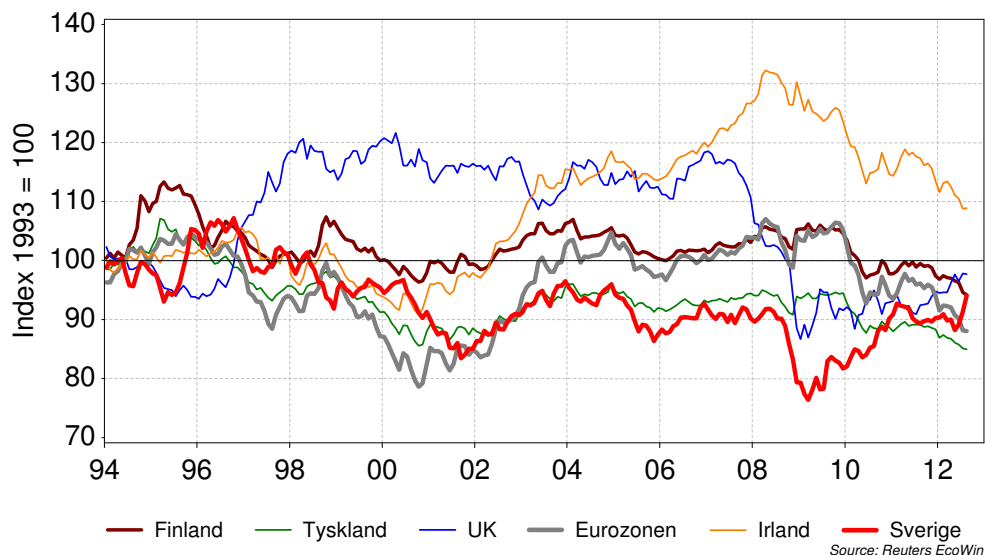
- **Valuta- och prisutveckling**

En mer uppdaterad bild av konkurrenssituationen fås genom att studera den reala effektiva växelkursen. Detta mått tar hänsyn till både växelkurser och prisskillnader mellan handelspartners. Om växelkursen stiger innebär det en real appreciering och något förenklat en försämring av konkurrenskraften. För svenskt vidkommande syns en försämring jämfört med 2009, men å andra sidan är den inte så omfattande som den nominella växelkursen (t ex KIX eller TCW) ger sken av. Det är i första hand om kronan stärks än mer som konkurrenskraften hotas.

Flertalet prognosmakare ser en stabilisering av kronan på en relativt stark nivå, men inte en väsentligt starkare krona jämfört med dagens nivåer. Skulle krisen i euroområdet återigen tillta finns dock risk för att kronan uppfattas än mer som tillflyktsvaluta och kronan stärks

mer. En större och mer långsvarig konjunktunedgång skulle även kunna försvaga kronan, med hänsyn till Sveriges exportberoende. Ett ”hanka sig fram”-scenario med långsamma förstärkningar av det institutionella ramverket i euroområdet är ett troligt scenario, samt en långsam och relativt svag återhämtning av efterfrågan under nästa år, och då finns anledning att förvänta en kronstabilisering. Medan konkurrenskraften i Storbritannien och Sverige påverkas negativt av valutaförstärkningar, gäller det motsatta för euroområdet, inklusive Tyskland och Finland. I Irland har kostnads- och prisutvecklingen hållits tillbaka i kölvattnet av den egna krisen och växelkursen deprecierar nu i reala termer.

Diagram 4.11 Reala effektiva växelkurser

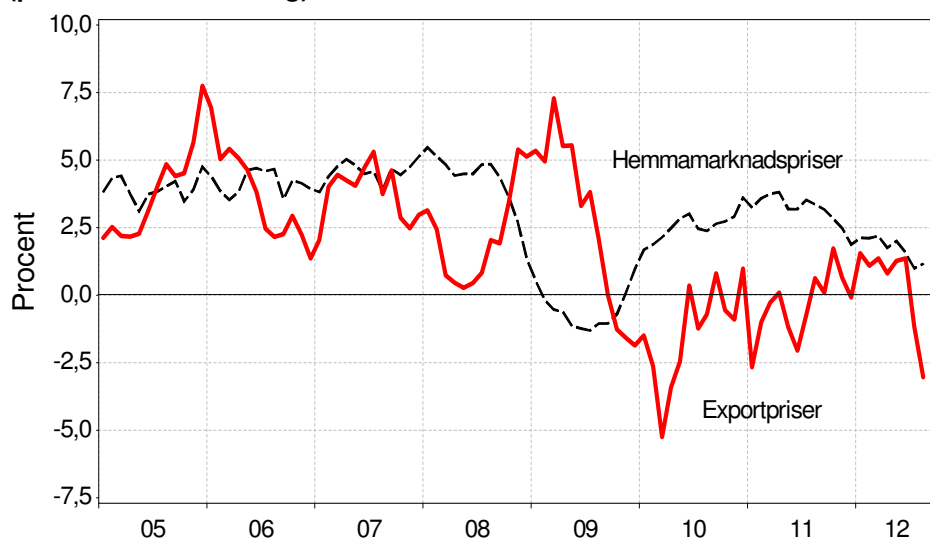
Källa: OECD

Växelkursutvecklingen påverkar de priser företagen kan sätta i försäljningsledet, och även priserna på de importerade insatsvarorna. Företagen anpassar priserna efter utvecklingen av enhetsarbetskostnaderna så att en marknadsmässig avkastning uppnås, eller ett enhetsöverskott (som även kallas bruttoöverskott per producerad enhet). När kronan försvagades under 2008 och fram till inledningen av 2009 steg exportpriserna räknat i svenska kronor. När kronan därefter stärktes dämpades uppgången i exportpriserna. Under 2012 har kronan stärkts än mer, vilket syns i kraftigt fallande exportpriser. Hemmamarknadspriserna har i stället utvecklats mer stabilt.

Den relativa prisutvecklingen på svensk export i förhållande till importen ger en bild av svensk industris konkurrenskraft på kort sikt. Sett över en längre period (tillbaka till 1950-talet) har dessa bytesförhållanden (eller terms of trade) uppvisat en fallande trend. Även för OECD-länderna i genomsnitt har bytesförhållandena fallit de senaste decennierna. Sannolikt har konkurrensen hårdnat för industrivaror, vilket gjort det svårare att höja priserna. En relativt stark produktivitetstillväxt har spelat in, vilket minskat behovet att höja priserna.

Samtidigt har priserna på importvaror stigit. Det innebär att exportvolymen måste stiga snabbare än importvolymen, något som också skett och som skapat skillnaderna i BNP beroende på om endast fasta priser används, eller om BNP även justeras för terms of trade, s k real BNP. Det sistnämnda måttet har stigit långsammare än BNP i fasta priser, och signalerar att konkurrenskraften försämrats. En viss stabilisering har skett sedan 2005, och om den svenska kronan behåller sin styrka kan importpriserna utvecklas långsammare.

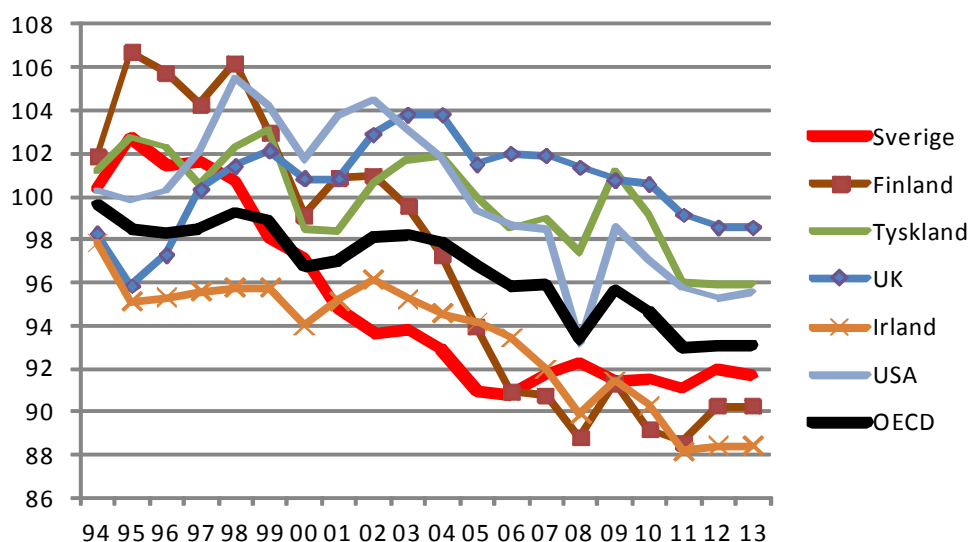
Diagram 4.12 Export- och hemmamarknadspriser i industrins producentled (procentuell förändring)

Source: Reuters EcoWin

Källa: SCB

Diagram 4.13 Bytesförhållandena (terms of trade) av varor och tjänster (Index 1993 = 100)

Källa: OECD Economic Outlook

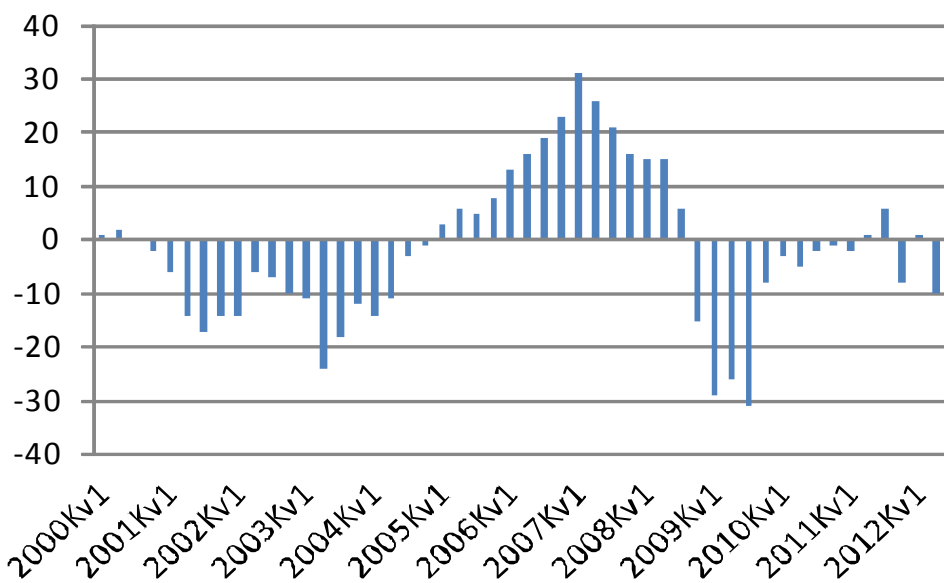
- **Industrins lönsamhet och marknadsandelsutveckling**

Industrins vinstnivå ger en antydning om konkurrensläget på kort sikt, men eftersom en tillfredsställande lönsamhet även är en förutsättning för god lönebetalnings- och investeringsförmåga ger den också en antydning om konkurrensläget på längre sikt. Nedan diskuteras lönsamheten i ett makroperspektiv, snarare än i ett branshperspektiv där skillnaderna kan vara relativt stora.

Efter att en majoritet av företagen själva uppgivit en god lönsamhet inför finanskrisen var det tvärtom en majoritet som uppgav svag lönsamhet efter tredje kvartalet 2008. Först under tredje kvartalet 2011 var det fler företag som var nöjda med lönsamheten än de som var

missnöjda, men utvecklingen har därefter försämrats igen, och andra kvartalet i år uppvisar lönsamhetsomdömet en klar försämring.

Diagram 4.14 Lönsamhet enligt företagens egna omdömen, netttotal

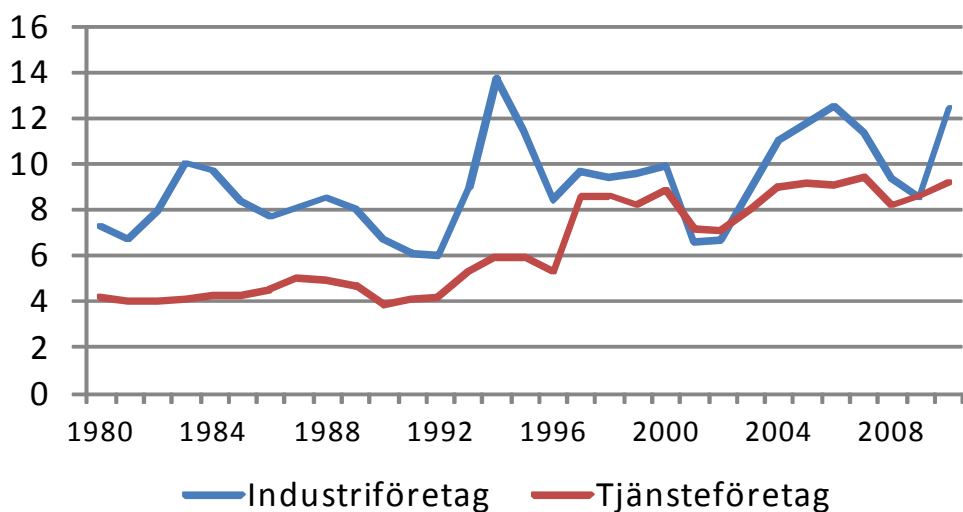

Källa: Konjunkturbarometern, Konjunkturinstitutet

I en tidsserie från SCB framkommer att industriföretagens rörelsevinster före avskrivningar förbättrats efter nedgången 2008-2009. År 2010 var vinstnivån som andel av nettoomsättningen tillbaka på ca 12 procent för industriföretag, medan tjänsteföretagens ned- och uppgång inte var lika markant eftersom efterfrågan på hemmamarknaden fluktuerat mindre. Tyvärr finns ännu inte data för 2011.

Detsamma gäller internationella jämförelser där data också endast sträcker sig till 2010, vilket inte ger något större mervärde. Svenska industriföretags vinstnivåer låg vid den tiden i linje med konkurrentländerna, eller något under.

Diagram 4.15 Rörelsevinst, andel av nettoomsättningen, industri, tjänstesektor

Källa: SCB

Vinstutvecklingen sammanställd utifrån företagens redovisade resultat var god fram till slutet av 2011, men ser under 2012 ut att avta i takt med en starkare krona och en svagare extern efterfrågan. Konjunkturförsvagningen prisades dock in redan sommaren 2011, men i börsnedgången som syntes under andra halvåret ifjol ingår sannolikt oron för både utvecklingen i USA (skuldtaket) och euroområdet (eurokollaps).

Ett lands konkurrenskraft förbättras om exportpriserna kan höjas i förhållande till importpriserna utan att marknadsandelar går förlorade. Trots försämrade bytesförhållanden har Sverige sedan 2001 tappat hela 26 procent av varuexportmarknaden, medan Finland tappat 43 procent. Samtidigt har tillväxtländerna kunnat ta marknadsandelar genom att höja produktiviteten och hålla ett relativt lågt kostnadsläge, och även genom att producera nära växande marknader. När svenska multinationella företag förlägger mer av produktionen i tillväxtländerna tappar Sverige marknadsandelar per definition, men företagen behöver nödvändigtvis inte ha förlorat konkurrenskraft.

Att Sverige tappat marknadsandelar är således inte för att företagen höjt sina exportpriser alltför mycket, eller att vinstuttaget varit för stort. Det är snarare konkurrensen från ”nya producenter” som tilltagit. Även Tyskland och Nederländerna har tappat marknadsandelar sedan 2001, men snarare mellan 12 och 19 procent, dvs något mindre än Sverige. En förklaring kan vara att svensk industri förlagt förhållandevis mer produktion i tillväxtländer, medan Tyskland i större utsträckning producerar för export till tillväxtländer.

4.7.2 Konkurrenskraft på längre sikt

En uthållig vinstnivå är en förutsättning för industrins offensiva satsningar. För att behålla en långsiktigt god konkurrenskraft är det viktigt att kunna investera i ny teknik och kompetens. Globaliseringen kräver ständig innovation, men även en snabb omställning av produktion, inköp och logistik, marknadsföring mm.

Den miljö som industrin arbetar i är också viktig för konkurrenskraften. Det kan handla om ett lands infrastruktur, skattepolitik, arbetsmarknadspolitik, samt den finansiella sektorns och bostadsmarknadens funktionssätt. Kvalitet och omfattning på utbildning, forskning och utveckling (FoU) samt entreprenörskap är andra områden som påverkar konkurrenskraften. Sverige placerar sig högt på olika mätningar av konkurrenskraften (se nedan). Investeringar i förhållande till BNP har dock under en längre tid varit låga i Sverige relativt andra länder. En förklaring är de låga investeringarna i bostäder, som tillsammans med Japan och Schweiz är de lägsta i OECD. Undantas bostadsinvesteringar placerar sig Sverige nära medianen i OECD.

Inom vissa branscher har lågkonjunkturen och den pågående skuldskrisen gett upphov till större omvandlingstryck i industrin, och inte minst märks detta i fordonsindustrin i stora delar av Europa. En förväntad låg efterfrågan på bilar i de utvecklade länderna, samtidigt som tillväxtmarknaderna växer både genom ökad levnadsstandard och befolkningsstorlek, skapar ett rationaliseringstryck på närmarknaderna och en förflyttning av produktionen där arbetskostnaderna är lägre och marknadstillväxten högre. Konkurrensen om kapital och humankapital hårdnar i takt med globalisering och regionalisering. De större multinationella företagens verksamheter har stor betydelse för svensk ekonomi och samspelar med andra företag i landets näringslivsutveckling och omställning till kunskapsekonomi.¹⁸ Hela 65

¹⁸ Näringslivets forskningsverksamhet: Hur sårbart är Sverige på en global marknad, Martin Andersson, et al, Entreprenörskapsforum, 2012.

procent av Sveriges sysselsatta inom högteknologisk industri är verksamma inom de 20 största multinationella företagen. Dessa företag bidrar med 92 procent respektive 64 procent av högteknologisk och medel-högteknologisk industris totala FoU-investeringar. Totalt sett bidrar de till 35 procent av Sveriges samlade varuexport och 24 procent av landets sysselsättning inom industrin. Förändrade lokaliserings- och investeringsstrategier hos de globala större företagen kan få stora konsekvenser, inte minst på längre sikt.

- **Investeringar i industrin**

I takt med att industrins kapacitetsutnyttjande sjönk under konjunktunedgången 2008-2009 föll även investeringarna betydligt. Under 2010 ökade kapacitetsutnyttjandet, men investeringsnivån fortsatte att understiga de nivåer som uppmättes före krisen, och i fasta priser fortsatte de att sjunka. Först 2011 bröts trenden, och industrin ökade sina investeringar.

Tabell 4.4 Industrins investeringar, utfall och prognos

	2008 års priser, milj kr				Löpande priser, milj kr Prognos		
	2008	2009	2010	2011	2010	2011	2012
Byggnader	9605	6980	5067	5747	5313	6272	6469
Maskiner och inventarier	58773	42344	41822	45032	43206	45303	48584
Totalt	68378	49324	46889	50779	48519	51575	55053

Källa: SCB

I löpande priser ökar investeringarna 2012 enligt investeringsenkäten från i maj i år, men i fasta priser torde investeringsnivån vara relativt oförändrad. Det är också sannolikt att oktober månads investeringsenkät kommer att revideras ned, vilket talar för att investeringarna på nytt kan komma att falla under 2012 i fasta priser. Branscher som noterar större förväntade uppgångar inkluderar gruvindustri och fordonsindustri, medan träindustri, grafisk industri, jord- och stenindustri samt läkemedelsindustri förväntar större nedgångar.

Tabell 4.5 Investeringar i industrins olika branscher, löpande priser i milj. kronor, procent

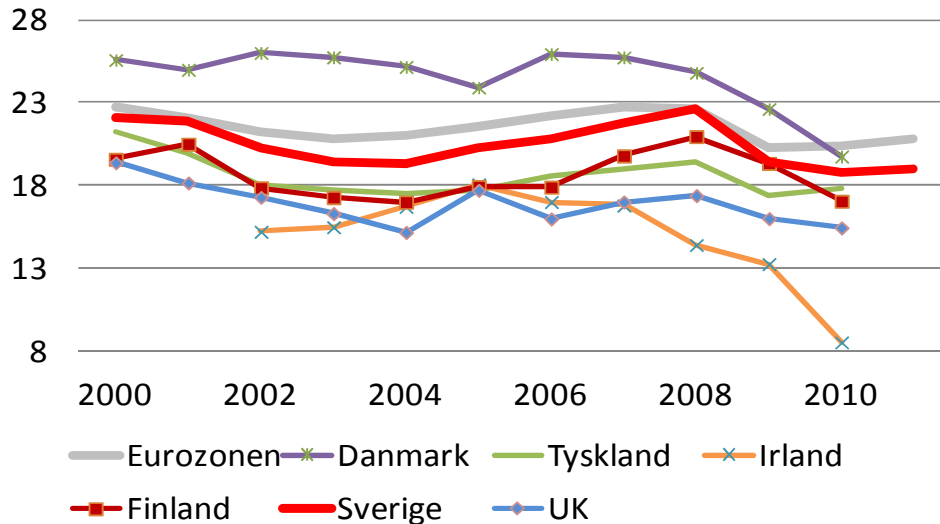
	2011	2012	Förändring
Gruvor	6,8	9,0	32,6
Livsmedel	4,9	5,2	6,3
Teko	0,2	0,2	1,1
Träindustri	2,9	2,1	-29,0
Massa och papper	6,8	7,0	3,4
Grafisk industri	0,9	0,6	-35,8
Kemi och petroleum	4,0	4,3	6,3
Läkemedel	1,0	0,9	-13,8
Gummi och plaster	1,4	1,4	2,6
Jord- och stenindustri	1,5	0,8	-44,5
Stål- och metallindustri	5,8	5,6	-4,1
Metallvaror	3,2	3,4	8,3
Maskin, el, tele och optik	6,5	7,0	7,6
Motorfordon	3,9	5,7	44,7
Övriga transportmedel	0,6	0,6	6,2
Möbler och övrig tillverkning	1,2	1,3	8,2
Industrin totalt	51,6	55,1	6,8

Källa: SCB

Jämfört med konkurrentländerna understiger svenska industriinvesteringar genomsnittet i euroområdet något, men fortfarande investerar svenska industriföretag mer i förhållande till landets BNP än motsvarande tyska, brittiska och finska företag. Notera irländsk industris kraftiga investeringstapp i samband med finanskrisen. Under 2000-talet har

investeringskvoten trendmässigt sjunkit i Sverige, men trenden är ännu starkare om en längre period studeras (se IER, 2011). En förklaring till varför den sjunkit för de materiella investeringarna är att lätta IT-investeringar och immateriella investeringar ökat sin andel på de tunga maskin- och anläggningsinvesteringarnas bekostnad.

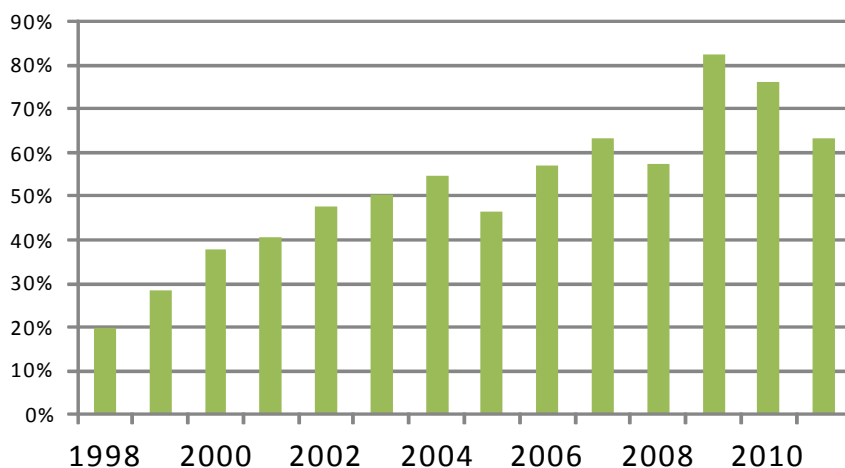
Diagram 4.16 Industriinvesteringar i olika länder, procent av BNP

Källa: Eurostat

Med den ökade globaliseringen där kapital och arbetskraft rör sig fritt följer att direktinvesteringar blivit en allt viktigare indikator på ett lands konkurrenskraft. En utländsk direktinvestering innebär vanligen att ett utländskt företag äger minst 10 procent av verksamheten i ett annat land. Den ackumulerade stocken utländska direktinvesteringar i relation till BNP är relativt hög i Sverige. Länder som har högre andel, t ex Belgien, Nederländerna och Schweiz, har aktörer som fungerar som finansiella mellanhänder utan att nämnvärt påverka landets inhemska ekonomi.¹⁹

Diagram 4.17 Utländska direktinvesteringar i Sverige, ingående stock i procent av BNP

Källa: UNCTAD

Sverige har haft en fallande trend under lågkonjunkturen och den globala finanskrisen. Utländska direktinvesteringar har sålunda minskat mätt som ingående stock som andel BNP

¹⁹ Sveriges företagande och konkurrenskraft – internationell benchmarking, Näringsdepartementet, Ds 2011:17.

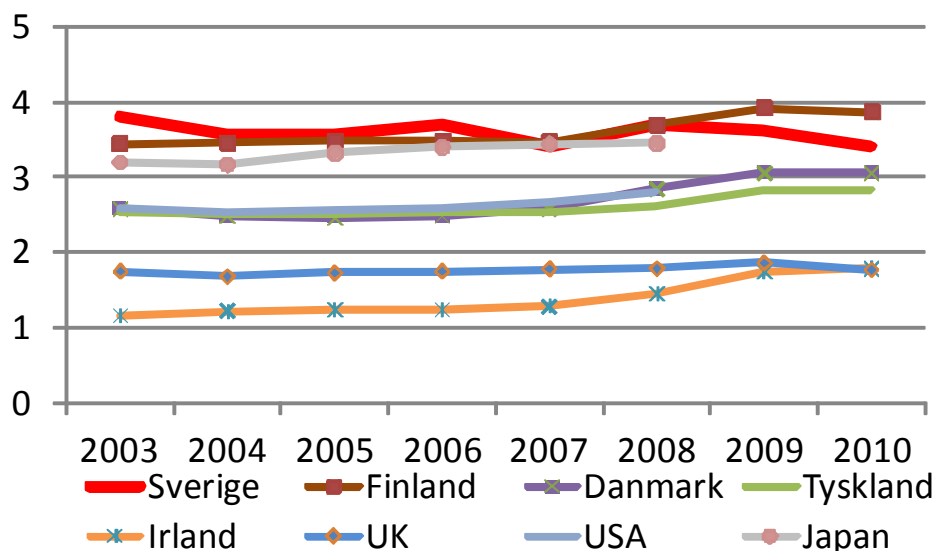
från drygt 80 procent 2009 till drygt 60 procent 2011. Detta har dock i än större omfattning gällt t ex Irland där stocken ökade kraftigt runt sekelskiftet, och där den under andra hälften av 2000-talet såg en betydande minskning. Medan Sverige tog emot direktinvesteringar på 60 % av BNP 2011, och hade drygt 13 600 utlandsägda företag med 626 000 anställda år 2009, var den andelen av utgående direktinvesteringar 70 % av BNP; i totalt 1 439 svenska koncerner med dotterbolag 2008, och med 1,15 miljoner anställda i utlandet.

- **FoU-insatser och immateriella investeringar**

Sverige har under en längre tid tillhört länder som satsar mest på FoU i förhållande till BNP. Andra länder med hög FoU-intensitet är Finland, Japan, Sydkorea och Danmark. Även i andra länder är satsningarna koncentrerade till stora företag. Tyskland, USA, Italien, Storbritannien, Frankrike och Finland har alla en högre andel för de största företagen än Sverige, och även svenska små- och medelstora företag satsar mer på FoU som andel av BNP än i de flesta andra OECD-länder.²⁰

Förhållandet av hög FoU-andel är relativt trögrörligt, men en negativ trend kan skönjas främst vad gäller näringslivets investeringar i FoU som minskat från 2,83 procent 2003 till 2,35 procent av BNP 2010. Andra sektorer, såsom den offentliga sektorn och högskolorna, har samtidigt inte ökat sina andelar nämnvärt. Den totala andelen har således sjunkit under samma period från 3,79 procent till 3,42 procent av BNP. Då storföretagen står för en avgörande del av industrins totala FoU, är svensk forskning beroende av ett fåtals företags strategiska beslut om lokalisering och satsningar. Konkurrensen om FoU har ökat, vilket inte minst märkts inom läkemedelsindustrin. Risken finns att andelen FoU i företagen fortsätter att falla.

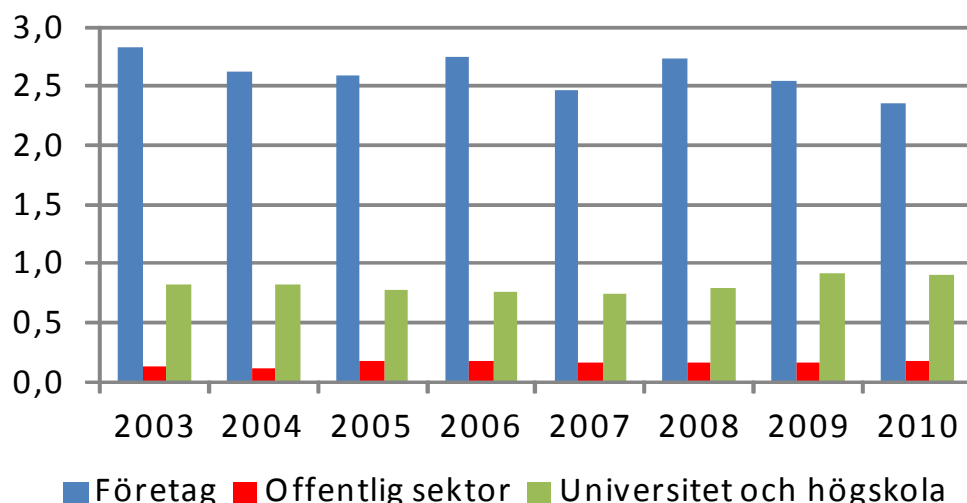
Diagram 4.18 FoU-investeringar i olika länder (procent av BNP)

Källa: Eurostat

²⁰ Ibid.

Diagram 4.19 Investeringar i FoU fördelade på olika sektorer (procent av BNP)

Källa: Eurostat

- **Internationella konkurrenskraftsundersökningar**

Världsbanken (WB) och World Economic Forum (WEF) gör årliga mätningar av ländernas konkurrenskraft. I WEF studeras 12 faktorer över basförutsättningar, effektivitet i näringslivet och innovationsförmåga. WB utgår från 10 faktorer som visar hur svårt eller lätt det är att starta och bedriva företagande. Sverige kommer väl ut i dessa undersökningar, och har gjort så under en längre tid. Dock är de bakåtblickande, och säger relativt litet om hur Sverige klarar sig på sikt. Noterbart är att södra Europas krisländer har en lång väg kvar innan reformarbetet kommer ge utslag i påtagligt bättre konkurrenskraft i relation till andra länder.

Tabell 4.6 Internationella konkurrenskraftsundersökningar, placeringar av 139 länder (WEF) och av 183 länder (WB)

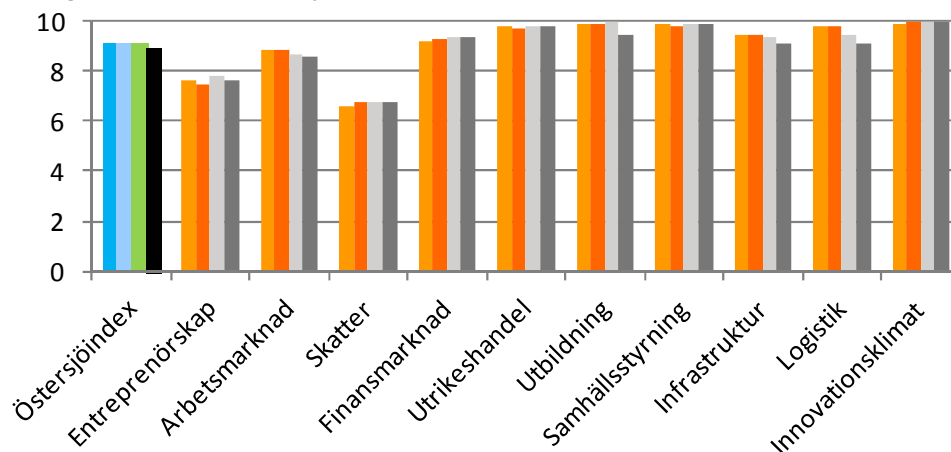
	World Economic Forum			World Bank
	2011	2000	Förändring	2011
Sverige	3	13	10	14
Finland	4	6	2	11
Tyskland	6	15	9	19
Nederländerna	7	4	-3	31
Danmark	8	14	6	5
Storbritannien	10	9	-1	7
Frankrike	18	22	4	29
Irland	29	5	-24	10
Spanien	36	27	-9	44
Italien	43	30	-13	87
Portugal	45	23	-22	30
Grekland	90	34	-56	100

Källa: World Economic Forum (WEF) och Världsbanken (WB), 2011

I Swedbanks årliga Östersjörapport rankas Sverige i relation till övriga världen inom 10 områden utifrån ovanstående konkurrenskraftsundersökningar och andra källor. Sverige klarar sig väl inom innovationsklimat, samhällsstyrning och utbildning (trots lätt nedgång), men har mer att göra inom skattepolitik, entreprenörskap och arbetsmarknad för att tillhöra toppskiktet inom dessa områden.

Diagram 4.20 Konkurrenskraftsmätning enligt Östersjöindex

Sverige: Swedbank Östersjöindex(2008 - 2011)

Källa: Swedbank, Östersjörapport, oktober 2012, med tillhörande metodbeskrivning

Sverige tillhör de 10 procent mest konkurrenskraftiga länderna i världen med en ranking på 9 utav 10, och passeras endast av Finland. Samtliga de nordiska länderna ligger i topp, och Tyskland och Estland når över genomsnittet för Östersjöregionen (7,1), medan Litauen, Lettland och framför allt Ryssland och Ukraina har mycket stora reformbehov. Allmänt kan konstateras att om ett land inte bibehåller eller ökar reformtakten, försämras konkurrenskraften när andra länder som genomför reformer höjer sig uppåt i rankingen.

4.8 Sammanfattning

Efter en period av återhämtning där svensk ekonomi visat motståndskraft sker nu en inbromsning som syns tydligt i export, industriproduktion och ökande varsel. Den svagare omvärldskonjunkturen och den starkare kronan har bidragit till att dämpa exportutsikterna, samtidigt som den inhemska efterfrågan – både investeringar och privat konsumtion – kyls av när företag och hushåll snabbt anpassar sig till svagare tillväxtförutsättningar. Bland flertalet prognosmakare förutses en BNP-tillväxt kring 1 procent i år. Efter ett par kvartal med svag tillväxt syns en långsam återhämtning under nästa år när BNP-tillväxten stiger upp mot 2 procent eller något mer.

Riskerna handlar – förutom den utländska efterfrågan och stabiliteten som kan fördröja återhämtningen och fördjupa nedgången mer än väntat – om kronkursens utveckling och inverkan, fastighets- och kreditmarknadernas utveckling samt arbetsmarknadens funktionssätt med en ihållande hög jämviktsarbetslöshet.

Svensk ekonomisk politik kan – till skillnad från många andra länder – göras än mer expansiv om behov uppstår. En styrräntesänkings inverkan på tillväxt och sysselsättning ska dock inte överdrivas, men i avsaknad av sådan kan kronan komma att stärkas mer samtidigt som avvikelserna mot inflationsmålet blir större. Det finns också budgetutrymme för finanspolitiska stimulanser, till skillnad från den endast mildt expansiva finanspolitik som hittills föreslagits i höstbudgeten.

De senaste årens drastiska konjunktursvängningar fick stora effekter på industrin, i synnerhet de mest exportorienterade branscherna. Efter återhämtningen från det stora raset 2008-2009

har industriproduktionen stagnerat 2011 och minskat de senaste tre-fyra kvartalen. Även sysselsättningen har uppvisat en sjunkande tendens och indikatorerna för de senaste månaderna pekar på fortsatt svag efterfrågan. NR-statistiken på detaljerad branschnivå är osäker, särskilt efter 2010 då det inte finns tillgång till detaljerade statistik.

De bedömningar som EU och OECD gjorde före sommaren var att arbetskraftskostnaderna per anställd väntades öka med ca 2 procent per år 2012 och 2013 såväl i EU som i eurozonen i genomsnitt. I motsats till vad som gällt tidigare år väntades ökningstakten för arbetskraftskostnaderna i Tyskland dra upp eurogenomsnittet, medan de krisdrabbade länderna förutsågs ligga under genomsnittet. Bedömningen av svenska arbetskraftskostnader låg något högre än genomsnittet i EU och euroområdet. Det skulle inte förvåna om EU:s och OECD:s prognoser i höst revideras ned något i och med att konjunkturen nu försvagats.

Efter en återhämtning i arbetsproduktiviteten i svensk industri förutser KI nu en försvagad produktivitetstillväxt till nivåer som ligger under det historiska genomsnittet för 2012 och 2013. Under 2010 skedde även en kraftig rekyl nedåt för enhetsarbetskostnaderna då produktivitetstillväxten stärktes och kostnadsutvecklingen hölls tillbaka. Nu förväntar KI att arbetskostnaderna stiger snabbare än produktiviteten under 2012, men tvärtom 2013 då enhetskostnaderna återigen sjunker.

Om hänsyn tas till växelkursutvecklingen har kostnadsläget i svensk industri utvecklats förmånligt under 1990-talet och 2000-talet. Kronförstärkningen sedan 2009 bedöms dock bryta denna trend under 2011 och 2012, även om en viss stabilisering kan förväntas därefter.

En starkare krona påverkar främst råvarubaserad exportindustri negativt, medan industrin i övrigt påverkas olika beroende på storleken av importinnehållet. Många företag valutasäkrar sina kontrakt och i takt med att dessa löper ut kommer lönsamheten påverkas negativt i ökande omfattning. Företagen väljer främst att sänka exportpriserna för att undvika tappade marknadsandelar, och deras egna bedömningar visar att förutsättningarna för god lönsamhet nu försämras. Efter en återhämtning av vinstläget tyder lägre omsättning och starkare krona på att lönsamheten återigen är på väg att försvagas.

Valutautvecklingen framöver är svårbedömd. En tilltagande institutionell kris i euroområdet leder sannolikt till att svenska kronan i än större omfattning ses som en tillflyktsvaluta med större apprecieringstryck. Å andra sidan kan en tilltagande konjunkturedgång i både Europa och USA samt tillväxtländer skapa ett deprecieringstryck utifrån Sveriges stora exportberoende. Ett "hanka sig fram"-scenario talar för en stabilisering av kronan på en historiskt sett stark nivå, och i kombination med vikande efterfrågan ökar rationaliseringstrycket vilket leder till högre arbetslöshet.

Under en längre tid har svenska exportpriser i förhållande till importpriser och *sk terms of trade* har uppvisat en fallande trend. Efter 2005 syns en viss stabilisering, och efter 2009 har utvecklingen fått draghjälp av en starkare krona. Svenska industriföretags vinstnivåer ligger i linje med konkurrentländernas, vilket innebär att varken bytesförhållanden eller för hög lönsamhet kan förklara tappet i marknadsandelar för svensk export (med 26 procent sedan 2001). Sannolikt kan utvecklingen snarare delvis förklaras av att delar av produktionen flyttats till länder med växande marknader och lägre kostnader.

För att upprätthålla och stärka konkurrenskraften på längre sikt krävs investeringar bland annat i maskiner, humankapital och FoU. Industrins investeringar ser i år ut att bli

oförändrade i fasta priser enligt investeringsenkäten från maj, men troligt är att oktober månads enkät revideras ned och investeringarna återigen uppvisar en fallande trend. Bland branscher där investeringarna förutses öka kraftigt ingår gruvor och motorfordonsindustri, medan större nedgångar rapporteras från träindustri, jord- och stenindustri samt grafisk industri och läkemedelsindustri. Svensk industris investeringar understiger euroområdets genomsnitt, men överstiger exempelvis tyska dito.

Utländska direktinvesteringar har minskat mätt i ingående stock som andel av BNP från drygt 80 procent 2009 till drygt 60 procent 2011 (den utgående stocken är större på ca 70 procent av BNP). Sverige tillhör alltså de OECD-länder som tar emot mest direktinvesteringar i förhållande till BNP. Det är viktigt att bibehålla attraktionskraften för utländska företag att investera i Sverige då de hjälper omställningen till en mer kunskapsorienterad näringsstruktur.

Ett fåtal stora multinationella svenska företag svarar för en övergripande del av näringslivets FoU-investeringar i Sverige, en situation som även råder i många andra länder. Dock syns nu en svag negativ trend sedan 2003, från 2,83 procent till 2,35 procent av BNP 2010. Detta bortfall kompenseras inte tillräckligt av högre investeringar från högskolor och offentlig sektor, vilket får den totala FoU-andelen att sjunka från 3,79 procent till 3,42 procent av BNP. Konkurrensen om forskningen har ökat i och med att den blivit mer globaliserad, och risken finns att den negativa trenden i näringslivets FoU-investeringar fortsätter.

Flera olika konkurrenskraftsundersökningar visar att Sverige rankas högt som ett av världens mest konkurrenskraftiga länder. Särskilt väl kommer Sverige ut vad gäller innovationsklimat, samhällsstyrning, utrikeshandel och utbildning (även om en viss nedgång märks). Störst reformbehov syns inom områdena skatter, entreprenörskap och arbetsmarknad, och även infrastruktur. Med tilltagande globalisering och regionalisering blir det allt viktigare att den miljö industrin befinner sig fungerar väl. Konkurrenskraftsundersökningar ger främst en bakåtblickande bild, medan den nuvarande och kommande reformtakten i Sverige och andra länder bestämmer morgondagens konkurrenskraft.

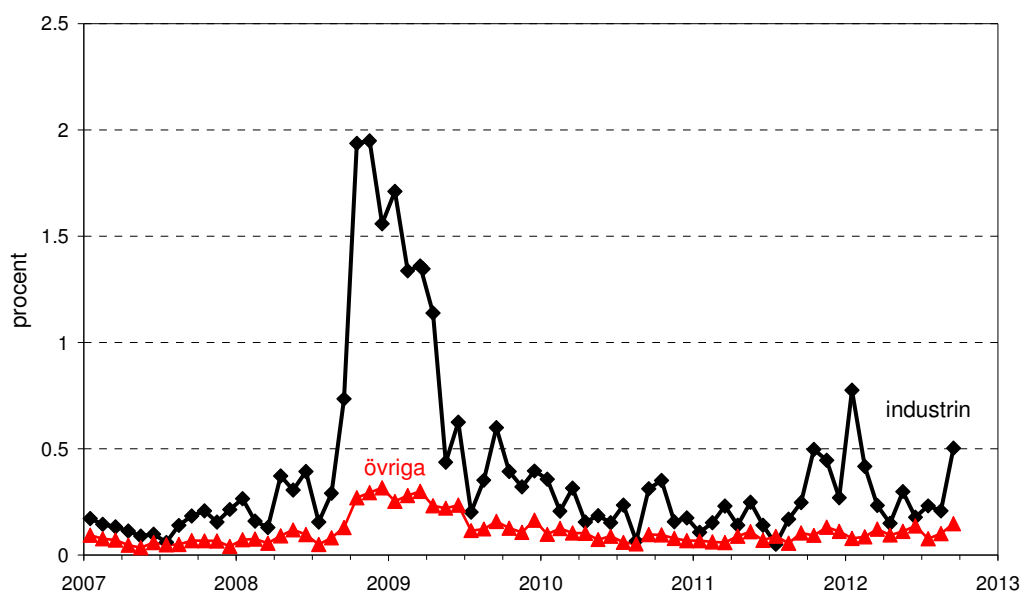
5. Arbetsmarknaden – tecken på nedgång

Syftet med detta kapitel är att visa på aktuella utvecklingstendenser när det gäller den svenska arbetsmarknaden i allmänhet och arbetsmarknadsutvecklingen för de anställda inom svensk industri i synnerhet. Under det senaste året har utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden vänt från förbättringar till motsatsen. Behovet av arbetskraft ökar inte lika snabbt som tidigare. Antalet varsel har börjat öka, och då särskilt inom industrin. Bilden av en försämring är dock inte helt entydig. De lediga jobben och vakanserna inom industrin var fortfarande på höga nivåer vid den senaste mätningen andra kvartalet i år.

5.1 Varslen inom industrin ökar medan nyanställningarna minskar

Det finns flera tecken på att sysselsättningsläget inom industrin har försämrats under 2012. Diagram 5.1 visar antalet varslade om uppsägning i relation till antalet tillsvidareanställda under de senaste åren. Andelen varslade inom industrin började öka sista kvartalet 2011 och uppgick till omkring 0,5 procent av de tillsvidareanställda inom industrin, se den svarta linjen i diagrammet. Efter att ha gått ner under första halvan av 2012 är månadstalet för september 2012 tillbaka på denna nivå. Inom övriga delar av svensk arbetsmarknad har varselfrekvensen också ökat något men är än så länge långt från nivåerna inom industrin.

Diagram 5.1 Antalet varslade i relation till totala antalet tillsvidareanställda inom industrin, månadsdata 2007:1-2012:9

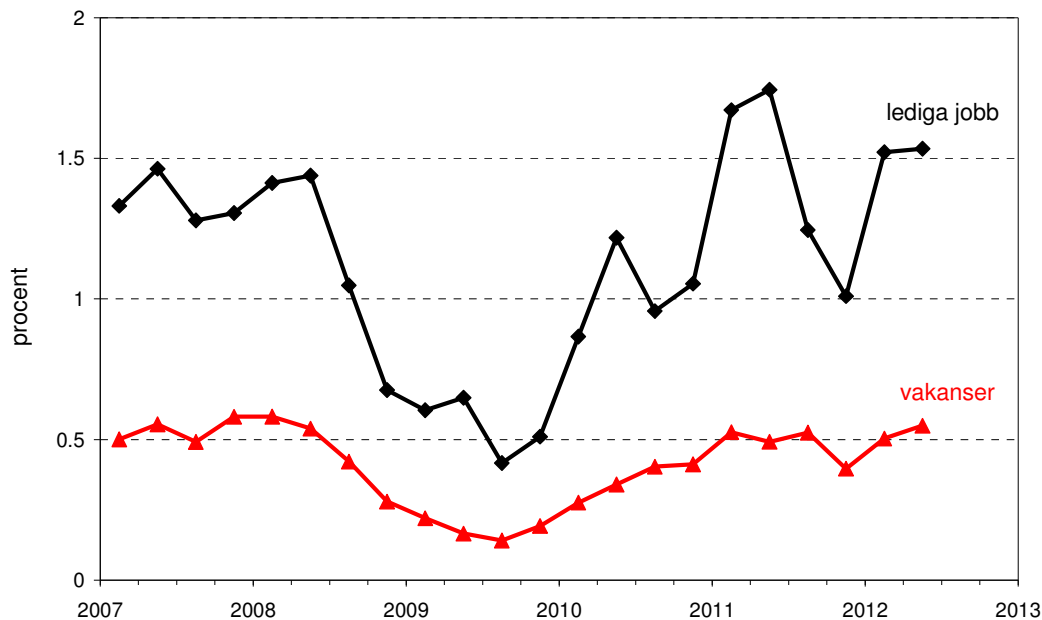

Källa: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.

Graden av brist på arbetskraft är ett annat sätt att söka mäta förändringarna av efterfrågan på arbetskraft inom industrin. Diagram 5.2 redovisar antalet lediga jobb och vakanser inom industrin i relation till det totala antalet sysselsatta inom industrin. Vakansdata kommer från SCB:s *Konjunkturstatistik över vakanser*. Vakanserna inom industrin nådde en botten tredje

kvartalet 2009.²¹ Sedan dess har vakanserna i relation till det totala antalet sysselsatta inom industrin ökat trendmässigt. I början av 2011 var vakanskvoten tillbaka på den nivå som den var på under 2007 och början av 2008. Så sent som andra kvartalet 2012 är vakanskvoten kvar på denna nivå.

Diagram 5.2 Antalet lediga jobb och vakanser i relation till totala antalet sysselsatta inom industrin, kvartalsdata 2007:1-2012:2

Källa: Egna bearbetningar av data från SCB.

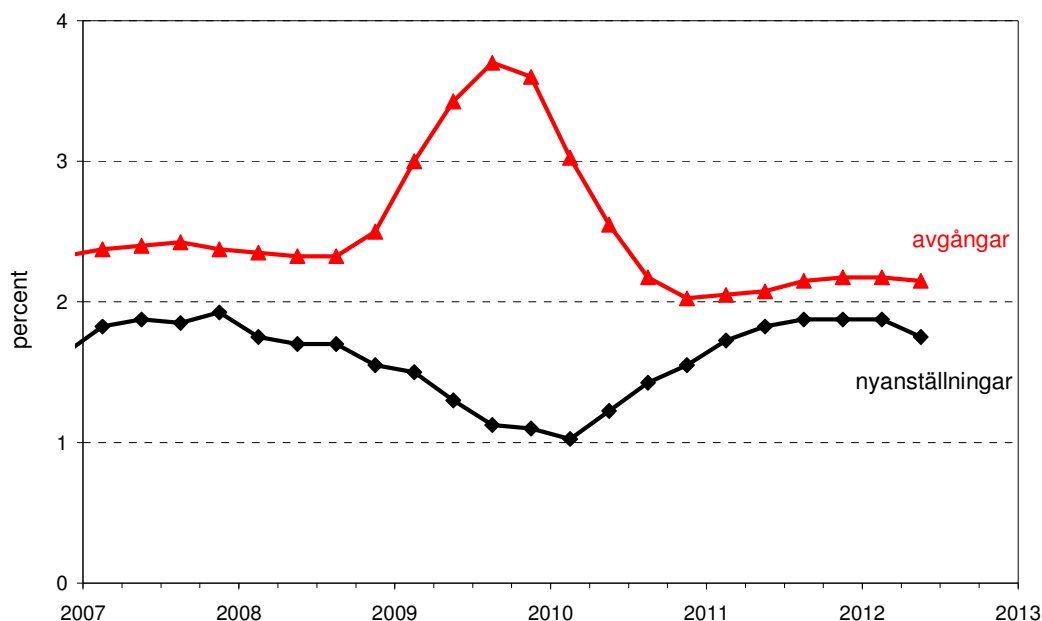
Antalet lediga jobb i relation till totala antalet industrissysselsatta uppvisar ett liknande mönster som vakanserna. Kvoten har mer än tredubblats sedan bottennivån tredje kvartalet 2009. Det är värt att notera att kvoten under de två första kvartalen 2012 till och med ligger högre än under 2007.

SCB:s *Kortperiodisk sysselsättningsstatistik* innehåller bl a data över antalet personer som nyanställs tills vidare inom industrin och även antalet som lämnar tillsvidareanställningar. Någon motsvarande statistik för nyanställningar och avgångar av visstidsanställda inom industrin finns tyvärr inte.

Diagram 5.3 redovisar säsongrensad och trendad utveckling av antalet nyanställda och avgångna tillsvidareanställda i relation till det totala antalet tillsvidareanställda inom industrin. Den studerade perioden startar 2007. Nyanställningsfrekvensen låg på motsvarande knappt 2 procent per kvartal fram till den ekonomiska krisen som kom mot slutet av 2008. Då sjönk frekvensen ner till motsvarande 1 procent per kvartal i början av 2010. Ett år senare var dock nyanställningsfrekvensen tillbaka på 2007 års nivå. Notera att nyanställningskvoten viker nedåt under andra kvartalet 2012.

²¹ Skillnaden mellan ett ledigt jobb och en vakans är att ett ledigt jobb tillfälligt kan utföras av en anställd som ska sluta, av en vikarie, av en anställd från ett bemanningsföretag etc. En vakans är ett ledigt arbete som inte utförs av någon.

Diagram 5.3 Antalet avgångna och nyanställda tillsvidareanställda i relation till totala antalet tillsvidareanställda inom industrin, kvartalsdata 2007:1-2012:2, glidande medelvärde

Källa: Egna bearbetningar av data från SCB.
Anm. Medelvärdet är beräknat för de senaste fyra kvartalen.

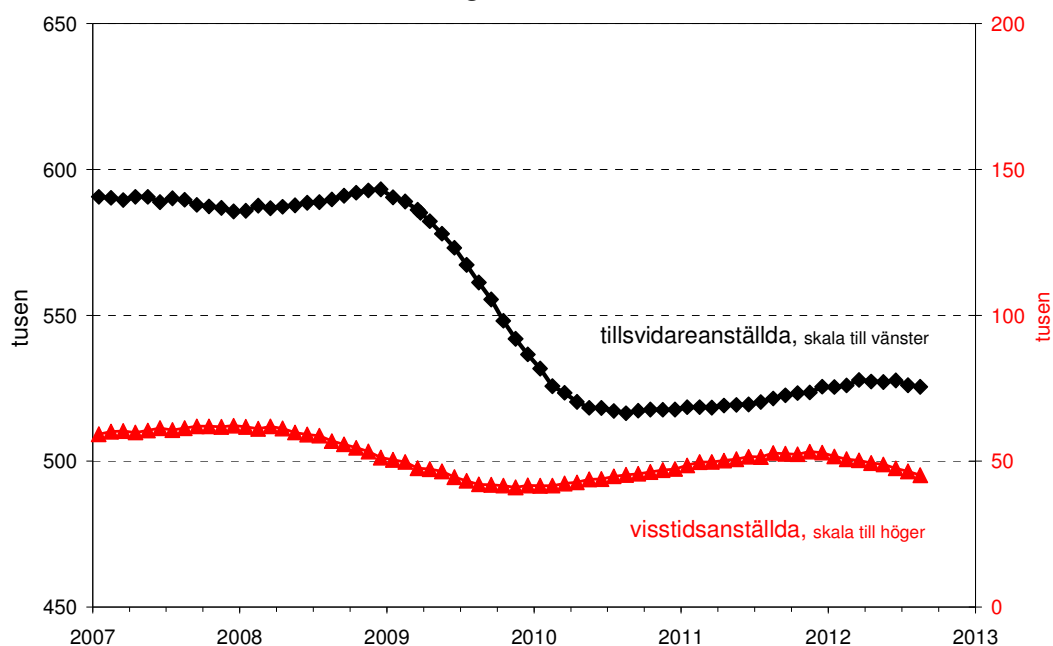
Avgångsfrekvensen har generellt sett varit högre än nyanställningsfrekvensen under hela perioden. Detta återspeglar givetvis att antalet industrianställda har minskat. Under sista kvartalet 2008 inleddes en relativt kraftigt ökning av avgångarna. Toppen nåddes i mitten av 2010. Avgångsfrekvensen föll tillbaka till motsvarande 2 procent per kvartal i början av 2011. Sedan dess har avgångsfrekvensen ökat men endast marginellt.

5.2 Sysselsättningen inom industrin minskar åter

Den internationella ekonomiska krisen som inleddes det sista kvartalet 2008 slog hårt mot industrisysselsättningen i Sverige. Diagram 5.4 visar den trendade och säsongrensade utvecklingen av antalet anställda inom industrin.²² Antalen tillsvidareanställda och visstidsanställda redovisas separat. Som framgår av diagrammet låg trenden för antalet tillsvidareanställda inom industrin stabilt på cirka 590 000 under 2007 och 2008, se skalan till vänster i diagrammet. Fram till juni 2010 var trenden att antalet industrianställda minskade med kring 70 000. Därefter skedde en svag men trendmässig återhämtning skett fram till juni 2012. De senaste månaderna har antalet tillsvidareanställda minskat något.

²² Anställda kan vara **tillsvidareanställda** (fast anställda) eller **visstidsanställda** (tidsbegränsat anställda kan vara personer med vikariat, anställningsstöd, säsongarbete, provanställning, objekt/projektanställning eller liknande). Om man till antalet **anställda** (tillsvidareanställda och visstidsanställda) lägger antalet företagare tillsammans med i företaget medhjälpare familjemedlemmar kommer man till antalet **sysselsatta**. Utvecklingen för antalet anställda kan givetvis avvika från den för antalet sysselsatta. Andra orsaker till att mått på antalet personer som får sin utkomst från industrin kan skilja sig åt är att data har olika periodicitet (år, kvartal, månad), att olika datakällorna inte mäter på samma sätt, att definitionerna på vilka näringsgrenar som räknas till industrin skiljer sig åt, att indelningarna i vilka företag som räknas till en viss näringsgren inte är desamma, etc.

Diagram 5.4 Antalet tillsvidareanställda och antalet visstidsanställda inom industrin, månadsdata 2007:1-2012:8, tusental, glidande medelvärde

Källa: Egna bearbetningar av data från SCB.

Anm. Medelvärdet är beräknat för de senaste tolv månaderna.

Antalet visstidsanställda inom industrin var kring 60 000 under 2007 och 2008, se skalan till höger i diagram 5.4. Under krisen minskade detta antal ned till ca 40 000 vid årsskiftet 2010 för att sedan öka med ungefär 10 000 under en tvåårsperiod. Sedan slutet av 2011 har dock antalet visstidsanställda inom industrin minskat något.

Den samlade arbetsinsatsen inom industrin kan dock inte enbart mätas som antalet anställda. Även antalet arbetade timmar per anställd har betydelse. Som framgår av tabell 5.1 förändrades både antalet anställda och det genomsnittliga antalet arbetade timmar per anställd mycket marginellt under 2007 och 2008. Under krisåret 2009 däremot minskade antalet anställda med drygt 10 procent. Samtidigt minskade antalet arbetade timmar per anställd med drygt 4 procent, bl a som resultat av de krisavtal som slöts mellan parterna inom industrin. Det totala antalet arbetade timmar av de anställda inom industrin kom därför att minska med mer än 14 procent.

Tabell 5.1 Anställda, timmar per anställd och arbetade timmar inom industrin, årsdata 2007-2012, procentuell förändring jämfört med tidigare tolv månadersperiod

	anställda	timmar per anställd	arbetade timmar
2007	0,1	0,7	0,8
2008	-0,5	-0,1	-0,6
2009	-10,3	-4,2	-14,1
2010	-1,8	6,2	4,3
2011	1,8	0,0	1,8
augusti 2012	-0,6	-0,7	-1,4

Källa: Egna bearbetningar av data från SCB.

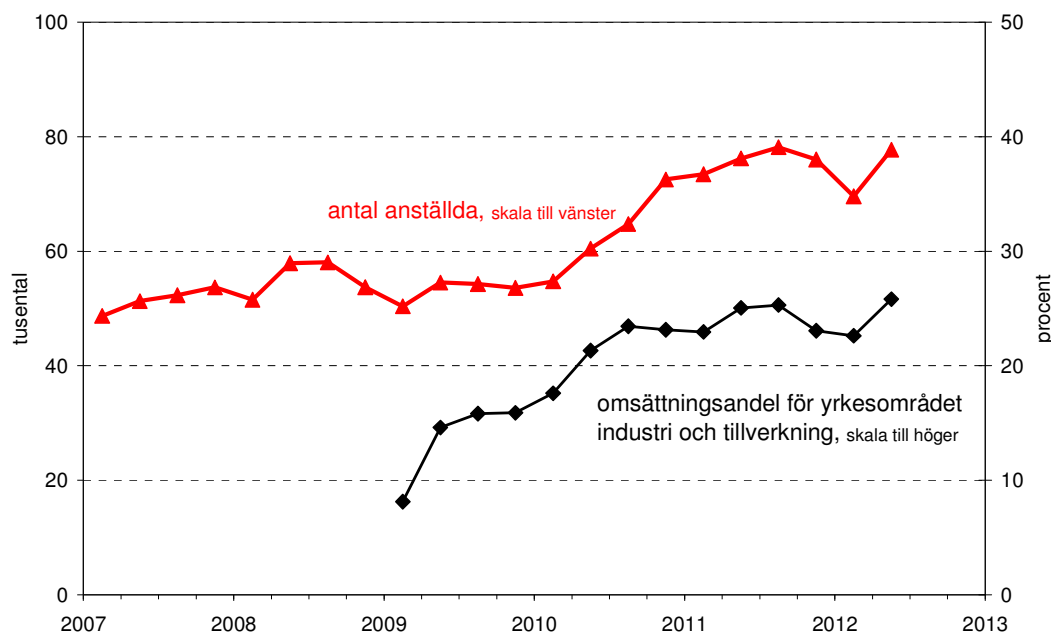
Under 2010 kom antalet anställda inom industrin att minska ytterligare dock i betydligt långsammare takt. Samtidigt ökade antalet arbetade timmar per anställd med hela 6 procent. En orsak till detta var att de lokala krisavtal som hade slutits under 2009 löpte ut.

Det följande året 2011 ökade däremot antalet anställda med nära 2 procent medan antalet arbetade timmar per anställd var konstant. Sammantaget innebar detta att det totala antalet arbetade timmar av anställda inom industrin också ökade med nära 2 procent. Den senaste tolv månadersperioden, september 2011 – augusti 2012, har både anställda och timmar per anställd minskat jämfört med den föregående tolv månadersperioden.

Arbetsuppgifter inom industrin kan också utföras av personal inhyrd från bemanningsföretag. Sådan personal ingår inte redovisningen av antalet anställda inom industrin. I SCB:s *Kortperiodisk sysselsättningsstatistik* kan man dock återfinna data över antalet anställda i branschen för personaluthyrningsföretag, rekryteringsföretag och arbetsförmedlingar. Det går tyvärr inte att få en mer finfördelad statistik där enbart sysselsättningen i personaluthyrningsföretag särredovisas.

Som framgår av diagram 5.5 uppgick antalet anställda i personaluthyrningsföretag, rekryteringsföretag och arbetsförmedlingar till 50 000 – 60 000 under perioden 2007–2009, se skalan till vänster. Den ekonomiska krisen påverkade endast antalet anställda marginellt. Det senaste året har inneburit ett kraftigt trendbrott. Antalet anställda i personaluthyrningsföretag och övriga företag i branschen har snabbt ökat till nära 80 000 personer.

Diagram 5.5 Antal anställda i personaluthyrningsföretag, rekryteringsföretag, arbetsförmedlingar etc., kvartalsdata 2007:1-2012:2

Källa: SCB, Kortperiodisk sysselsättningsstatistik och Bemanningsföretagen, Bemanningsindikatorn.

Hur många av dessa anställda som är uthyrda till uppgifter inom industrin finns det inga uppgifter om. Däremot redovisar Bemanningsföretagen i sin Bemanningsindikator omsättningsandelen för yrkesområdet industri och tillverkning. Denna andel har ökat trendmässigt sedan 2009. Under det första halvåret var andelen omkring 25 procent.

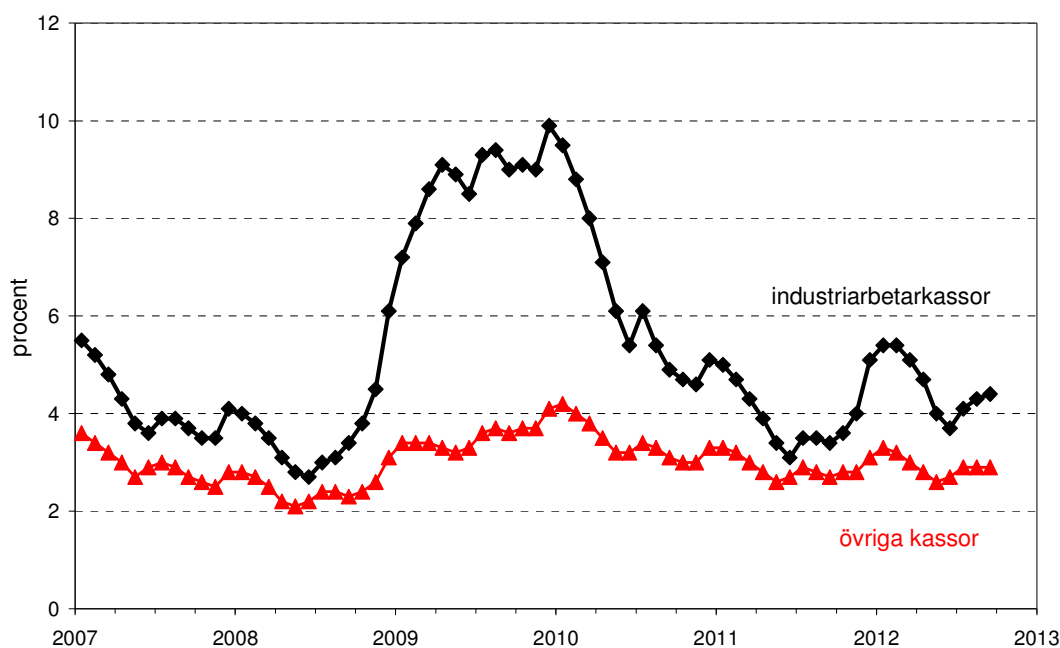
Överslagsmässigt skulle därför antalet bemanningsanställda sysselsatta inom industrin kunna uppgå till i storleksordningen 15 000 – 20 000.

5.3 Arbetslösheten har börjat öka

Information om antalet arbetslösa kassamedlemmar kan ge en viss vägledning om vad som har hänt dem som har fått lämna anställningar inom industrin. Ett problem är att det visserligen finns arbetslöshetskassor som framför allt har sina medlemmar inom industrin. Men detta gäller enbart industriarbetare. De naturliga arbetslöshetskassorna för industritjänstemän har medlemmar inom många olika branscher.

Diagram 5.6 visar hur andelen arbetslösa kassamedlemmar har utvecklats under de senaste åren, dels inom industriarbetarkassorna²³, dels inom övriga arbetslöshetskassor. Som framgår av diagrammet ökade andelen arbetslösa medlemmar i industrikassorna snabbt i början av 2009. I februari 2009 var 8 procent av medlemmarna i industrikassorna arbetslösa. Någon motsvarande ökning skedde inte för medlemmarna i övriga kassor. Under första delen av 2010 minskade arbetslösheten i industrikassorna snabbt till som lägst 3,5 procent under tredje kvartalet 2011. Motsvarande andel för övriga arbetslöshetskassor var knappt 3 procent.

Diagram 5.6 Andelen arbetslösa kassamedlemmar, månadsdata 2007:1-2012:9

Källa: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen

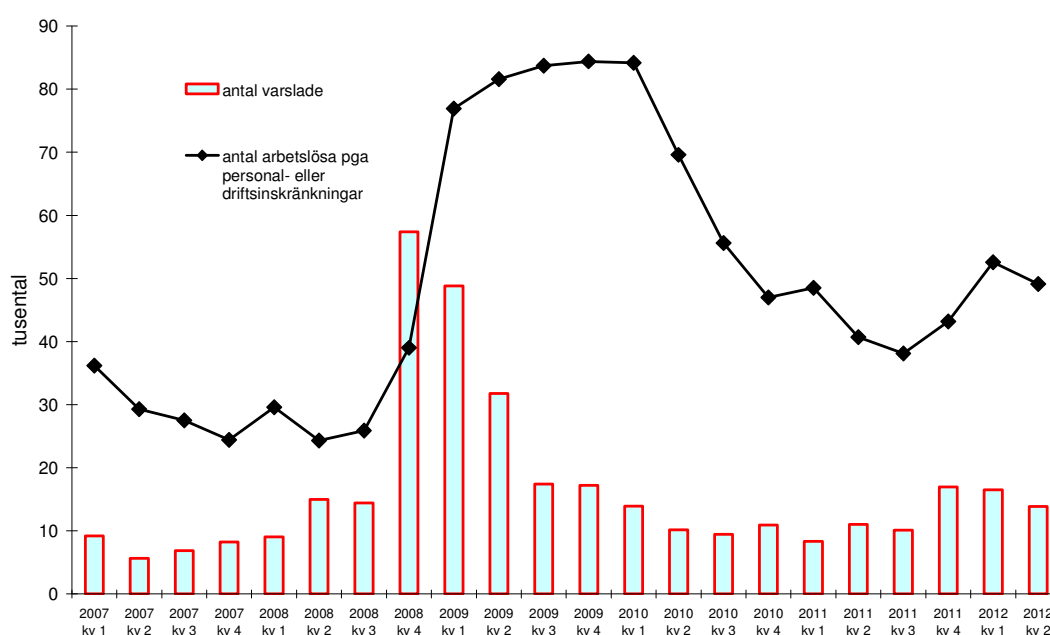
Under de första månaderna 2012 steg andelen arbetslösa medlemmar i industriarbetarkassorna snabbt. Andelen föll sedan tillbaka för att åter ha börjat öka de senaste månaderna, dock från en låg nivå.

²³ Följande arbetslöshetskassor: GS, IF Metals, Livsmedelsarbetarnas och Pappersindustriarbetarnas.

SCB:s *Arbetskraftsundersökningar* har viss information om dem som blivit arbetslösa på grund av personal- och driftsinskränkningar. Data gäller hela arbetsmarknaden, det finns ingen separat redovisning av antalet personer som blivit arbetslösa på grund av personal- och driftsinskränkningar inom industrin.

Av diagram 5.7 framgår att antalet personer som var arbetslösa på grund av personal- och driftsinskränkningar var kring 30 000 fram till tredje kvartalet 2008. Därefter skedde ett trendbrott. Under fjärde kvartalet 2008 steg antalet arbetslösa efter personal- och driftsinskränkningar för att närmast explodera under det följande kvartalet. Antalet arbetslösa efter personal- och driftsinskränkningar fortsatte att öka något de följande fyra kvartalen.

Diagram 5.7 Antal varslade och antalet arbetslösa pga. personal- och driftsinskränkningar, kvartalsdata 2007:1-2012:2, tusental

Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.

Utvecklingen vände från andra kvartalet 2010. Fram till tredje kvartalet 2011 mer än halverades antalet arbetslösa på grund av personal- och driftsinskränkningar. Men antalet var inte tillbaka på 2007 års nivå. Sista kvartalet 2011 och första kvartalet ökade åter antalet för att minska något andra kvartalet 2012.

Det förtjänar att påpekas att utvecklingen av antalet arbetslösa pga personal- och driftsinskränkningar, se diagram 5.7, samvarierar nära med andelen arbetslösa medlemmar i industriarbetarkassor, se diagram 5.6. Det lägger nära till hands att tro att personal- och driftsinskränkningar i hög grad påverkar just industriarbetarkassorna.

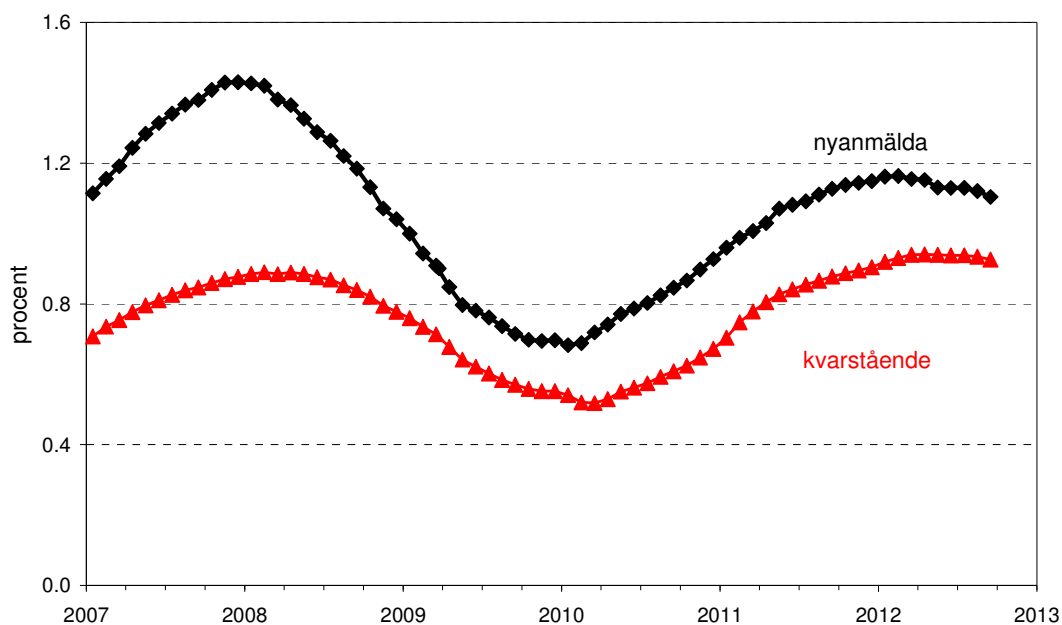
5.4 En arbetsmarknad med matchningsproblem

Antalet lediga jobb och vakanser inom industrin redovisades i avsnitt 5.1. Ett problem med denna statistik är att den inte är så frekvent. Arbetsförmedlingens månadsstatistik över antalet nyanmälda och kvarstående platser är ett alternativ om man vill ha mer frekventa data.

Samtidigt ska påpekas att industrin inte särredovisas i denna statistik och att inte alla lediga platser anmäls till Arbetsförmedlingen. Det visar sig dock att Arbetsförmedlingens platsstatistik på ett bra sätt approximerar utvecklingen på hela arbetsmarknaden.

Diagram 5.8 visar antalet nyanmälda och kvarstående platser i relation till arbetskraften under de senaste åren för hela ekonomin. Siffrorna är trendade och säsongrensade. Av diagrammet framgår att antalet nyanmälda platser i relation till arbetskraften nådde en topp i början av 2008, se den övre linjen. Andelen nyanmälda platser var då drygt 1,4 procent per månad. Botten nåddes i januari 2010 då antalet nyanmälda platser per månad var nere på knappt 0,7 procent.

Diagram 5.8 Antalet nyanmälda och kvarstående lediga platser i relation till arbetskraften, månadsdata 2007:1-2012:9, glidande medelvärde

Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.
Anm. Medelvärdet är beräknat för de senaste tolv månaderna.

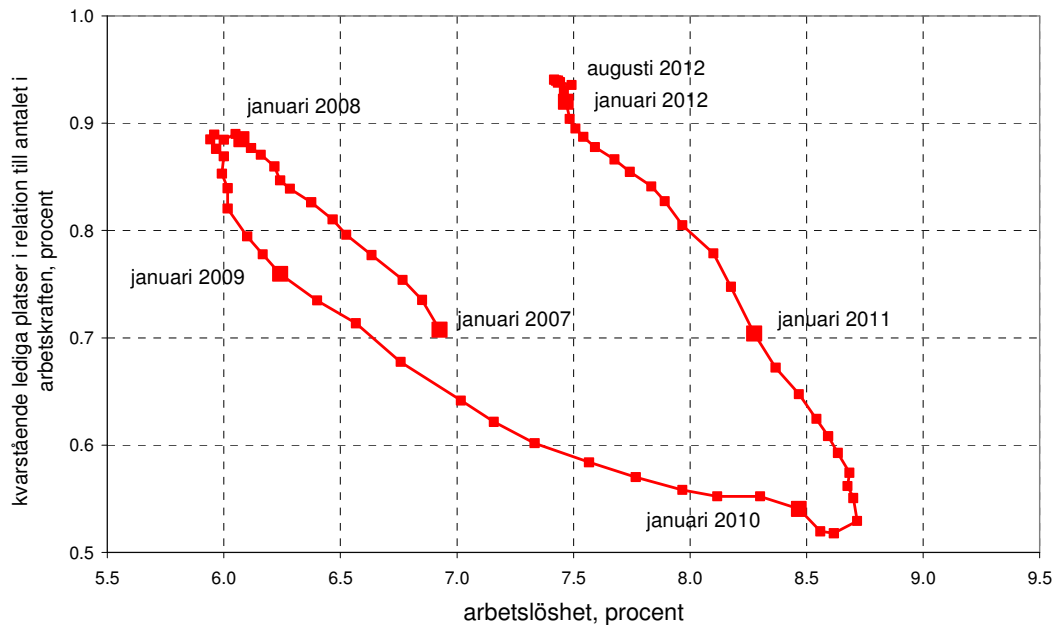
Andelen nyanmälda lediga platser ökade därefter trendmässigt fram till februari 2012 då nivån var nära motsvarande 1,2 procent per månad. Sedan dess har andelen minskat något.

Antalet kvarstående platser i slutet av månaden i relation till arbetskraften nådde en topp i februari 2008 med en andel på nära 0,9 procent. I samband med den ekonomiska krisen sjönk andelen kvarstående lediga platser. Botten nåddes i mars 2010. Den senaste noteringen i september 2012 visar att antalet kvarstående lediga platser i relation till arbetskraften nu ligger på drygt 0,9 procent. Detta är en marginell minskning sedan toppen i april 2012.

Av diagrammet kan man också dra slutsatsen att nyanmälda platser besätts relativt snabbt eftersom antalet kvarstående platser vid månadens slut är lägre än antalet nyanmälda under månaden.

Diagram 5.9 visar den s.k. *Beveridge-kurvan*²⁴ för Sverige, dvs. sambandet mellan antalet arbetslösa och antalet kvarstående lediga platser som andel av antalet personer i arbetskraften. Serierna är trendade och säsongrensade. Krisen under 2009 syns tydligt: Arbetslösheten steg från drygt 6 procent i januari 2009 till 8,5 procent ett år senare. Samtidigt minskade andelen kvarstående platser från ca 0,75 procent till ca 0,55 procent.

Diagram 5.9 Beveridge-kurvan, månadsdata 2007:1-2012:8, glidande medelvärden

Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.
Anm. Medelvärdet är beräknat för de senaste tolv månaderna.

Den ekonomiska återhämtningen medförde att andelen kvarstående platser i början av 2012 var tillbaka på samma nivå som i januari 2008. Arbetslösheten i januari 2012 var dock nästan 1½ procentenhet högre än arbetslösheten i januari 2008.

Arbetsmarknadens funktionssätt har i denna mening försämrats betydligt. Vad kan då ha orsakat denna försämring? En möjlighet är att själva matchningen på arbetsmarknaden har försämrats. En annan förklaring kan vara bristande överensstämmelse mellan de arbetslösas faktiska kvalifikationer och de kvalifikationer som de lediga platserna kräver.

Månadsobservationerna under 2012 ligger alla på ungefär samma ställe Beveridge-diagrammet. Arbetslösheten och de kvarstående lediga platserna har endast ändrat sig marginellt under året. De senaste månaderna har arbetslösheten ökat marginellt samtidigt som de kvarstående platserna minskat något.

²⁴ William Beveridge, 1879-1963, var en brittisk ekonom som i boken *Full Employment in a Free Society*, publicerad 1944, framhöll att det finns ett negativt samband mellan arbetslöshet och vakanser. Det rörde sig om en samvariation, inte ett orsakssamband. Sambandet mellan arbetslöshet och vakanser kom med tiden att kallas Beveridge-kurvan när det visades grafiskt.

5.5 Avslutning

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att arbetsmarknadsläget för de anställda inom industrins verkar ha passerat en topp under det senaste året efter gradvisa förbättringar sedan krisåret 2009. Nu har dock arbetsmarknadsläget börjat försämrats. Nivån är fortfarande god men riktningen är nedåt.

Varslen inom industrin har börjat öka samtidigt som nyanställningarna har börjat minska. Antalet anställda inom industrin har börjat minska. Detta gäller såväl tillsvidareanställda som visstidsanställda. Vidare minskar också antalet timmar per anställd vilket innebär att det totala antalet arbetade timmar inom industrin går ner. Antalet bemanningsföretagsanställda som är verksamma inom ökar. Men detta motverkar bara delvis den direkta sysselsättningsnedgången. Ytterligare ett tecken på en försämring är att andelen arbetslösa kassamedlemmar också har börjat öka.

Bilden av en försämring är dock inte helt entydig. De lediga jobben och vakanserna inom industrin var fortfarande på höga nivåer vid den senaste mätningen andra kvartalet i år.

Det finns även ett stort arbetsmarknadsproblem som inte är specifikt för industrin utan handlar om hela arbetsmarknaden. Det finns tecken som tyder på att matchningen på arbetsmarknaden inte fungerar lika väl som vid motsvarande konjunkturläge 2008. De lediga platserna är idag lika många som de var då. Samtidigt är arbetslösheten idag 1½ procentenhet högre än den var motsvarande tid under 2008.

Fördjupning Arbetskraftsrörlighet inom EU

När den ekonomiska utvecklingen skiljer sig åt mellan länder i en union som den europeiska finns det olika mekanismer för att utjämna dessa skillnader som träder i funktion. En sådan möjlig mekanism för Sverige är växelkursen. För länderna inom euro-området finns dock inte denna möjlighet. Däremot är det möjligt att de fyra fria rörligheterna för varor, tjänster, kapital och arbetskraft inom EU:s inre marknad kan medverka till att minska skillnader EU-länderna emellan. Denna fördjupningsruta handlar om i vilken utsträckning arbetskraft i krisande länder som Grekland, Portugal, Spanien, Irland etc kan tänkas röra sig till andra länder inom unionen.

Det är svårt att få fram data över arbetskraftsrörlighet inom EU och då särskilt aktuella data. Med fördröjning kan man se hur många som permanent har flyttat från ett land till annat. Däremot att det svårt att få en uppfattning om hur många som temporärt under kortare eller längre tid har utnyttjat den fria rörligheten för arbetskraft och arbetat i ett annat EU-land-

Det visar sig dock att det är möjligt att med hjälp av den s k *Eurobarometer* går att få en uppfattning om hur vanligt det är att människor utnyttjar den fria rörligheten. EU-kommissionen har genomfört opinionsundersökningar sedan 1973 och publicerar dessa som *Eurobarometer* två gånger per år. Till detta kommer specialundersökningar. Varje undersökning består av 1 000 intervjuade personer i varje EU-land.

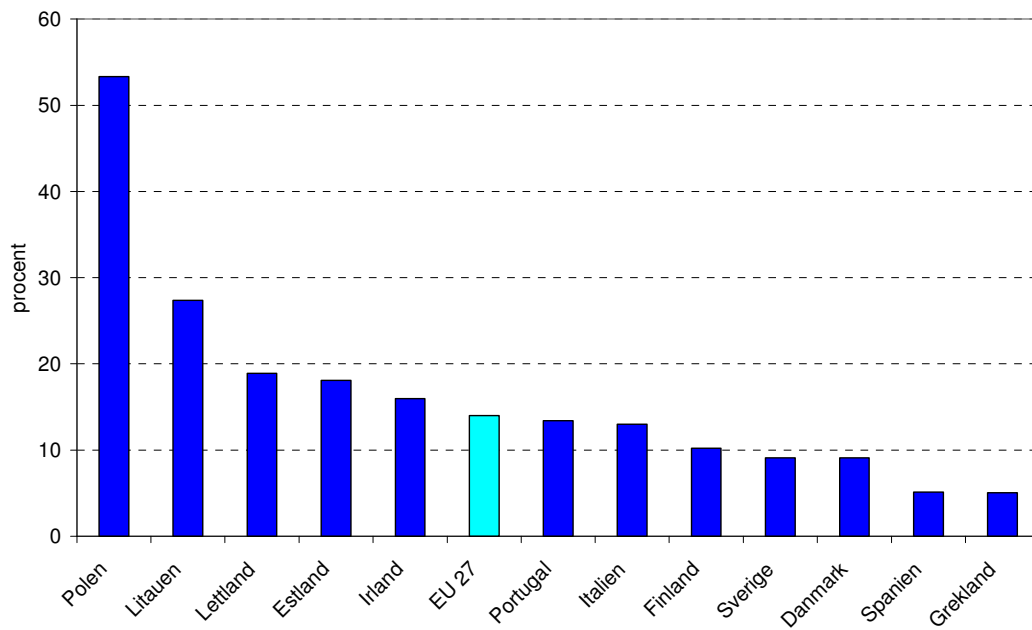
I den *Eurobarometer* som publicerades i juli 2012 fanns det med en fråga om intervjupersonen hade utnyttjat möjligheten att arbeta i ett annat EU-land. Sett över EU:s 27 medlemsländer hade i genomsnitt 13 procent utnyttjat denna möjlighet.

Diagram A visar svaren i ett urval av länder. Polen är det EU-land där andelen som har utnyttjat den fria rörligheten är högst, hela 48 procent. Andelarna är också höga i de baltiska länderna. Andelen i Sverige är 9 procent. Bland krisländerna har Irland den högsta andelen som har arbetat i ett annat EU-land, 15 procent, medan motsvarande andelar för Grekland och Spanien är endast 5 procent.

I en tidigare specialundersökning 2011 redovisar Eurobarometer motsvarande svar på frågan om intervjupersonen skulle kunna tänka sig att arbeta i ett annat EU. Här ligger Sverige i topp, 71 procent av de svenska intervjupersonerna kan tänka sig att arbeta i ett annat EU-land, se Diagram B. Genomsnittet för de 27 EU-länderna ligger på 28 procent. Bland krisländerna ligger Irland, 28 procent, och Spanien, 32 procent, över medelvärdet. Övriga krisländer ligger under genomsnittet.

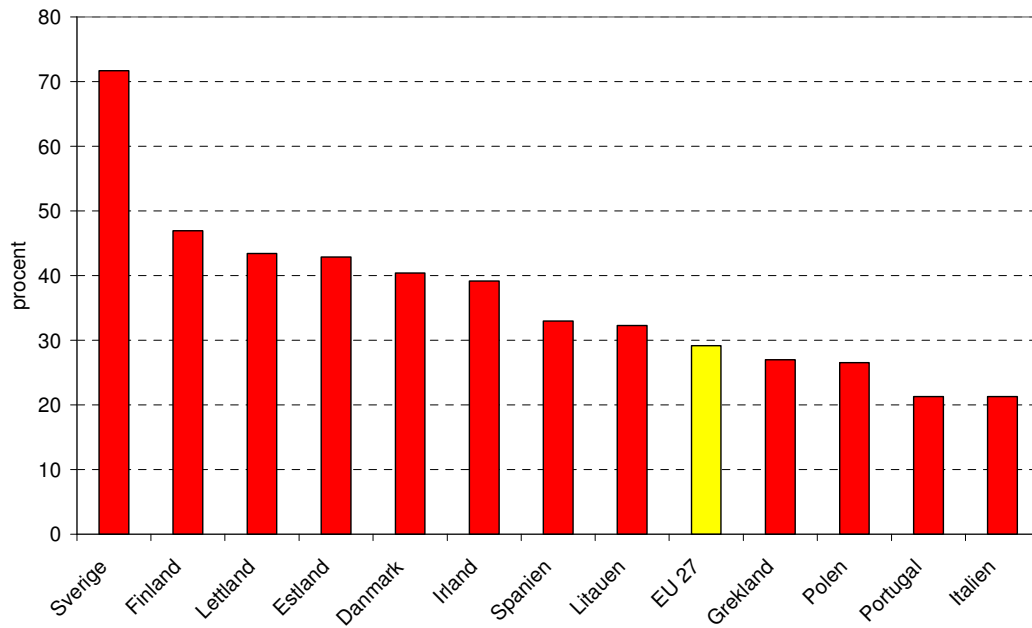
Om dessa svar verkligen är representativa skulle slutsatsen bli att det krisland för vilket arbetskraftsrörlighet mest sannolikt kan bidra till en anpassning är Irland som i båda frågorna ligger över EU-genomsnittet. Omfattande arbetskraftsrörlighet verkar också vara möjligt för Spanien även om spanjorerna inte hittills har visat arbetskraftsrörlighet högre än EU-snittet. Viljan till och erfarenheten av arbetskraftsrörlighet är mindre utbredd i Portugal och Grekland.

Diagram A Har utnyttjat den fria rörligheten inom EU för arbetskraft

Källa: Standard Eurobarometer 77, Spring 2012, QD 13.6

Diagram B Skulle kunna tänka sig att utnyttja den fria rörligheten inom EU för arbetskraft

Källa: Special Eurobarometer 363, 2011, QD 2b

www.industriradet.se